

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
VĒSTURES UN FILOZOFIJAS FAKULTĀTE
VĒSTURES UN ARHEOLOĢIJAS NODAĻA

Vēstures maģistratūras studiju programmas

2.kursa studente

Zane **Braunfelde**

Stud.apl.Nr zb11034

**LATVIJAS VALSTS KONTROLE:
IZVEIDOŠANA UN DARBĪBA
PIRMAJOS TĀS PASTĀVĒŠANAS GADOS
(1918.-1923.)
MAĢISTRA DARBS**

Dr.habil.hist. profesors

Aivars **Stranga**

RĪGA 2016

SATURS

Anotācija.....	3
Anotation.....	3
Ievads.....	4
Avotu un literatūras apraksts.....	7
1. Valsts kontroles iestāde un tās attīstība Latvijas teritorijā līdz 1918.gadam.....	12
1.1. Valsts kontroles iestāde.....	12
1.2. Valsts kontroles iestādes attīstība Latvijas teritorijā līdz 1918.gadam.....	13
2.Latvijas Valsts kontroles iestāde un tās izveidošana.....	20
2.1. Latvijas Valsts kontroles iestāde.....	20
2.2. Latvijas Valsts kontroles izveidošana.....	22
2.3. Latvijas Valsts kontroles pagaidu noteikumi un pagaidu revīzijas reglaments.....	26
2. Latvijas Valsts kontroles struktūra un darbinieki.....	29
2.1. Latvijas Valsts kontroles struktūra.....	29
2.2. Latvijas Valsts kontroles darbinieki.....	44
4.Latvijas Valsts kontroles darbība.....	60
4.1. Latvijas Valsts kontroles revīzijas un galvenie darbības virzieni.....	60
4.2. Latvijas Armijas kontrole.....	87
4.3. Latvijas Valsts kontroles pagaidu noteikumu trūkumi un jaunais Latvijas Valsts kontroles likums.....	93
Secinājumi.....	101
Izmantoto avotu un literatūras saraksts.....	104
Pielikums.....	110

ANOTĀCIJA

Maģistra darbs „Latvijas Valsts kontrole: izveidošana un darbība pirmajos tās pastāvēšanas gados (1918.-1923.)” raksturo iestādes izveidi un darbību laika posmā no valsts kontroliera posteņa izveidošanai 1918.gada 2.decembrī līdz jaunā Valsts kontroles likuma izdošanai 1923.gada 16.augustā. Darba mērķis ir izpētīt Latvijas Valsts kontroles izveidošanās procesu, paveikto minētajā periodā, pievēršot lielāku uzmanību struktūralajām izmaiņām, vadībai, darbiniekiem, to veiktajām revīzijām, atklājot kopējās iestādes darbības tendences. Pirmie Valsts kontroles izveides gadi atklāj iestādes izveidošanās ceļu līdz neatkarīgai un centralizētai valsts iestādei, tomēr arī iezīmē virkni problēmu ar kurām nācās cīnīties valsts iestādēm pirmajos pastāvēšanas gados pēc Latvijas valsts dibināšanas.

ANOTATION

In the Master's thesis „The State Audit of Latvia: creation and action during the first years of its existence (1918-1923)” is described creation and action of institution from December 2, 1918 when position of state auditor was created until publication of new the State Audit law in August 16, 1923. Thesis purpose is to explore The State Audit of Latvia creation process, accomplishments in mentioned period, focusing on structural changes, management, staff and audits the that they have done, to reveal joint institutions actions tendencies. First years of creation of The State Audit of Latvia reveals not just institutions road to creation of independent and centralized state institution but also marks lot of problems with which state institutions had to struggle during the first years of its existence.

IEVADS

Pasludinot Latvijas valsts neatkarību 1918.gada 18.novembrī, radās nepieciešamība pēc valsts darbību uzraugošas iestādes – Latvijas Valsts kontroles. Latvijas valsts saimniecība tapa ārkārtīgi sarežģītos apstākļos un jaunām valsts iestādēm veidojot to aprises tika piešķirti lieli Pagaidu valdības līdzekļi, un to pareiza izmantošana bija svarīga, lai veicinātu valsts ekonomikas ilgtspēju, tāpēc tieši Latvijas Valsts kontroles sekmīgai darbībai bija liela nozīme, jo tā kontrolēja pareizu valsts līdzekļu izmantošanu un saskanību ar likumību. Latvijas Valsts kontroles bieži novērsa arī valsts iestāžu lietvedības un tehnisko darbu nepilnības, kas veicināja sekmīgāku iestāžu darbību nākotnē. Īsi un konkrēti Latvijas Valsts kontroles mērķis tika izteikts 1919.gada 8.decembra Latvijas Pagaidu valdības deklarācijā, kur norādīts, ka Latvijas Valsts kontrole ir tā iestāde, kura rada „*valsts dzīvei drošus pamatus*”.

Maģistra darbs dod ieskatu līdz šim nepētītajā Latvijas Valsts kontroles vēsturē līdz 1923.gadam, kas pēc autores domām, ir svarīgākais Latvijas Valsts kontroles attīstības posms, kurā iestāde piedzīvoja straujas pārmaiņas tās struktūrā no Krievijas decentralizētās veida kontroles uz centralizētu un Latvijas apstākļiem daudz piemērotāko Latvijas Valsts kontroles struktūru. Īpaši liela nozīme Latvijas Valsts kontroles darbības izpētei līdz 1923.gadam ir saistībā ar Latvijas Valsts kontroles plašo līdzdalību likumprojektu veidošanā, valsts saimniecības, finanšu un ekonomikas nozares pilnveidošanā Latvijas valsts veidošanās pirmajos gados.

Latvijas Valsts kontroles darbība no 1918.gada līdz 1923.gadam bija krietni atšķirīgāka no vēlākās darbības, jo, Valsts kontrole bija pakļauta valsts izpildvarai un, piemēram, Latvijas Valsts kontrolieris piedalījās Pagaidu valdības un vēlāk Ministru kabineta sēdēs. Tāpat bieži Latvijas valsts kontrolierim tika lūgts izteikties pirms būtisku likumu un lēmumu pieņemšanas. Maģistra darbs dod ieskatu arī citu, respektīvi, Latvijas Valsts kontroles pārbaudāmo, iestāžu darbībā un trūkumos.

Maģistra darbs aptver laika periodu no 1918.gada beigām līdz 1923.gadam. Valsts kontroles izveidošana aizsākās 1918.gada 2. decembrī, kad Pagaidu valdība par pirmo Latvijas valsts kontrolieri iecēla Eduardu fon.Rozenbergu, kuram tika uzticēta Latvijas Valsts kontroles struktūras izveidošana. Maģistra darbā aplūkota Latvijas Valsts kontroles darbība līdz 1923.gada 16. augustam, kad stājās spēkā jaunais likums par Latvijas Valsts kontroli, saskaņā ar kuru tā kļuva par neatkarīgu, koleģiālu iestādi. Lai izprastu Latvijas Valsts kontroles sākotnējo struktūru un darbinieku sastāvu maģistra darba 1.nodaļas ietvaros kontroles pētāmais laika periods tiek paplašināts un tiek dots ieskats Krievijas impērijas

Valsts kontroles darbība laika periods no 19.gadsimta 60.gadiem līdz 1918.gadam. Šī perioda izpēte ir īpaši svarīga, jo sākotnēji Latvijas Valsts kontrole savu iekārtu balstīja uz Krievijas impērijas kontroles struktūras.

Maģistra darba mērķis ir izpētīt Latvijas Valsts kontroles izveidošanās procesu un darbību pirmajos iestādes darbības gados, pievēršot lielāku uzmanību strukturālajām izmaiņām, vadībai, darbiniekiem, to veiktajām revīzijām, atklājot kopējos iestādes galvenos darbības virzienus. Maģistra darba mērķa sasniegšanai izvirzīti četri **uzdevumi**, kuri attiecīgi sadalās atbilstošās nodaļās:

- 1) Atspoguļot kontroles iestāžu darbību Latvijas teritorijā līdz 1918.gadam un teorētisko pamatu Valsts kontroles iestādes darbībai kopumā.
- 2) Izpētīt Latvijas Valsts kontroles institūcijas aizsākumus. Tāpat kādi bija tās sākotnējie uzdevumi un pienākumi, kā arī reālā Latvijas Valsts kontroles darbība pirmajos darbības mēnešos līdz laikam, kad stājās spēkā pagaidu Valsts kontroles noteikumi.
- 3) Izpētīt Latvijas Valsts kontroles struktūru un darbiniekus, kā arī valsts kontrolieru nozīmi iestādes un valsts valdības ietvaros, īpaši pievēršot uzmanību Latvijas Valsts kontrolieru darbībai Pagaidu valdībā.
- 4) Raksturot Latvijas Valsts kontroles darbības galvenos virzienus un panākumus no pagaidu Valsts kontroles noteikumu izdošanas līdz Jaunā Valsts kontroles likuma izdošanai, īpaši pievēršot uzmanību veiktajām kontrolēm, revīzijām, to norisei un rezultātiem.

Maģistra darba pirmā nodaļa tiek veltīta ieskatam kontroles institūcijas veidošanās periodam Krievijas impērijā līdz 1918.gadam, īpaši koncentrējoties uz Krievijas kontroles struktūru un likumiem, jo tās struktūra bija Latvijas Valsts kontroles pamatā un to nesakritība ar Latvijas valsts jaunajiem apstākļiem bija svarīgs nepārtraukto Latvijas Valsts kontroles reorganizāciju cēlonis līdz 1923. gadam. Krievijas kontroles aparāts bija pilnībā decentralizēts, tāpēc sākotnēji līdzīgu kontroles struktūras modeli izveidoja arī Latvijas Valsts kontrolē. Tāpat šajā nodaļā tiek dots ieskats kontroles iestādes teorijā, kas ļauj izprast kontroles iestāžu darbības pamatu un mērķus.

Maģistra darba otrā nodaļa paredzēta Latvijas Valsts kontroles izveidošanās sākumposma izpētei līdz 1919.gada jauno Latvijas Valsts kontroles pagaidu noteikumu izdošanai. Šajā laika periodā Valsts kontrole saskārās ar lielākajām darbības problēmām, un tika veikti vairāki valsts kontroles struktūras pārkārtojumi, lai pielāgotu kontroles darbību Latvijas apstākļiem. Tāpat svarīga ir šīs nodaļas apakšnodaļa par Latvijas Valsts kontroles revīzijas veidiem un kopējiem darbības mērķiem, kas veido tās darbības pamatu.

Maģistra darba trešā nodaļa veltīta Valsts kontroles struktūras atainojumam, kas dod iespēju saprast tās darbības problēmas ar kurām nācās cīnīties Valsts kontrolei, lai pielāgotu kontroles struktūru, kura tika balstīta uz Krievijas kontroles struktūras Latvijas apstākļiem. Atsevišķa apakšnodaļa veltīta Latvijas Armijas kontrolei, kura trīs gadus pastāvēja ka daļēji atdalīta instance no Latvijas Valsts kontroles. Svarīgs temats šajā nodaļā ir ierēdņu sastāvs un to krasais kritums 1922.gada sākumā, kas noteikti atstāja iespaidu uz Valsts kontroles darbību kopumā. Tāpat milzīga nozīme bija Latvijas valsts kontrolierim, kuram šajā laika periodā bija plašas pilnvaras arī valdībā. Jāņem vērā, ka viņa līdzdalība valdības sēdēs nevarēja neietekmēt kontroliera darbu Valsts kontrolē un otrādi.

Darba ceturtnā nodaļa veltīta Valsts kontroles darbībai, sākot no Valsts kontroles pagaidu noteikumu izdošanai līdz 1923. gadam, kad stājās spēkā Jaunais Valsts kontroles likums, kurš mainīja Valsts kontroles un valsts kontroliera darbību. Šis periods kopumā uzskatāms par Valsts kontroles veidošanās periodu, kad tā bieži veica iekšējās reorganizācija un piedzīvoja okupāciju varu izraisītus pārtraukumus tās darbībā. Šajā nodaļā īpaša uzmanība tiks pievērsta galvenajiem paveiktajiem revīzijas darbiem, to rezultātiem. Tiek norādīti galvenie Valsts kontroles darbības virzieni, kā arī problēmas ar kurām iestāde sastapās darbības pirmajos gados.

AVOTU UN LITERATŪRAS APRAKSTS

Maģistra darbā izmantota plaša nepublicēto un publicēto avotu bāze. Nepublicēto avotu bāzi, galvenokārt, veido Latvijas Valsts Vēstures arhīva (LVVA) fondi, kuros pieejama informācija par Latvijas Valsts kontroles darbību laika periodā no 1918.gada decembra līdz 1940.gadam. Publicēto avotu bāzi darbā veido periodiskie izdevumi, kuros bieži tika atspoguļoti ne tikai svarīgākie saimniecības nozares notikumi, bet arī Latvijas Valsts kontroles darbība uzraugot valsts mantu un pat intervijas ar valsts kontrolieriem.

Mazāka nozīme maģistra darba tapšanā ir bijusi literatūrai, jo laika periodā kopš Latvijas Valsts kontroles izveidošanas līdz 2016.gada sākumam par Latvijas Valsts kontroli no 1918. līdz 1923.gadam nav izdots neviens pētījums.

Nepublicētie avoti

Maģistra darbā svarīga nozīme bijusi vairākiem LVVA fondiem, īpaši Latvijas Valsts kontroles fondam. LVVA 1312.fonds *Latvijas Valsts kontrole* sastāv no 45 aprakstiem, kuros pieejama informācija par Latvijas Valsts kontroles pārbaudēm par visām Latvijas ministrijām un to pakļautībā esošajām iestādēm.

Lielākā nozīme Latvijas Valsts kontroles darbības atspoguļošanā ir 1312.fonda 20. aprakstam *Latvijas Valsts kontroles kanceleja* un 25. aprakstam *Latvijas Valsts kontroles personāllietas*. 20.aprakstā pieejami Latvijas Valsts kontroles padomes sēžu protokoli un stenogrammas, kā arī kolēģijas sēžu protokoli. Tāpat fonda aprakstā ir plaša informācija par visām Latvijas Valsts kontroles veiktajām struktūras izmaiņām un pagaidu noteikumu izstrādāšanu, kā arī jauno 1923.gada noteikumu izstrādāšanu. Plaša informācija šajā fonda aprakstā pieeja arī par problēmām ar kādām nācās saskarties Latvijas Valsts kontrolei savā ikdienas darbā. Fonda aprakstā atrodami arī Latvijas Valsts kontroles budžeta projekti un sarakstes ar Valsts kanceleju un Ministru prezidentu par kontroles pastāvēšanai būtiskiem jautājumiem. Īpaši 20.aprakstā jāizceļ 95.-99. lietas *Valsts kontroles padomes sēžu protokoli 1919. – 1923.g.*¹ Latvijas Valsts kontroles protokolos ne tikai iespējams novērot kontroles svarīgākos jautājumus, bet arī strukturālo kontroles pārmaiņu cēloņus un atsevišķas spilgtas situācijas Latvijas Valsts kontroles darbībā. Otrs nozīmīgais fonda apraksts ir 25.apraksts *Valsts kontroles personāllietas*, kur pieejamas visi Latvijas Valsts kontroles darbinieku lietas,

---

¹ LVVA, 1312.f (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr. (Padomes sēžu protokoli, pārskati par darbību, budžeta dokumenti, revīzijas lietas), 95.-99.l. (Valsts kontroles padomes sēžu protokoli 1919.g.-1923.g.)

izņemot valsts kontrolieru, kuru lietas fondā nav atrodamas. Kopumā fonda aprakstā ir iekļautas 530 Latvijas Valsts kontroles darbinieku personāllietas no 1918. līdz 1940.gadam, sākot ar parastu kontroles ziņnesi un beidzot ar departamentu direktoriem un Armijas kontrolieri. Fonda 25.aprakstā pieejami arī darbinieku algu saraksti. Īpaši nozīmīgas šī apraksta sastāvā ir Latvijas Valsts kontroles departamentu direktoru lietas – F.Ozoliņa, J.Volfa, M.Apališa, R.Bīriņa. Šīs lietas sniedz informāciju ne tikai par šo personu dzīves gaitām un iegūto pieredzi pirms viņi stājās atbildīgajos amatos Valsts kontrolē, bet arī uzrāda viņu spilgtākos dzīves un darba notikumus. Daļa svarīgāko kontroles darbinieku lietu ir nepilnīgas, piemēram, Armijas kontroliera Hugo Meirona vai kancelejas pārvaldnieka Mazkalniņa lieta. Daļu no nepilnajām darbinieku lietām var skaidrot, ar tajā laikā ierasto praksi mainot darbavietu, ņemt līdzi savu personāllietu uz nākamo darbavietu.

Nav zināms cik liels daudzums no Latvijas Valsts kontroles fonda dokumentiem gāja bojā vai pazuda Brīvības cīņu laikā. Zināms, ka Bermonta iebrukumu laikā 1919.gada oktobrī daļa kontroles arhīvu evakuēti uz Cēsīm, bet nav informācijas, vai evakuācijas laikā kādi dokumenti gājuši zudumā.²

Otrs nozīmīgākais LVVA fonds ir 1307.fonds *Valsts kanceleja*. 1307.fondā pieejama virkne no Latvijas Valsts kontroles iesūtītu sarakstīšanos ar Valsts kanceleju par kontroles darbību. Īpaši jautājumu, kurus bija jāapstiprina Ministru kabinetam. No šī fonda būtu jāizceļ 1.apraksta 148.lieta, kurā ir vairāku Latvijas Valsts kontroles pagaidu noteikumu projekti, kas ļauj izseko to attīstību un labojumus izejot cauri vairākām Latvijas institūcijām.

Maģistra darba ietvaros nozīmīgs nepublicētais avots ir Latvijas Republikas Valsts kontroles īpašumā esošais vēstures pārskats Nr.3364 „*Latvijas Republikas Valsts kontrole (1918.-2003.gads)*”, kurā atrodams arī neliels ieskats Latvijas Valsts kontroles darbības pirmajos tās pastāvēšanas gados, lai gan lielākā daļa darba veltīta laika posmam pēc 1923.gada. Pārskatu ir sastādījuši Latvijas Republikas Valsts kontroles darbinieki un tas nav publicēts, bet tas veidots balstoties uz LVVA materiāliem.

Publicētie avoti

Latvijas Valsts kontroles darbība bieži tika atspoguļota periodiskajos izdevumos. Kā viens no svarīgākajiem izdevumiem bija Latvijas valdības izdotais „*Valdības Vēstnesis*”³, kurā tika publicēti visi Valsts kontroliera rīkojumi un arī valdības lēmumi, kuri attiecās uz

---

² Strads, H. Valsts kontrole. Grām.: *Latvija desmit gados*. Rīga. 370.lpp.

³ „*Valdības Vēstnesis*” maģistra darba perioda ietvaros iznāca no 1919.gada 1.augusta līdz 1923.gada 16.augustam

Latvijas Valsts kontroles darbību. „*Valdības Vēstnesis*” sāka iznākt 1919.gada 1.augustā, bet bez tā, 1918.gadā iznāca četri laikraksta „*Pagaidu Valdības Vēstnesis*”⁴ numuri, kuros tika publicēti paši pirmie valsts kontroliera rīkojumi.

Pašai Valsts kontrolei pievērstu rakstu periodiskajos izdevumos nebija tik daudz kā, piemēram, nelikumībām kopumā. Bieži periodiskie izdevumi tikai atsaucās uz Valsts kontroli vai aicināja to rīkoties. Mazāka bija interese par reālo darbību un notikumiem pašā Latvijas Valsts kontrolē, ja neskaita štatu samazināšanas jautājumu, kas periodiskajos izdevumos bija tiešam plaši atspoguļots.

Ar Latvijas Valsts kontroles darbību saistīti jautājumi tika atspoguļoti gan informatīvajā presē, gan kreisi un labēji noskaņotos preses izdevumos. Vairāk vai mazāk objektīvu informāciju par jautājumiem, kuri bija saistīti ar Latvijas Valsts kontroli atspoguļoja informatīvie laikraksti kā „*Jaunākās ziņas*” un „*Latvijas Kareivis*”, kā arī labēji noskaņotā prese – „*Latvijas sargs*”. Savukārt, visplašāko informāciju par dažāda veida saimnieciskajām nolaidībām valsts iestādēs un Valsts kontroles darbību šajos jautājumos, apskatīja kreisi noskaņotais laikraksts „*Sociāldemokrāts*”, kurš sāka iznākt 1918.gada novembrī. Lai gan bieži informācija bija pārspīlēta un pārāk dramatizēta, tomēr šajā laikrakstā bieži parādījās informācija par reāliem notikumiem, kura netika atspoguļoti citos laikrakstos.⁵

Atsevišķi jāuzsver satīrisko mākslas žurnālu „*Svari*”, kurš vairākkārt pievērsās valsts saimniecības notikumu izsmiešanai, kur bieži tika iesaistīts arī kāds Valsts kontroles pārstāvja personāžs. Svarīgi, ka lielākoties satīriskās karikatūras Valsts kontroles pārstāvi attēlo pozitīvā tēla lomā, kur viņš aizrāda par valstī nopietniem finanšu saimniecības jautājumiem un dažāda veida neizdarībām. Īpaši interesanta ir 1922.gada marta karikatūra⁶, kur karikatūras autors norāda uz to, ka Valsts kontroles iestāde šajā saskārās ar spēcīgi kritiku no citu valsts iestāžu puses saistībā ar Valsts kontroles atklātajām kļūdām un nepilnībām valsts iestāžu finanšu norēķinos.

Bez preses izceļa arī apjomīgais publicēto arhīvu apkopojums par Pagaidu valdības darbību „*1918. -1920.gads Latvijas Republikas Pagaidu valdības sēžu protokolos, notikumos,*

---

⁴ „*Pagaidu Valdības Vēstnesis*” maģistra darba perioda ietvaros iznāca no 1918.gada 14.decembra līdz 1918.gada 28.decembrim

⁵ Atsevišķu ievēriību ir pelnījuši laikraksti, kuriem sekoja pati Latvijas Valsts kontrole. Pēc Latvijas Valsts vēstures arhīva, 1312.fonda 20.apraksta 965.-968.lietās atrodami preses iedevumu izgriezumi no Latvijas Valsts kontroles pasūtītajiem izdevumiem kopš 1922.gada 5.janvāra līdz 1924.gada 2.februārim. Latvijas Valsts kontrole bija abonējusi vairākus laikrakstus – „*Jaunākās ziņas*”, „*Latvis*”, „*Latvijas Vēstnesis*”, „*Latvijas sargs*”, „*Jaunais Vārds*”, „*Latvijas kareivis*”, „*Brīvā Zeme*”, „*Darba Balss*”, „*Sociāldemokrāts*”, „*Segodņa*” un „*Rigasche Rundschau*”.

Pašas Latvijas Valsts kontroles savāktie periodisko izdevumu izgriezumi nākotnē sniedz unikālu iespēju izpētīt kontrolei svarīgākās ziņas un atrast atsevišķus jautājumus, kur kopumā Latvijas Valsts kontrole nav minēta, bet kas ir bijuši svarīgi tās darbībā un, kam pati kontrole sekojusi līdzī.

⁶ Kasparsons, R. Kavēkļi, *Svari*, Nr.14, 24.martā, 1922. 106.lpp.

atmiņās”. Šis arhīvu dokumēntu apkopojums parāda valsts kontrolieru (E.fon Rozenberga un P.Minca) lielo nozīmi valdībā, kā arī viņu aktīvo darbību likumprojektu izstrādēs, dažādu aktuālo jautājumu diskusijās un minoritāšu tiesību aizstāvēšanu pret netaisnīgiem Pagaidu valdības lēmumiem.

Literatūra

Saistībā ar maģistra darba temata izpētes līmeni literatūra par Latvijas Valsts kontroli ir izdota pavisam nedaudz. Par Latvijas Valsts kontroli laika periodā no 1918.gada līdz 1923.gadam pieejamā informācija ir ārkārtīgi fragmentāra un nav neviena zinātniska līmeņa pētījuma, kurš sniegtu ieskatu Latvijas Valsts kontroles pirmajos pastāvēšanas gados.

Maģistra darba tēмата formulēšani liela nozīme bija Valsts kontroles teorijai, kuru piedāvāja „*Latvijas Valsts varas orgāni un viņu funkcijas*” grāmatas autors, sniedzot ieskatu svarīgākajos Valsts kontroles uzdevumos, kā arī tās izveides teorijā. Plašāku ieskatu par Valsts kontroles iekārtu, darbību, tās mērķiem, revīzijas veidiem un to izplatību lielākajās Eiropas valstīs līdz 20.gadsimta 30.gadiem sniedz Tamāras Dalderis diplomdarbs „*Valsts kontrole*”. Īpaši jāizceļ T.Dalderis darba Valsts kontroles struktūru izplāsts. Lai gan darbā minēta arī informācija par Latvijas Valsts kontroles darbību, maģistra darba temata hronoloģisko robežu ietvaros tā aprobežojas ar fragmentāru informāciju par vispārzināmām kontroles darbības tendencēm. Autore nav izmantojusi Latvijas arhīvā pieejamo informāciju, tapēc par vēstures notikumiem no 1918.gada līdz 1923.gadam darbā nav sniegta nekāda plašāka informācija.

Plašākais darbs kas veltīts Latvijas Valsts kontroles pirmajiem pastāvēšanas gadiem ir H.Strada raksts grāmatā „*Latvija desmit gados*”, kur aplūkoti Valsts kontroles darbības svarīgākie attīstības posmi. Aprakstīta nozīmīgākā Latvijas Valsts kontroles 1921.gada novembra reorganizācija, Armijas kontroles izveide, bet lielāka uzmanība veltīta tieši 1923.gada likumam, kā arī autors piedāvā savu viedokli par kontroles iestādes neatkarības jautājumu. Lielākoties darbā pieejamā informācija vērsta uz 1923.gada Valsts kontroles likumu nozīmību, kritizējot līdz tam pastāvošo kārtību. Raksts iekļauts grāmatā par Latvijas pirmo desmitgadi, tāpēc plašāku pārskatu un analīzi par maģistra darbā aplūkoto tematu autors nepiedāvā.

Sandra Podniece savā bakalaura darbā „*Latvijas Republikas Valsts kontroles funkcijas un to novērtējums*” piedāvā īsu ieskatu Latvijas Valsts kontroles pirmā darbības posma vēsturē, tomēr jautājums skatīts no juridiskā viedokļa un autores piedāvātā analīze

koncentrēta vairāk uz Krievijas Valsts kontroles likuma līdzību ar Latvijas Valsts kontroles 1923.gada likumu.

Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas savas vēstures pētniecībai pievērsās Latvijas Republikas Valsts kontrole, kura kopš 1997.gada izdot informatīvus izdevumus „*Latvijas Republikas Valsts kontroles Vēstis*”. Žurnālos sniegta līdz šim plašākā informācija par Latvijas Valsts kontroli darbā aplūkotajā periodā, kas balstīts uz jau minēto H.Strada grāmatu un Latvijas Valsts arhīva materiāliem, tomēr ņemot vērā, ka materiālus žurnālām sagatavo lielākoties paši kontroles darbinieki, tad tajos novērojami klaji tendenciozi apgalvojumi.

Latvijas Republikas Valsts kontroles darbinieki ir sastādījuši Latvijas Valsts kontroles iestādes vēsturi darbu „*Latvijas Republikas Valsts kontrole (1918.-2003.gads)*” tomēr šis darbs ir publicēts tikai pa daļām Valsts kontroles mājas lapā, un laika periodam no 1918.gadam līdz 1923.gadam veltīta salīdzinoši neliela darba daļa, ku iepazīstināts ar tik pat apjoma ziņā plašu informāciju kā H.Strada rakstā un Latvijas Valsts vēstures arhīva materiāliem, kopumā dodot uz vairāk kontroles iestādes darbību un strukturālo attīstību vērstu strastījumu, bez analīzes un sīkākas atsevišķu tēmu izpētes.

1. VALSTS KONTROLES IESTĀDE UN TĀS ATTĪSTĪBA LATVIJAS TERITORIJĀ LĪDZ 1918.GADAM

1.1.Valsts kontroles iestāde

Valsts kontrole ir valsts augstākā revīzijas jeb audita iestāde, kura ir būtiska finanšu sistēmas sastāvdaļa, kas darbojas valsts interesēs, lai nodrošinātu uzraudzību valsts un pašvaldības līdzekļu lietderīgai un efektīvai izmantošanai. Valsts kontroles galvenais uzdevums ir veicināt finanšu līdzekļu efektīvu izmantošanu, kas vērsta uz ekonomiju un uz konkrētu rezultātu sasniegšanu valsts pārvaldes darbībās.

Valsts kontroles pamatprincipi izriet no demokrātiskas valsts iekārtas. Valsts finanšu līdzekļu izlietošanai bija jābūt ekonomiskai un caurskatāmai, kā arī uz efektīvi izvestai.

Tā kā Valsts kontrole kā institūcija ir plaša valsts saimniecības finanšu uzraudzības instance, tad tai dažādās valstīs un periodos ir bijuši plaši un daudz iedalījumu veidi. Viens no veidiem kā bieži tiek iedalīta Valsts kontroles darbība ir : 1) finanšu kontrolē (norēķinu, pārvaldes un kases kontrole); 2) parlamentārā kontrolē.⁷ Pārvaldes kontrolē Valsts kontroles uzdevums ir veikt valsts ienākumu, izdevumu un valsts īpašumu jeb mantas kontroli. Pēc savas darbības izvešanas kontroles var iedalīt regulārās un neregulārajās jeb pēkšņajās.

Pārvaldes līmenī Valsts kontrole raugās, lai Valsts pārvaldes iestāžu rīcība būtu likumīga un lietderīga. Valsts kontrole šajā ziņā nodarbojas ar Valsts pārvaldes iestāžu izdarīto kļūdu vai nelikumību atklāšanu, kā arī novērš šādu kļūdu vai nelikumību, vai pat nelietderību atkārtanos.⁸

Valsts kontroles revīzijas pēc to darbības veidiem iedalās: 1) iepriekšējās revīzijās un 2) pēcrevīzijās.

Iepriekšējā revīzija

Valsts kontroles iepriekšējā revīzija (tika saukta arī par orderu vai čeku revīziju) nodarbojas ar valsts iestāžu maksājumu orderu pārbaudi pirms izmaksas, kur tika noskaidrots vai šie orderi saskan ar likumiem, budžetu, kā arī vai tie ir pareizi un lietderīgi sastādīti.⁹ Šajā revīzijas veidā svarīgākais bija, lai valsts iestādes savos izdevumos nepārsniegtu savas kompetences robežas, kā arī nepārkāptu valsts likumdevēj iestādes noteiktos kredītus.

⁷ Dalderis, T. *Valsts kontrole: diplomdarbs*. Rīga, 1940. 12.lpp.

⁸ Turpat,102.lpp.

⁹ Turpat,103.lpp.

Pēcrevīzija

Vēsturiski pēcrevīzija ir senākais Valsts kontroles revīzijas veids, jo tā ir attīstījusies pirms iepriekšējās revīzijas.¹⁰ Pēcrevīzija pastāv visās valstīs, kurās notiek darbības ar valsts līdzekļiem. Pēcrevīziju veic tikai tad, kad valsts gada (vai kāda cita perioda) budžets ir jau izpildīts.¹¹ Šis revīzijas veids nodarbojas ar finanšu darījumu pārbaudīšanu pēc to noslēgšanas. Tomēr arī pēcrevīzija pārbauda orderus un čekus, kā arī vai valsts līdzekļi ir tikuši izlietoti budžetā paredzētajiem mērķiem un to noteiktajos apmēros.

Katrā no Eiropas valstīm revīzijas bija nedaudz savādākas abu revīziju veidu attiecības, atkarībā no katras valsts vēsturiskās Valsts kontroles institūcijas attīstības vēstures, tostarp atsevišķās valstīs bija tikai viens no abiem revīzijas veidiem. Iepriekšējā kontrole bija plašāk izvesta, piemēram, Francijā. Iepriekšējā kontrole pastāvēja arī Itālijā, Beļģijā, Austrālijā, Anglijā, Šveicē, Ungārijā, Igaunijā un Lietuvā u.c. valstīs.¹² Lielākoties gan uzsvars Eiropas Valstu kontrolēs bija likts uz pēcrevīziju.

1.2.Valsts kontroles iestādes attīstība Latvijas teritorijā līdz 1918.gadam

Valsts kontrole ir augstākā valsts revīzijas iestāde. Valsts kontroles sākums meklējams administratīvajos aparātos, kā norēķinu palātās un kamerās. Pamazām valsts iekārtai veidojoties un varas funkcijām izdaloties, pakāpeniski Valsts kontrole arvien vairāk atdalījās no administratīvā aparāta līdz modernās valsts iekārtā kļuva par pastāvīgu valsts varas orgānu, kuram bija savi nodalīti uzdevumi.¹³

Ar 1795. gadu visa Latvijas teritorija tika inkorporēta Krievijas impērijas sastāvā. Turpmāk visi Krievijas impērijas likumi tika attiecināti arī uz Latvijas teritoriju. Valsts kontroles iestādes Latvijas teritorijā turpmāk bija tādas pašas kā Krievijas impērijā.

Krievijas impērijā Valsts kontroli kā pastāvīgu iestādi nodibināja 19.gadsimta 60. gados. Plašas reformas Krievijas impērijas pārvaldē sākās tūlīt pēc 1855.gada 26.augusta Aleksandrs II kronēšanas. Nozīmīgas izmaiņas tika veiktas valsts pārvaldē, tai skaitā īpaši valsts kontrolē. Lai veiktu reformas svarīgi bija izpētīt valsts kontroles sistēmas citās Eiropas valstīs Aleksandrs II nosūtīja uz ārzemēm Valsts kontroles departamenta ģenerālkontrolieri Valerionu Tatarinovu. Tika izpētīta Valsts kontroles sistēma Prūsijā, Austrijā, Beļģijā un

---

¹⁰ Dalderis, T. *Valsts kontrole: diplomdarbs*. Rīga, 1940. 104.lpp.

¹¹ Turpat, 104.lpp.

¹² Turpat, 114.lpp.

¹³Dišlers, K. *Latvijas Valsts varas orgāni un viņu funkcijas*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004. 152.lpp.

Francijā, un balstoties uz šo jauno pieredzi V.Tatarinovs sagatavoja reformu projektu Valsts kontrolei Krievijas impērijā.¹⁴

V.Tatarinova Jaunajā Valsts revīzijas projektā tika noteikts: 1) ka Valsts kontrole būs pilnīgi neatkarīga no izpildvaras, un tai tiktu piešķirtas tiesības izdot, kā arī pienākums uzraudzīt kapitāla apriti, kas atrodas Valsts kasē, kur attiecīgi tai bija tiesības saimnieciskos jautājumos un 2) ka darbu uzsāktu „sākotnējā kontrole”, kas skatītu nepieciešamos aizdevumus pirms tos piešķiršanas.¹⁵

Reformas saskārās ar nopietnu opozīciju no ministru puses, jo reformas turpmāk liegtu iespēju viņiem turpināt nekontrolēti rīkoties ar valsts līdzekļiem. Ministri aizstāvēja jau pastāvošo sistēmu, kur resoru kapitāli atrodas pie resoriem, nevis vienotībā Valsts kasē. Plaši iebildumi tika izvirzīti pret dokumentālās revīzijas ieviešanu, aizbildinoties ar to, ka šāda reforma palielinās Valsts kontroles institūcijas, kā arī palielinātos izmaksas par to uzturēšanu. Šāda veida revīziju, bez panākumiem, centās ieviest jau 18.gadsimtā. Krievijas impērijas Kara ministrs par ierosinātajām reformām norādīja, ka ņemot vērā Krievijas impērijas plašo teritoriju un īpatnības, tad visticamāk reformas nevarēs ieviest reformas praksē. Neskatoties uz pretestību komisija, kuras uzdevums bija izskatīt šī jaunā projekta ieviešanas nepieciešamību, secināja, ka V.Tatarinova priekšlikumus būtu vēlams ieviest Krievijas impērijas Valsts kontroles praksē.¹⁶

1859.gada 18.februārī V.Tatarinova priekšlikumus par Valsts kontroles reformu apstiprināja cars Aleksandrs II, tai skaitā arī priekšlikumu par iepriekšējo kontroli jeb revīziju. Reforma stājās spēkā 1862.gada 22.majā.¹⁷

Krievijas impērijas kontroles galvenais uzdevums bija izskatīt finanšu ministrijas un galveno valsts pārvalžu rēķinus. Tajos Valsts kontrole salīdzināja paredzētās izdevumu summas ar reāli izlietotajām. No 1862.gada šie aprēķini tika katru gadu arī publicēt. Plašo reformu rezultātā 1863.gadā pirmo reizi Krievijas impērijas gada budžetā varēja redzēt valsts ienākumus un izdevumus, kas to veido.¹⁸

Krievijas impērijas kontroles reformas projekta izstrādātājs V.Tatarinovs 1863.gadā tika iecelts par valsts kontrolieri, un šajā amatā viņš atradās līdz pat 1871.gadam. V.Tatarinova vadībā 1863.gadā tika izdoti arī t.s. „Kases noteikumi”, kuri regulēja valsts

---

¹⁴ Krievijas Federācijas Revīzijas kameras oficiālā mājas lapa. Андреевым, А. Г., Никольским, Д. В.

Финансовое управление и организация государственного финансового контроля в Российской Империи в XIX – начале XX в.

Pieejams: <http://www.ach.gov.ru/about/history/in-xix-beginning-of-xx-century/financial-management-and-organization-of-the-state-financial-control-in-the-russian-empire-in-the-xi> [aplūkots 16.04.2016]

¹⁵ Turpat

¹⁶ Turpat

¹⁷ Turpat

¹⁸ Turpat

ienākumu iekasēšanu un valsts izdevumu veidošanas procesus.¹⁹ 1864.gadā Sanktpēterburgā tika ieviesta vienota valsts kase pie Valsts kontroles Pagaidu revīzijas komisijas. 1865.gadā vienota valsts kase un dokumentu revīzijas (iepriekšējās revīzijas ietvaros) tika ieviesta vairākas, kopā 11, Krievijas impērijas guberņās un apriņķos, tostarp guberņās Latvijas teritorijas robežās un arī Igaunijas teritorijas robežās. Šis process Krievijas impērijā turpinājās vēl vairākus gadus. 1866.gadā vienota valsts kase un valsts kontroles iestādes vietējā līmenī tika ieviestas vēl 42 Krievijas impērijas guberņās. Piemēram, 1867.gadā vairākas kontroles palātas tika izveidotas Polijas teritorijas robežās.²⁰

Tomēr V.Tatarinova reformas Krievijas impērijā realizējās nepilnīgi, jo, piemēram, Sanktpēterburgā pret iepriekšējo kontroli iestājās finanšu ministrs, atsaucoties uz to, ka tā kavējot valdības darbību, tāpēc Sanktpēterburgā tika veikta tikai pēcrevīzija. Savukārt Valsts kontrole varēja tikai iepazīties iepriekš ar dokumentiem, nevis veikt faktisko revīziju. Valsts kontrole nevarēja arī veikt vairāku „priviliģēto” iestāžu revīziju, piemēram, labdarības iestāžu un kreditēšanas organizāciju.²¹

Neskatoties uz to, ka reformas netika īstenotas pilnībā, tomēr tās deva pozitīvu ieguldījumu Valsts kontroles attīstībā Krievijas impērijā. Attīstījās dokumentu kontrole vietējo kontroles iestāžu līmenī. Interesanti, ka šīs reformas rezultātā kontroles iestādes guberņās kļuva par gandrīz pastāvīgām. Pozitīvi tika vērtēts arī tas, ka Valsts kontrole varēja strādāt ar valsts iestāžu dokumentu oriģināliem, nevis tikai iestāžu pārskatiem par darbībām. V.Tatarinovs atrazdamies valsts kontroliera amatā izdeva instrukcijas un pavēles, kuras izskaidroja jaunās kontroles revīzijas sistēmas principus, darbības metodes un uzdevumus. Pēc valsts kontroliera V.Tatarinova domām pārbaudes un revīzijas bija jāattiecinā arī uz materiālajām vērtībām, ne tikai finansiālajiem darījumiem. Šis V.Tatarinovs uzskats tika drīz arī ieviests Valsts kontroles praksē un turpmāk tā pārbaudīja arī Valsts materiālās vērtības.19.gadsimta 60.gadu otrajā pusē tika veiktas materiālo vērtību pārbaudes uz dzelzceļiem, ostās un dažādās valsts iestāžu noliktavās, lai gan kopumā pārbaudes, kur tika nosūtīti priekšstāvji uz vietām praksē ieviesās ļoti gausi un ar lielām grūtībām.²²

1866.gada vidū visas Krievijas impērijas vietējās kontroles uz īsu laiku tika pakļautas guberņu gubernatoriem. Pret šo lēmumu nostājās V.Tatarinovs un viņš iesniedza caram Aleksandram II protestu, kurš tika pieņemts un lēmums tika atcelts.²³

---

¹⁹ Krievijas Federācijas Revīzijas kameras oficiālā mājas lapa. Андреевым, А. Г., Никольским, Д. В.

Финансовое управление и организация государственного финансового контроля в Российской Империи в XIX – начале XX в.

²⁰ Turpat

²¹ Turpat

²² Turpat

²³ Turpat

V.Tatarinova reformas mērķis bija novērst valsts iestāžu kļūdas un pārtēriņus nākotnē, nevis kritizēt par kļūdām un nepareizo valsts iestādes. V.Tatarinovs vēlējās, lai visas vietējās kontroles guberņās tiktu pakļautas Valsts galvenajai jeb centrālajai kontrolei un tās atskaitītos tai par savu darbību. No otras puses viņš vēlējās arī, lai vietējās kontroles būtu informētas centrālās kontroles darbību un rezultātiem. Tomēr praksē vietējās kontroles netika cieši sasaistītas ar centrālo kontroli un Krievijas impērijas kontroles iestādes struktūra palika pilnīgi decentralizēta.²⁴

Revīzijas reforma kopumā virzījās lēni, jo nebija izdoti likumi par Valsts kontroles stāvokli valsts pārvaldes sistēmā. Valsts kontroles tiesības bija nopublicētas pagaidu priekšlikumu formā. Tāpēc Valsts kontrole neveidojās kā spēcīga un autoritatīva iestāde, bet gan vairāk kā papildus iestāde ar savām funkcijām.²⁵

Jauns posms Valsts kontroles attīstībā sākās ar cara Aleksandra III nākšanu pie varas 1881.gada martā, pēc viņa tēva cara Aleksandra II noslepkavošanas 1881.gada 1.martā. Lai gan tika atcelta Aleksandra II politika, piemēram, netika pieņemta izstrādātā jaunā Krievijas impērijas konstitūcija, tomēr Valsts kontrolē V.Tatarinova reformas palika spēkā un nostiprinājās.²⁶

Cara Aleksandra III valdīšanas laikā tika izveidota Valsts kontroles departamentu iedalījumu sistēma. 1883.gadā tika izveidots valsts kontroles Kara un jūras lietu departaments, 1884.gadā - Dzelzceļu lietu departaments, savukārt 1888.gadā tika izveidota Valsts kontroles Centrālā grāmatvedība, kura arī gatavoja atskaites par valsts līdzekļu izlietošanu. Ar šo departamentu izveidošanu noslēdzās Valsts kontroles struktūras izveide Krievijas impērijā, lai gan nelieli vietējo līmeņu strukturālie pārveidojumi un arī reformu ieviešana turpinājās līdz 1905.gadam.²⁷

Līdz 1905.gadam tika pilnveidota un nostiprināta Valsts kontroles darbība. Tieši cara Aleksandra III un pēc tam arī cara Nikolaja II valdīšanas laikā tika nostiprināta Valsts kontrole caur praktisku iestādes darba pilnveidošanu.²⁸

Kopumā pēc veiktajām reformām Krievijas impērijas kontrole:

- 1) bija kļuvusi par neatkarīgu, pastāvīgu iestādi, kura tika pakļauta valsts centrālajai iestādei. Tai bija jāiesniedz savi ziņojumi un pārskati par veikto revīziju rezultātiem, kas palīdzēja veidot kopēju saimniecību valstī;

---

²⁴ Krievijas Federācijas Revīzijas kameras oficiālā mājas lapa. Андреевым, А. Г., Никольским, Д. В. *Финансовое управление и организация государственного финансового контроля в Российской Империи в XIX – начале XX в.*

²⁵ Turpat

²⁶ Turpat

²⁷ Turpat

²⁸ Turpat

- 2) bija izveidojusi savu struktūru, kur ieņēmumu un izdevumu revīzijas vajadzēja veikt vietējām kontrolēm, kas savukārt bija pakļautas centrālai kontrolei. Tomēr Krievijas impērijas prakse norādīja, ka vietējās kontroles iestādes savā darbībā kopumā nepakļāvās ikdienas darbībās centrālajai kontrolei;
- 3) nonāca pie secinājuma, ka tās darbība jāorganizē un jāsteno pēc iespējas vienkāršākā veidā, kura nekavētu valsts iestāžu darbību, bet veiktu iespējamo kļūdu un nelikumību samazināšanu.

Pirmais likums par Valsts kontroli Krievijas impērijā tika pieņemts 1892.gada 28.aprīlī, uz kura pamata vēlāk savu darbību balstīja arī Latvijas Valsts kontrole.²⁹ Šis Krievijas Valsts kontroles likums noteica kontroles struktūru, kura bija decentralizēta. Ar likumu Valsts kontroles struktūra Krievijas impērijā tika iedalīta centrālajās revīzijas iestādēs un vietējās revīzijas iestādēs. Centrālās revīzijas iestādes Krievijas impērijā bija Civillietu departaments, Kara un jūras lietu departaments, Dzelzceļu lietu departaments un Kredītlietu departaments. Departamentus vadīja ģenerālkontrolieri.³⁰ Plašākais no departamentiem bija Civillietu departaments, kura pienākums bija pārbaudīt valsts kases apgrozījumu un valsts civillietu resora iestādes, kurām tika piešķirti līdzekļi no valsts kases.³¹ Sīkāk Valsts kontroles sastāvā tika izdalīta Valsts kontroles padome, kanceleja un centrālā grāmatvedība.³²

Valsts kontroles decentralizētā struktūra Krievijas impērijā bija novērojama caur Valsts kontroles vietējo iestāžu jeb kontroles palātu darbību. 1892.gada likums noteica, ka šādām vietējām Valsts kontroles palātām bija jāatrodas katrā guberņā. Kontroles palātu uzdevums bija revidēt vietējo iestāžu grāmatvedības dokumentus, kā arī naudas apgrozījumus guberņu un apriņķu kasēs un pārvaldēs. Savā darbībā Krievijas impērijas kontroles palātas bija pakļautas Valsts kontrolierim.³³

Valsts kontrole Krievijas impērijā bija daudzējādā ziņā līdzīga Eiropas rēķinkamerām, jo tā bija neatkarīga, koleģiāla iestāde, kurai bija tiesas funkcijas.³⁴ Tomēr ņemot vērā Krievijas impērijas plašās teritorijas Krievijas impērijā Valsts kontrole bija decentralizēta. Tātad Krievijas impērijā bija viena centrālā revīzijas iestāde un atsevišķas filiāles gandrīz

---

²⁹ Krievijas Federācijas Revīzijas kameras oficiālā mājas lapa. Андреевым, А. Г., Никольским, Д. В. *Закон о Государственном контроле от 28 апреля 1892 г.*
Pieejams: <http://www.ach.gov.ru/about/history/in-xix-beginning-of-xx-century/the-law-on-state-control-of-april-28-1892> [aplūkots 16.04.2016]

³⁰ Podniece, S. *Latvijas Republikas Valsts kontroles funkcijas un to novērtējums: Bakalaura darbs*. Rīga: LU JF Valsts tiesību zinātņu katedra, 2013. 10.lpp.

³¹ Krievijas Federācijas Revīzijas kameras oficiālā mājas lapa. Андреевым, А. Г., Никольским, Д. В. *Закон о Государственном контроле от 28 апреля 1892 г.*

³² Podniece, S. *Latvijas Republikas Valsts kontroles funkcijas un to novērtējums: Bakalaura darbs*. 10.lpp.

³³ Krievijas Federācijas Revīzijas kameras oficiālā mājas lapa. Андреевым, А. Г., Никольским, Д. В. *Закон о Государственном контроле от 28 апреля 1892 г.*

³⁴ Dalderis, T. *Valsts kontrole: diplomdarbs*. Rīga, 1940. 86.lpp.

katrā Krievijas impērijas guberņā. Valsts kontroles aparātam Krievijas impērijā sazarojoties tika nodibinātas vēl atsevišķas revīzijas iestādes dzelzceļiem, ostām, cietumiem u.c. vienībām.³⁵

Latvijas Valsts kontrole par saviem priekštečiem Latvijas teritorijā uzskatīja divas Krievijas impērijas kontroles vietējās revīzijas iestādes – Vidzemes kontroles palātu un Rīgas – Orlas dzelzceļu kontroli. Kurzemē revīzijas veica Kurzemes kroņa palāta.

Krievijas Valsts kontroles iestādes jau 1915.gadā, karam ienākot Latvijas teritorijā un karaspēkiem ieņemot Kurzemi, tika evakuētas. Līdz tika paņemti arī to arhīvi un vērtīgākais inventārs. Pēc bijušo Vidzemes Kontroles palātas ierēdņu Jāņa Gefkēna un Jēkaba Pīlera atmiņām vecāko gadu Vidzemes Kontroles palātas arhīvs līdz ar pārbaudītajiem dokumentiem palika Rīgā un, kad Rīgu ieņēma vācieši, tad tie šo arhīvu piesavinājušies. Jaunāko gadu arhīvs kopā ar attiecīgajiem dokumentiem ticis, evakuēts uz Tērbatu, kur ienākot vāciešiem, daļa kritusi tiem rokās un izvests uz Vāciju, bet daļa palikusi Igaunijā. Nesenākais arhīvs ar visiem rīkojumu krājumiem, instrukcijām un dokumentiem izvests uz Čelabinskas apgabalu, savukārt lielākā daļa no nozīmīgākā inventāra aizvesta uz Sanktpēterburgu. Uz Sanktpēterburgu izvestais Vidzemes Kontroles palātas inventārs, sastāvējis no kabinetu iekārtām palātas pārvaldniekam un nodaļu priekšniekiem, kancelejas galdiem, krēsliem, rakstāmmašīnām, arhīvu un norēķinu dokumentu uzglabāšanas skapjiem.³⁶ Oficiāli Vidzemes kontroles palāta tika likvidēta tikai 1918.gada jūlijā.³⁷ Pirms evakuācijas Vidzemes Kontroles palātā strādāja 180 ierēdņi.³⁸

Līdzīgs liktenis bija Rīgas - Orlas dzelzceļu kontroles arhīviem un inventāram. Bijušais šīs kontroles ierēdnis Roberts Bīriņš ziņojis, ka minētās kontroles inventārs evakuēts uz Krieviju, Vitebsku, bet tās arhīvs palicis Rīgā un, vāciešiem ienākot Rīgā, izvests uz Vāciju.³⁹ **Roberts Bīriņš** pēc pabeigtas izglītības Rīgas pilsētas reālskolā, iestājās bijušajā Rīgas politehniskā, bet apstākļu spiests izstājies, pāriedams dienestā Rīgas – Orlas dzelzceļa kontrolē 1911.gadā. Pagaidu valdībai atgriežoties Rīgā 1919.gada jūlijā R. Bīriņš iestājās Latvijas Valsts kontroles dienestā kā vecākais kontroliera vietas izpildītājs. Pēc 3.departamenta direktora F.Ozoliņa aicināšanas 1920.gada jūnijā par Darba ministru, valsts

---

³⁵ Dalderis, T. *Valsts kontrole: diplomdarbs*. Rīga, 1940. 86.lpp.

³⁶ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 1018.1. (Ārlietu ministrijas sīka sarakstīšanās.), 15.lpp.

³⁷ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 25.apr., 350.1. (Jēkabs Pīlers personālieta), 9.lpp.

³⁸ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 98.1. (Valsts kontroles Padomes sēžu protokoli 1922.g.), 76.-78.lpp.

³⁹ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 1018.1. (Ārlietu ministrijas sīka sarakstīšanās.), 14.lpp.

kontroliers R.Bīriņam pamatojoties uz tām darba spējām un darba veikšanu, ko viņš pierādīja esot Valsts kontroliera amatā, pagaidām uzticēja pārzināt un vadīt 3.departamentu.⁴⁰

Kas attiecas uz Rīgas - Orlas dzelzceļa kontroli, tad minētais izvestais kontroles inventārs sastāvējis no 1 galvenā un 5 vecāko kontrolieru kabinetu iekārtām, 20 dažādiem skapjiem un kancelejas inventāra priekš 120 darbiniekiem.⁴¹ 1920.gada martā uz Latvijas Valsts kontroles telpām tika pārvestas atrastās lietas no Rīgas – Orlas dzelzceļu kontroles telpām Elizabetes ielā 101.⁴²

---

⁴⁰ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 657.l. (Valsts kontroliera sarakstīšanās ar Ministru kabinetu un citām valsts iestādēm), 55.lpp.

⁴¹ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 1018.l. (Ārlietu ministrijas sīka sarakstīšanās.), 15.lpp.

⁴² Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 25.apr., 112.l. (Alfreds Francevičs personāllieta), 10.lpp.

2. LATVIJAS VALSTS KONTROLES IESTĀDE UN TĀS IZVEIDOŠANA

2.1. Latvijas Valsts kontrole iestāde

Valsts kontrole bija viena no 11 Latvijas valsts iestādēm. Tai bija tādas pašas tiesības kā visām 10 Pagaidu valdības ministrijām. Valsts kontrole teorētiski bija neatkarīga, tomēr faktiski tā bija pakļauta Ministru kabinetam. Valsts kontroles sekmīga darbība ļāva tai labvēlīgi ietekmēt valsts pārvaldes uzlabošanas procesus. Valsts kontrole veica likumības un lietderības pārbaudes. Valsts kontrole tiesiskums un juridiskais statuss balstās uz Latvijas Republikas Satversmes 87.pantu, kurš nosaka, ka Valsts kontrole ir neatkarīga koleģiāla iestāde.⁴³

Valsts kontroles darbība bija ierobežojumi attiecībā, piemēram, uz Saeimu, kurā Valsts kontroles pārbaudes netika veiktas, tomēr kontroles iestādei bija liela patstāvība. Valsts kontrole varēja patstāvīgi izlemt jautājumus par revīzijas pieeju un metodēm. Tieši šajā ziņā Valsts kontroli neierobežoja ne valdība, ne valsts institūcijas, kurās tika veiktas revīzijas. Lielākais ierobežojums Valsts kontrolei bija attiecībā uz tās finansiālo neatkarību, jo tai budžetu apstiprināja Ministru kabinetā.

Latvijas Valsts kontroles pirmajos pastāvēšanas gados tās darbību regulēja plaši interpretējami pagaidu noteikumi un skaidri noteikts bija tikai Valsts kontroles mērķis un uzdevumi. Īsi un konkrēti tie ir iekļauti 1919.gada 8.decembra Latvijas Pagaidu valdības deklarācijā, kur norādīts, ka Latvijas Valsts kontrole ir tā valsts iestāde, kura rada „*valsts dzīvei drošus pamatus*” un skatās, lai šie pamati būtu uzturēti arī nākotnē. Savukārt, kā Valsts kontroles galvenais uzdevums uzrādīts: „*lūkoties, ka visi resori noteikti turas viņiem piespriesto kredītu un apstiprināto budžetu robežās*”⁴⁴.

Finanšu saimniecība Latvijā bija plaši sazarojusies un tās darbības veica ministrijas un dažādu līmeņu valsts iestādes. Visu valsts iestāžu darbība bija pakļauta kontrolei. Lielai saimniecības nozares kontrolei nepieciešama labi izveidota kontroles sistēma. Kontroles darbības sākas jau pašās valsts iestādēs, kuras regulē savu ierēdņu darbības. Par šo principu izteicies J. Volfs: „*ja esat pieņēmuši mantu, tad arī atbildiet par to tālāko*”.⁴⁵

⁴³ Latvijas Republikas tiesību aktu oficiālā mājas lapa. *Latvijas Republikas Satversme*. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=57980> [aplūkots 16.03.2016]

⁴⁴ Sast. Ekmanis, B., Krūmiņa, L. u.c. *1918. -1920.gads Latvijas Republikas Pagaidu valdības sēžu protokolos, notikumos, atmiņās: Veltījums Latvijas Republikas pasludināšanas 95.gadadienai*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013. 771.lpp.

⁴⁵ LVVA, 1312.f (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr. (Padomes sēžu protokoli, pārskati par darbību, budžeta dokumenti, revīzijas lietas), 98.l. (1922.g. Valsts kontroles kanceleja Nr 3. Valsts Kontroles Padomes sēžu žurnāli). 20.lpp.

Valsts kontrole pārbaudīja Ministru kabinetu, Valsts kanceleju ar padotām iestādēm, Statistikas pārvaldi, Ārlietu ministriju, Tieslietu ministriju, Cietuma galvenā pārvaldi, Iekšlietu ministriju, Izglītības ministriju, Satiksmes ministriju, Darba ministriju, Apsardzības ministriju, Finanšu ministriju, Zemkopības ministriju, Tirdzniecības un rūpniecības ministriju.

Kontroles galvenais darbības veids bija revīzijas. Revīzijās tika pārbaudīti valsts iestāžu norēķini, grāmatas un dokumenti. Kontroles iekārtu pamatā bija iepriekšējās (dokumentālā un faktiskā) revīzijas un pēcrevīzijas. Pirmās lielākoties bija formālas, saistītas ar matemātiskiem aprēķiniem un likumības pārbaudēm, summu salīdzinājumiem ar budžetā atvēlētajām summām. Revīziju plašumu noteica pati Valsts kontrole, tomēr bez kārtīgas un adekvātas grāmatvedības pašās valsts iestādēs šīs revīzijas bija nepilnīgas. Laikrakstā „Valdības Vēstnesis” valsts kontroliers Ernests Ozoliņš aprakstījis revīzijas nepieciešamību: „(...) valsts kontrolei nav jāzin tikai, kas lemts darīt un ko dara, bet viņai jāseko arī, vai izdarītāji pareizi izprot un noteikti izpilda likumus, rīkojumus, lēmumus un vai ir saimnieciska ta viņu darbība, kuru nav iespējams nozīmēt ne ar kādiem rīkojumiem.”⁴⁶

Valsts kontrole norādīja, ka revīzijai tika padoti bez izņēmuma visi Latvijas Republikai piederīgie, kā arī valdības iestāžu un uzņēmumu rīcībā esošie naudas, mantības un materiālu vērtību apgrozījumi.⁴⁷ Pārbaudīšana jeb revīzija, sekoja visu valsts iestāžu un priekšstāvju darbībai visās saimniecības nozarēs un lūkojās, uz to, lai šīs darbības saskanētu ar likumību, būtu lietderīgas un pareizi un saimnieciski izvestas, kas izpaudās iepriekšējā revīzijā, faktiskā revīzijā un dokumentālā pēcrevīzijā.

Iepriekšēja revīzija – resora budžeta pārbaudīšana, dažādu lūgumu un iegādājumu, pasūtījumu projektu pārbaudīšana un kredītu izlietošanas revīzija caur iekšējo maksāšanas dokumentu (orderu) pārbaudīšanu. Šī revīzijas nozare izdarot aprēķinus un kontrolējot cenas vienā laikā ar izvedamo darbu un iegādājumu termiņu, dod iespēju visus izdevumus saskaņot ar faktiskām tirgus cenām, kas izdarot revīziju tikai vēlāk pēcrevīzijas kārtā nav pilnīgi iespējams, jo tirgus cenas un darbaspēka algas aplūkotajā laika periodā bija ļoti svārstīgas. Iepriekšēja izmaksas orgānu pārbaudīšana deva kontrolei iespēju sekot pareizai kredītu izlietošanai un deva statistisku materiālu par piešķirtiem kredītiem katrai atsevišķai karaspēka daļai vai iestādei. Pēc tam šis materiāls tika izlietots par pamatu pie faktiskām kases revīzijām un ja nebūtu šo datu, tad izdarot revīzijas, Valsts kontrole nekad nezinātu uz kādām summām vajadzētu skatīties attiecīgas iestādes ieņēmumos.⁴⁸

⁴⁶ Ozoliņš, E. Valsts kontrole, *Valdības Vēstnesis*, Nr.261, 17.novembrī, 1921. 9.lpp.

⁴⁷ LVVA, 1312.f (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr. (Padomes sēžu protokoli, pārskati par darbību, budžeta dokumenti, revīzijas lietas), 10.l. (Valsts kontroles budžeta projekts 1920/21).10.lpp.

⁴⁸ LVVA, 1312.f (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr. (Padomes sēžu protokoli, pārskati par darbību, budžeta dokumenti, revīzijas lietas), 97.l. (Valsts kontroles padomes sēžu žurnāls 1921.g.).27.lpp.

Faktiska revīzija – izdara pēkšņas kases, darbības un mantu stāvokļa revīzijas. Šai revīzijas nozarei bija vislielākā nozīme un viņu pēc vairāk sākotnēji Valsts kontrole centās arī paplašināt. Tuvākus datus par faktiskas revīzijas rezultātiem sniedza kontroles sastādīti darbības pārskati (par diviem pirmajiem budžeta periodiem).⁴⁹ Faktiskā revīzija pārbaudīja darbību izvešanu dzīvē un dokumentu sastādīšanas pareizību.

Dokumentālā revīzija - pārbaudīja darbību pareizu izpildīšanu skatoties uz tikai uz dokumentiem. Dokumentālā pēcrevīzija sadalījās divās daļās : naudas norēķinu revīzijas un materiālo norēķinu revīzija.⁵⁰

Pēcrevīzijas, kas bija plašākais (dažās Eiropas valstīs vienīgais) revīzijas veids⁵¹, Latvijā pienākums bija:

- 1) revidēt operatīvos resorus tajās daļās, kuras nav pārbaudītas iepriekšējās un faktiskās revīzijas ceļā,
- 2) revidēt pārējos resorus pilnos apmēros,
- 3) noslēgt revīziju par visu valsts saimniecību un
- 4) iesniegt pārskatu par izdarīto budžeta periodu likumdevējai iestādei.⁵²

2.2.Latvijas Valsts kontroles izveidošana

1918.gada 18.novembrī vācu okupācijas apstākļos Latvijas Tautas padome pasludināja Latvijas Republikas izveidi. Tika apstiprināta Pagaidu valdība ar Ministru prezidentu Kārli Ulmani priekšgalā. Lai gan formāli, Latvijā bija izveidota likumdevēja vara un izpildvara, tomēr valsts teritorija joprojām bija okupēta.

Latvijā valsts kontrole sāka savu darbību, pamatojoties uz Tautas padomes deklarāciju. Sastādot Pagaidu valdību par valsts kontrolieri iecēla advokātu Eduardu fon Rozenbergu. Jau 1918.gada 19.novembra Latvijas Tautas padomes sēdē, runājot par jauno amatu sadali, tiek minēts, ka pagaidām paliek vakantas satiksmes, tieslietu, tirdzniecības un rūpniecības ministru vietas, kā arī valsts kontroliera amats, turklāt norādīts, ka uz šo posteni iecerēts kāds no minoritātes kandidātiem.⁵³ 1918.gada 2.decembrī, iesākot Latvijas Tautas padomes sēdi, tika paziņots tā brīža Pagaidu valdības sastāvs.⁵⁴ Par valsts kontrolieri tika nosaukts barons

⁴⁹ LVVA, 1312.f (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr. (Padomes sēžu protokoli, pārskati par darbību, budžeta dokumenti, revīzijas lietas), 97.l. (Valsts kontroles padomes sēžu žurnāls 1921.g.).27.lpp.

⁵⁰ Turpat, 27.lpp.

⁵¹ LVVA, 1312.f (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr. (Padomes sēžu protokoli, pārskati par darbību, budžeta dokumenti, revīzijas lietas), 796.l. (1922.g. Valsts kontroles kanceleja. Nr.15. Valsts kontroles reorganizācija un štatu samazināšana.) 31.lpp.

⁵² Turpat, 31.-32.lpp.

⁵³ *Latvijas tautas padome: sesiju scenogrammas*. 1920. 15.lpp.

⁵⁴ Turpat, 19.lpp.

Eduards fon Rozenbergs. Tika izpildīts iepriekš minētais nosacījums un šim amatam izvēlēts minoritātes pārstāvis. Eduards fon Rozenbergs bija vācu muižnieks un advokāts, kā arī vācu progresīvā bloka pārstāvis.⁵⁵

Pirmais svarīgais Latvijas Valsts kontroles uzdevums bija izstrādāt noteikums, kuri regulētu tās darbību, attiecīgi gan revīzijas darbu, gan arī revidējamo iestāžu pienākumus attiecībā uz revīzijām. Par pamatu šāda reglamenta izstrādāšanai tika ņemts Krievijas likums un instrukcijas.⁵⁶ Daļēji tās tika pielāgotas Latvijas apstākļiem. H.Strads to uzskata par dabisku tā laika parādību, ka Valsts kontrole tika veidota pēc Krievijas parauga.⁵⁷ Līdzīga attīstības gaita bija novērojama arī citu Latvijas valsts iestāžu pirmo noteikumu izstrādē.

1918.gada decembrī valsts kontroliers paspēja izdot tikai vairākus rīkojumus, kuri noteica Latvijas Valsts kontroles struktūru, iecēla pārziņus un norādīja galvenās Valsts kontroles vadlīnijas. 1918.gada decembra otrajā pusē Valsts kontroliers Rozenbergs izdod savu pirmo rīkojumu, kurš stājās spēkā 1918.gada 20.decembrī. Ar rīkojumu nr.1 tika noteiks pagaidu Centrālās kontroles struktūra, līdz pagaidu noteikumu izstrādāšanai. Ar šo rīkojumu Latvijas Valsts kontrole tika iedalīta četrās daļās jeb nodaļās.⁵⁸ Uzsākto Latvijas Valsts kontroles darbu pēkšņi pārtrauca lielinieku iebrukums Latvijā un Rīgas ieņemšana 1919.gada 3.janvārī.

Boļševiku okupācijas laikā Valsts kontrole kā iestāde pastāvēja tikai formāli. Pagaidu Valdība pārcēlās uz Liepāju, un daži tās locekļi devās uz ārzemēm. Arī Valsts kontroliers Eduards fon Rozenbergs devās uz Lielbritāniju, Londonu un atgriezās Latvijā tikai pēc Rīgas atbrīvošanas.⁵⁹ Iestādes darbinieki izklīda un daļa atstāja Rīgu. Pēc H. Stada sniegtām ziņām tikai vienam darbiniekam izdevās 1919.gada marta beigās nokļūt Liepājā, kur viņš Valsts Kancelejas direktora vadībā uzsāka darbību Liepājā nodibinātā valsts naudaszīmju un citu vērtību spiestuvē kā arī Liepājas apriņķa kara zaudējumu komisijās.⁶⁰

Neilgi pirms Liepājas apvērsuma, 1919.gada 2.aprīlī, Pagaidu valdība pārrunājot Valsts kontroles jautājumu, izlēma Valsts kontroles ierēdņus līdz kontroles darbības pilnīgai atjaunošanai pakļaut Pagaidu valdības Kancelejai, jo Latviju bija atstājis valsts kontroliers un

---

⁵⁵ Latvijas Republikas Valsts kontroles oficiālā mājas lapa. *Latvijas Republikas Valsts kontroles vēsture*. Pieejams: <http://www.lrvk.gov.lv/uploads/2015/08/latvijas-republikas-valsts-kontroles-vesture.pdf> [aplūkots 13.03.2016.]

⁵⁶ Valsts kontrole, *Valdības Vēstnesis*, Nr.261, 17.novembrī, 1921. 9.lpp.

⁵⁷ Strads, H. Valsts kontrole, Grām.: *Latvija desmit gados*. 366.lpp.

⁵⁸ Valsts kontroliera rīkojums Nr.1, *Pagaidu Valdības Vēstnesis*, Nr.3, 24.decembrī, 1918. 2.lpp.

⁵⁹ Sast. Ekmanis, B., Krūmiņa, L. u.c. *1918. -1920.gads Latvijas Republikas Pagaidu valdības sēžu protokolos, notikumos, atmiņās: Veltījums Latvijas Republikas pasludināšanas 95.gadadienai*. 34.lpp

⁶⁰ Strads, H. Valsts kontrole, Grām.: *Latvija desmit gados*. 366.lpp.

tā bija palikusi bez vadības. Attiecīgi valsts iestādēm bija jāgriežas pie Pagaidu valdības Kancelejas, lai varētu griezties pie Valsts kontroles ierēdņiem.⁶¹

1919.gada janvārī tika izveidota Latvijas Sociālistiskā Padomju Republika, kura darbojās pēc Padomju Krievijas konstitūcijas parauga un kura izveidoja pati savu valdību, kuras priekšgalā bija Pēteris Stučka. Lielinieku vara sāka organizēt savu kontroles aparātu, kuru bija plānots balstīt uz agrāko Krievijas Valsts kontroles iestāžu ierēdņiem. Tika uzsākta šo darbinieku mobilizēšana revīziju darbam. Tieši šī apstākļa dēļ arī daļai bijušo Valsts kontroles iestāžu Latvijas teritorijā ierēdņiem bija iespēja no Krievijas iekšienes atgriezties dzimtenē.⁶² P. Stučkas valdībā par Valsts kontroliera figūru varēja uzskatīt Latvijas Valsts kontroles un revīzijas komisāru Augustu Sukutu, un viņa sekretāru Mārtiņu Apalīti. Jau no 1919.gada 1.februāra līdz 11.februārim darbā tika pieņemti 10 darbinieki no kuriem lielākā daļa vēlāk turpināja darbu arī Latvijas Valsts kontrolē. Šo darbinieku skaitā bija arī piemēram, Hugo Meironu, Jēkabu Pīleru un Fridrihu Ozoliņu, kuri ieņēma kontrolieru amatus.⁶³ Valsts revīzijas un kontroles komisariāts darbojās līdz 1920.gada jūnija beigām, bet jau jūlija sākumā tika pārdēvēts par Strādnieku-zemnieku inspekciju (raboče-krestjanskaja inspekcija). Komisariāts sākotnēji darbojās Rīgā, bet 1919.gada beigās tika evakuēts uz Veļikiji Lukiem, un savu darbību pavisam pārtrauca 1920.gada septembra sākumā.⁶⁴

1919.gada aprīlī Liepājā vācieši izdarīja valsts apvērsumu. Tika izveidota pro-vāciska valdība Andrieva Niedras vadībā. A. Niedras valdībā par Valsts kontrolieri iecēla Frici Albertu Arāju, kurš nebija iepriekš plaši zināms sabiedrībai, bet jau pēc neilga laika, 17.jūnijā viņu nomainīja Heinrihs fon Brimers.⁶⁵

Jauns posms Latvijas Valsts kontroles darbībā aizsākās, kad Latvijas Pagaidu valdība atgriezās Rīgā. 1919.gada 8.jūlijā no Liepājas Rīgā ieradās Kārlis Ulmanis un Latvijas Republikas Pagaidu valdība. Rīgā jau bija mobilizēta daļa bijušo Krievijas valsts kontroles darbinieku, kas varēja uzsākt darbu Latvijas Valsts kontrolē. H.Strads norāda, ka, Latvijas Valsts kontrolei uzsākot savu darbību Rīgā, 1919.gada jūlija sākumā tā sāka savu darbību no jauna ar 18 darbiniekiem dienestā. Latvijas Valsts kontrole struktūra tika pārorganizēta uz 6 vienībām, iepriekšējo 4 vienību vietā.⁶⁶ 1919.gada jūlija sākumā notika valdības maiņa. 13.jūlijā mainoties Ministru kabinetam, demisionējošā E. fon Rozenberga vietā par Valsts

⁶¹ Sast. Ekmanis, B., Krūmiņa, L. u.c. 1918. -1920.gads Latvijas Republikas Pagaidu valdības sēžu protokolos, notikumos, atmiņās: *Veltījums Latvijas Republikas pasludināšanas 95.gadadienai*. 292.lpp

⁶² Strads, H. Valsts kontrole, Grām.: *Latvija desmit gados*. 367.lpp.

⁶³ *Valsts kontroles arhīvs Nr.3319*. Pielikumi 1.nodaļai „Valsts kontrole pirmās brīvvalsts laikā”: 1.1.Valsts kontroles pirmsākumi, 1918.-1923.gads. Pielikums Nr.6.

Pieejams: Latvijas Valsts kontroles Informācijas un tehnoloģiju daļā.

⁶⁴ *Valsts kontroles arhīvs Nr.3364*. Latvijas Republikas Valsts kontrole (1918.-2003.gads). 4.lpp.

Pieejams: Latvijas Valsts kontroles Informācijas un tehnoloģiju daļā.

⁶⁵ Garda, M. Valsts kontrole — šodien un pirms 75 gadiem, *Latvijas Vēstnesis*, 12.augustā, 1998.

⁶⁶ Strads, H. Valsts kontrole, Grām.: *Latvija desmit gados*. 367.lpp.

kontrolieri tika iecelts ebreju tautības zvērināts advokāts Pauls Mincs.⁶⁷ P.Mincs uzreiz nevarēja stāties savā amatā, tāpēc 1919.gada 16.jūlijā Valsts kontroles daļu pārziņi un kancelejas pārvaldnieka vārdā arī vecākais kontroliers Rūdolfs Lielais griezās pie Ministru kabineta ar lūgumu līdz laikam, kad P.Mincs varēs stāties savā amatā pilnvarot Valsts kontroles Satiksmes nodaļas pārziņi F.Ozoliņu par valsts kontroliera vietas izpildītāju. Viņam ar 16.jūlija Ministru kabineta lēmumu tika dota atļauja parakstīt steidzamus Valsts kontroles dokumentus un rīkojumus, iepriekš saskaņojot tos ar Ministru kabinetu.⁶⁸

Atgriežoties Rīgā, Latvijas Valsts kontrole varēja pilntiesīgi sākt savas iekšējās iekārtas izveidošanu. Lai gan Vācbaltu progresīvā partijas viens no līderiem Vilhelms Šreiners savās atmiņās norāda, ka P.Mincs savus pienākumus valsts kontroliera amatā kopumā pildīja pienācīgi, tomēr viņa kandidatūra šim amatam V.Šreineram likās pārāk no malas uzspiesta.⁶⁹ V.Šreineru novērojums saistīts ar Sabiedroto valstu 1919.gada 12.maijā izdarīta spiedienu uz Pagaidu valdību, lai tā sastāda jaunu valdību, kurā būtu ietverta „minoritāšu grupa” (baltvācieši, ebreji u.c.), kuru pārstāvētu 4-5 ministri.⁷⁰

Izklīduši bija arī visu četru Valsts kontroles nodaļu pārziņi. 1919.gada augusta sākumā 2.nodaļas pārziņis J.Pīlers lūdza atbrīvot viņu no pārziņa amata, jo pēc Pagaidu valdības atgriešanās Rīgā viņam nebija iespējams organizēt 2.nodaļu. Pīlers lūdza norīkot viņu par vecāko kontrolieri tajā pašā nodaļā.⁷¹ Līdzīga situācija bija attiecībā uz 1.nodaļas pārziņi Jēkabu Zālīti, kuru aicināja atgriezties darbā Valsts kontrolē pēc Pagaidu valdības atgriešanās Rīgā, bet viņš šim piedāvājumam atteica. Lai gan jānorāda, ka vairākkārt Valsts kontroles organizēšanas jautājumos kontroles darbinieki tika aizkomandēti pie J.Zālīša uz viņa mājām Zvārtavas pagastā.⁷²

Ikdienas Valsts kontroles darbu traucēja daudzi apstākļi- darbinieku trūkums, nepiemērotas telpas un kancelejas lietu trūkums.⁷³ 1919.gadā Valsts kontrolei atsākot savu darbību no agrākās kontroles un no mantu atdabūšanas valdes tika pāņņemta arī daļa kancelejas lietu un mēbeļu, un pat trauki, piemēram, 12 rakstāmgaldi, 12 citu veidu galdi, 5

---

⁶⁷ Garda, M. Valsts kontrole — šodien un pirms 75 gadiem, *Latvijas Vēstnesis*, 12.augustā, 1998.

⁶⁸ Nonācs, O., Šreiners, V. *Pēc 18.novembra: Tautas Padomes locekļu memuāri*. Rīga: Valters & Rapa, 1933. 334.lpp.

⁶⁹ Turpat, 132.lpp.

⁷⁰ Jēkabsons, Ē. Vorvika Grīna vadītās Amerikas Savienoto Valstu misijas darbība Latvijā 1919.gada aprīlī – maijā: Liepājas posms. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2012, Nr.2, 50.lpp.

⁷¹ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 25.apr., 350.l. (Jēkaba Pīlera personāllieta), 1.lpp.

⁷² Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 25.apr., 350.l. (Jēkaba Pīlera personāllieta), 3.lpp.

⁷³ Strads, H. Valsts kontrole, Grām.: *Latvija desmit gados*. 367.lpp.

grāmatu skapji, 23 citu veidu skapji, 14 krēsli, 3 sienas pulksteņi, 3 galda pulksteņi, 2 rakstāmmašīnas, 3 plaukti, 1 šujmašīna un 24 porcelāna kafijas tases ar apakštasēm.⁷⁴

2.3.Latvijas Valsts kontroles pagaidu noteikumi un pagaidu revīzijas reglaments

Viens no nesakārtotākajiem jautājumiem šajā periodā bija likumi, uz kuriem kontrole varētu balstīt savu darbību.⁷⁵ Joprojām nebija skaidrs, kādi likumi tiek Latvijas teritorijā uzskatīti par spēkā esošiem, tāpat nepastāvēja stingri nosprausti nosacījumi attiecībā uz spēkā esošajiem Krievijas likumiem. Savu spēku saglabāja arī liela daļa Krievijas likumu. Latvijas tautas padome ar 1919.gada 5.decembra likumu atzina, ka pagaidām paliek spēkā visi bijušās Krievijas likumi, kuri nav atcelti vai nerunā pretī Tautas padomes mērķiem, kā Latvijas valsts pamatam un demokrātiskiem principiem.⁷⁶ Krievijas likumi bija pieejami nedaudzos eksemplāros un nepilnos komplektos, un šīs likumu grāmatas nācās aizņemties no citām iestādēm.⁷⁷

Attiecīgi savā darbībā Valsts kontrole droši nevarēja vēl atsaukties uz noteiktiem likumiem, kuri valsts resoriem būtu jāievēro. Tā rezultātā steidzami bija jāsakārto šie apstākļi un jāizdod attiecīgi noteikumi un revīzijas reglaments, pēc kura varētu darboties Valsts kontroles ierēdņi un uz kuriem varētu arī atsaukties darbā ar valsts resoriem. H.Strads norāda, ka noteikumu un reglamenta izdošana bija jāveic lielā steigā, jo: „(...) *pārvaldes aparātam noorganizējoties, stauji pieauga resoru gan dibinātas, gan arī nedibinātas prasības pēc kredītiem, ko valsts kasei nebija pa spēkam apmierināt. Skatot cauri šīs prasības vajadzēja turēties pie zināmām normām, ko vēl nebija.*”⁷⁸ H.Stards uzsver, ka tieši laika trūkuma dēļ nebija iespējams iepazīties ar kādām rietumu kontroles iestādēm un to uzbūvēm.⁷⁹ Tam sekoja lēmums pieturēties pie Krievijas likuma parauga pārgrozot un izmainot atsevišķas tā sadaļas, lai to pielāgotu Latvijas apstākļiem.

Pats valsts kontroliers P.Mincs paskaidrojums pie Pagaidu noteikumiem un revīzijas reglamenta arī uzsvēra, ka iesniegtiem likuma projektiem par Latvijas Valsts kontroles uzbūvi ņemti par paraugu un materiāliem, galvenokārt, Krievijas kontroles likumdošanas materiāli, kuri jo sīki izstrādāti un galvenos virzienos sevī atspoguļojot visu Eiropas valstu Rēķin-Palātu

⁷⁴ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 7.l. (Valsts kontroles iekšējie rīkojumi un sarakstīšanās), 22.lpp.

⁷⁵ Strads, H. Valsts kontrole, Krāj. *Latvija desmit gados*. Rīga. 367.lpp.

⁷⁶ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 97.l. (Valsts kontroles padomes sēžu žurnāls 1921.g.). 23.lpp.

⁷⁷ Strads, H. Valsts kontrole. Grām.: *Latvija desmit gados*. Rīga. 369.lpp.

⁷⁸ Turpat, 367.lpp.

⁷⁹ Turpat, 367.lpp.

principus un nolikumus. Tāpat P.Mincs paskaidro, ka Krievijas valsts kontroles pārbaudīšanas veidi nebija vienādi visā valsts saimniecības nozarēs, bet bija atkarīgi no apgrozījumu un saimniecības nozīmes. Skatoties uz pārbaudāmo apgrozījumu svarīguma revīzijas veidi bija mainīgas intensitātes, kur bija sastopama plaši izvesta faktiskā kontrole un pēcrevīzija, kurai bija atstrādāts, galvenokārt, ieņēmumu pārbaude un kārtējie valsts iestāžu izdevumi.⁸⁰

Pirmo reizi Ministru kabinetā Pagaidu noteikumi un revīzijas reglaments tika apspriests 1919.gada 8.septembrī, taču tie vēl netika apstiprināti, jo satiksmes un darba ministrs Teodors Hermanovskis uzskatīja, ka projektus būtu jānodod iepriekšējai apspriešanai starpresoru komisijā. Lai gan Ministru kabineta balsojumā visi pārējie kabineta locekļi noraidīja T.Hermanovska priekšlikumu, tomēr projektu galīga apstiprināšana tika atlikta uz nākošo Ministru kabineta sēdi, lai T.Hermanovskim būtu laiks iesniegt savus priekšlikumus Latvijas Valsts kontroles pagaidu noteikumu un revīzijas reglamenta sakarā.⁸¹ Tomēr nākošā Ministru kabineta sēde tika veltīta lielinieku miera piedāvājuma apspriešanai un nākošreiz jautājums par Latvijas Valsts kontroles pagaidu noteikumiem un revīzijas reglamentu tika aplūkots tikai 1919.gada 15.septembrī. Pie šī jautājuma apspriešanas tika pieaicināts arī Valsts kontroles priekšstāvis F.Ozoliņš. Abi dokumenti ar nelielām izmaiņām tika vienbalsīgi pieņemti.⁸² Latvijas Valsts kontroles Pagaidu noteikumus un revīzijas reglamentu pārvaldes kārtībā izdeva steidzamā kārtā 1919.gada 15.septembrī.⁸³

Pagaidu noteikumu pirmajā pantā minēts par kontroles patstāvību vispārīgā valsts pārvaldes sistēmā, tomēr tālāk neatkarīgas instances tēma nav turpināta.⁸⁴ Jaunie noteikumi paredzēja revīzijas funkcijas sadalīt pēc resoriem 4 departamentu starpā. Atsevišķi savu darbību joprojām turpināja Armijas kontrole. Savu darbību uzsāka Valsts Kontroles Padome. H.Strads gan uzskata, ka pēc Valsts kontroles noteikumu un revīzijas reglamenta izdošanu revīzijas departamentu stāvoklis nemainījās, jo trūcis „*spēka un līdzekļu uzņemties šos pienākumus pilnos apmēros*”.⁸⁵ Tomēr Valsts kontroles darbība tika balstīta uz likumu pamata. Valsts kontrolei bija pienākums sekot naudas un mantu kapitālu apgrozījumiem, pievēršot uzmanību resoru rīcības likumībai un lietderībai.

---

⁸⁰ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1307.f. (Valsts kanceleja), 1.apr.,148.l. (Valsts kontroles iesniegtie likumprojekti un noteikumi par armija kontroli, štābu saraksti, valsts kontroles revīzijas reglaments, uzbūve u.c. 22.07.1919., 19.12.1919.), 6.lpp.

⁸¹ Sast. Ekmane, B., Krūmiņa, L. u.c. 1918. -1920.gads Latvijas Republikas Pagaidu valdības sēžu protokolos, notikumos, atmiņās: Veltījums Latvijas Republikas pasludināšanas 95.gadadienai. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013. 408.lpp.

⁸² Turpat, 416.lpp.

⁸³ Strads, H. Valsts kontrole, Grām.: *Latvija desmit gados*. Rīga. 367.lpp.

⁸⁴ Turpat, 367.lpp.

⁸⁵ Turpat, 369.lpp.

Iesniegtajiem Pagaidu noteikumu un revīziju reglamenta projektiem par pamatu tika likti principi, ka: 1) Latvijas valsts vērtību apgrozījumiem visiem jābūt padotiem Valsts kontroles pārbaudīšanai un 2) pie pārbaudīšanas jāievēro trīs pamata principi: apgrozījumiem jāaskan ar likumu, jābūt lietderīgiem, un saimnieciski izlietotiem.⁸⁶

Valsts kontroles tiesību, iekārtas un darbības noteikumu projekts tika sadalīts divās daļās- pirmajā bija runa par kontroles tiesībām un uzdevumiem, otra- aptvēra kontroles uzbūvi, kur pēc valsts kontroliera P.Minca domām, jo sīki bija uzskaitīti visi darbības pienākumi.

Valsts kontroles Revīzijas Pagaidu reglamenta projekts tika domāts kā saīsinājums no plaša revīzijas reglamenta un tika uzskatīts, ka būs nepieciešams papildinājums pie valsts kontroles tiesību, iekārtas un darbības noteikumiem. P.Mincis sev par uzdevumu uzlika arī turpināt noteikumu izstrādi, kur būtu plašāk aprakstīta revīzijas gaita.⁸⁷ Kopumā likumprojekti bija domāti kā pagaidu un viņiem nebija piešķirts izsmeļošs raksturs, tomēr tie spēja reglamentēt Latvijas valsts kontroles revīzijas darbību virspusīgi.

---

⁸⁶ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1307.f. (Valsts kanceleja), 1.apr., 148.l. (Valsts kontroles iesniegtie likumprojekti un noteikumi par armija kontroli, štābu saraksti, valsts kontroles revīzijas reglaments, uzbūve u.c. 22.07.1919., 19.12.1919.), 6.lpp.

⁸⁷ Turpat, 6.lpp.

3. LATVIJAS VALSTS KONTROLES STRUKTŪRA UN DARBINIEKI

Finanšu saimniecība Latvijā pirmajos pastāvēšanas gados bija plaši sazarojusies un tāpēc kontroles veikšanai bija nepieciešama labi izveidota Valsts kontroles sistēma.

3.1.Latvijas Valsts kontroles struktūra

Latvijas Valsts kontroles iekārta, tās pastāvēšanas pirmajos gados sastāvēja no departamentiem un Armijas kontroles. Latvijas Valsts kontroli vadīja **valsts kontroliers**, kurš savās tiesībās bija pielīdzināts valdības ministriem. Atšķirībā no vēlākā perioda, līdz 1923.gadam Valsts kontroliers bija Pagaidu Valdības pilntiesīgs dalībnieks, kuram bija lemšanas tiesības Pagaidu valdībā un vēlāk Ministru Kabineta sēdēs, kas deva viņam tiesības arī uz brīvu valsts pārvaldes kritiku.⁸⁸ Šādu situāciju H. Stads vērtēja kā „*nenormālu stāvokli Ministru Kabinētā*”, jo: „*Aiz šī apstākļa viņš [valsts kontroliers – Z.Braunfelde komentārs] nespēja nodrošināt Valsts Kontrolei nepieciešamo patstāvību saskaņotai kopdarbībai ar likumdevēju iestādi.*”⁸⁹

Neskatoties uz to šāds Ministru kabineta sastāvs tika vēlāk pieņemts ar 1919.gada 8.augusta Ministru Kabineta sēžu kārtības rulli. Valsts kontroliera galvenie uzdevumi bija vadīt un pārraudzīt Latvijas Valsts kontroles darbību un apstiprināt dažādas instrukcijas par revīziju kārtību. Valsts kontroliers vai viņa nozīmēts valsts kontroles priekšstāvis uz ministru prezidenta vai ministru vai valsts iestāžu vadītāju uzaicinājuma pamata piedalījās dažādu komisiju sēdēs, kur apsprieda saimnieciska rakstura jautājumus. Valsts kontroliera prombūtnes laikā viņa pienākumus uzņēmās kāds no padomes locekļiem, kuru pilnvaroja pats valsts kontroliers, bet ja pilnvarošana nebija iespējama, tad valsts kontroliera amatu izpildīja vecākais padomes loceklis. Lielākoties laika periodā līdz 1923.gadam Valsts kontroliers prombūtnes laikā savus pienākumus nodeva 1.departamenta direktoram Jānim Volfam.⁹⁰ Valsts kontrolierim bija tieši padota Valsts kontroles kanceleja, kuru vadīja kancelejas pārvaldnieks.⁹¹

---

⁸⁸ Strads, H. Valsts kontrole, Grām.: *Latvija desmit gados*. Rīga. 366.lpp.

⁸⁹ Turpat, 366.lpp.

⁹⁰ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 7.l.(Valsts kontroles darbinieku sapulces protokols (1921.g.8. jan.-1921.g. 13.dec.)). 19.lpp.

⁹¹ Dalderis, T. *Valsts kontrole: diplomdarbs*. Rīga, 1940. 65.lpp.

3.1.1. Latvijai Valsts kontrolieru dalība Pagaidu valdības sēdēs

1918.gada 19.novembrī darbu uzsāka Pagaidu valdība. Vienīgais nelatvietis Pagaidu valdībā bija Latvijas valsts kontroliers **Eduards fon Rozenbergs** (1878 – 1954). Valdībā E. fon Rozenbergs pārstāvēja Vācu progresīvo partiju. Latvijas valsts kontroliera amatā E.fon Rozenbergs bija no 1918.gada 2.decembra līdz 1919.gada 13.jūlijam. No 1919.gada sākuma līdz 1919.gada jūlijam E.fon Rozenbergs valsts kontroliera amatā atradās tikai formāli, jo faktiski atradās ārpus valsts un Latvijas Valsts kontroli nevadīja. E.fon Rozenbergs dzimis 1878.gada 30.augustā Cēsu apriņķī muižnieka ģimenē. 1904.gadā viņš pabeidza Pēterburgas universitātes Juridisko fakultāti. Pēc studiju pabeigšanas E.fon Rozenbergs bija tiesu amata kandidāts Krievijas Tieslietu ministrijas 1.departamentā. 1915.gadā sācis strādāt Rīgā par zvērinātu advokātu. E.fon Rozenbergs bija Latvijas Tautas padomes loceklis no 1918.līdz 1919.gadam.⁹² Formāli E.fon Rozenbergs palika Pagaidu valdības sastāvā līdz 1919.gada jūlijam.⁹³

No 1920.gada februāra līdz 1922.gada jūnijam viņš bija Latvijas pagaidu diplomātiskais pārstāvis Austrijā. Pēc atgriešanās Latvijā no 1927.gada E.fon Rozenbergs strādāja par zvērinātu advokātu, bet 1939.gada novembrī izceļoja uz Vāciju. E.fon Rozenbergs mira 1954.gada 22.decembrī Leipcīgā, Vācijā.⁹⁴ Kopumā E. fon Rozenbergam nebija plašākas ietekmes vācbaltiešu sabiedrībā Latvijā un neveica nekādas nozīmīgas darbības ne Pagaidu valdībā, ne Valsts kontroles izveidē⁹⁵, tomēr viņš darbojās Latvijas labā, ko lieliski apliecina viņa raksts ārlietu ministram Fēliksam Cielēnam 1927.gadā: „(...) man (...) būtu tiesība tikt atzītam par uzticamu valsts līdzdarbnieku. Toreiz, kad daudzi tautas elementi ieņēma pret jauno valsti svārstīgu stāvokli, es, neievērodams savas personīgās intereses, vienmēr droši aizstāvēju to viedokli, ka arī Latvijas vācu tautības iedzīvotājiem vispārības labā jāstrādā roku rokā ar vairākumu, (...) es vienmēr ieturēju šo virzienu, kuru biju atzinis par pareizu un taisnīgu”.⁹⁶

Lai gan Valsts kontroliera amats salīdzinot ar, piemēram, iekšlietu ministra vai finanšu ministra amatiem bija otršķirīgs, tomēr no valsts kontroliera valdības sēdēs tika sagaidīta arī plaša darbība Latvijas likumu, saimniecības un finanšu jomās. Jau vienā no pirmajām Pagaidu

⁹² Sast. Ekmanis, B., Krūmiņa, L. u.c. 1918.-1920.gads Latvijas Republikas Pagaidu valdības sēžu protokolos, notikumos, atmiņās: Veltījums Latvijas Republikas pasludināšanas 95.gadadienai. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013. 93.lpp

⁹³ Sast. Jēkabsons, Ē., Ščerbinskis, V. Latvijas ārlietu dienesta darbinieki, 1918-1991: Biogrāfiskā vārdnīca. Rīga: Zinātne, 2003. 255.lpp.

⁹⁴ Sast. Ekmanis, B., Krūmiņa, L. u.c. 1918.-1920.gads Latvijas Republikas Pagaidu valdības sēžu protokolos, notikumos, atmiņās: Veltījums Latvijas Republikas pasludināšanas 95.gadadienai. 93.lpp

⁹⁵ Turpat, 34.lpp

⁹⁶ Sast. Jēkabsons, Ē., Ščerbinskis, V. Latvijas ārlietu dienesta darbinieki, 1918-1991: Biogrāfiskā vārdnīca. 256.lpp.

valdības sēdēm valsts kontrolierim E.fon Rozenbergam sadarbībā ar Tieslietu ministriju tika uzdots izstrādāt noteikumu projektu par valsts naudas izsniegšanas kārtību no Valsts kases.⁹⁷ Savukārt, plašu komentāru par militāro situāciju valstī E.fon Rozenbergs sniedza 1918.gada 22.decembra sēdē, īsi pirms lielinieku iebrukuma Rīgā, norādot, ka būtu vēlams angļu atbalsts, bet tas netiek sniegts. Tāpat viņš norāda, ka visi „vācieši” nav vienādi un ir zaldāti, kuri ir gatavi aizstāvēt Latvijas valsti un, ka šādiem cilvēkiem nevajadzētu to liegt. E.fon Rozenbergs norādīja, ka vācu zaldātu skaits, kuri vēlētos pieņemt Latvijas pilsonību un aizstāvēt Latviju būtu neliels un latvieši tautai no šāda daudzuma nav jābaidās. Valsts kontroliers. Tāpat E.fon Rozenbergs norāda, ka šis brīdis ir „kritisks” un, ka vācu zaldātu piedāvājumu viņš pilnībā atbalsta.⁹⁸

Vienā no pēdējām Pagaidu valdības sēdē 1918.gada 24.decembrī tika apspriests un ar dažiem grozījumiem pieņemts valsts kontroliera E.fon Rozenberga izstrādātais likumprojekts par valsts civilierēdņu dienestu. Jaunais likuma projekts tika sagatavots iesniegšanai Tautas padomē.⁹⁹

Pēc Rīgas atbrīvošanas 1919.gada 8.jūlijā Rīgā ar kuģi „Saratov” atgriezās Pagaidu valdība un ierēdņi. 1919.gada 14.jūlijā uz pirmo kabineta sēdi sanāca jaunais Pagaidu valdības sastāvs. Par Latvijas valsts kontrolieri tika atkal iecelts minoritāšu pārstāvis – Ebreju nacionālās padomes biedrs **Pauls Mincs** (1868 – 1941). P. Mincs bija Latvijas valsts kontroliers no 1919.gada 13.jūlija līdz 1921.gada 17.jūnijam. P. Mincs dzimis 1868.gada 30.jūnijā Daugavpilī un pirmo izglītību ieguvis Rīgas pilsētas ģimnāzijā. Viņš absolvēja Pēterburgas universitātes Juridisko fakultāti, kur mācījās no 1886.gada līdz 1890.gadam un 1892.gadā Tērbatas universitātē ieguva tiesību maģistra grādu. Pēc Pēterburgas studijām viņš strādāja par advokātu Rīgā. Kopš 1917.gada viņš bija Maskavas universitātes privātdocents, bet jau 1918.gadā devās strādāt uz Tērbatas universitāti. Tai pašā gadā P.Mincs atgriezās Rīgā. P. Mincs darbojās Tautas Padomē un 1918.gada beigās kļuva arī par Latvijas Senāta locekli. Paralēli valsts kontroliera amatam P. Mincs bija arī Latvijas Pagaidu valdības darba ministrs (1920 – 1921). 1920.gadā viņš tika ievēlēts arī par Latvijas Satversmes sapulces locekli.¹⁰⁰ Latvijas valsts kontroliers P.Mincs uzņēmās arī Tieslietu ministrijas vadīšanu, kamēr tieslietu ministrs Kārlis Pauļuks piedalījās Miera delegācijas darbībā.¹⁰¹

⁹⁷ Sast. Ekmane, B., Krūmiņa, L. u.c. 1918. -1920.gads Latvijas Republikas Pagaidu valdības sēžu protokolos, notikumos, atmiņās: Veltījums Latvijas Republikas pasludināšanas 95.gadadienai. 138.lpp

⁹⁸ Sast. Ekmane, B., Krūmiņa, L. u.c. 1918. -1920.gads Latvijas Republikas Pagaidu valdības sēžu protokolos, notikumos, atmiņās: Veltījums Latvijas Republikas pasludināšanas 95.gadadienai. 158.lpp.

⁹⁹ Turpat, 166.lpp.

¹⁰⁰ Sast. Bērziņa, L. *LU profesori Roberts Akmentiņš (1880-1954) un Pauls Mincs (1868-1941)*. Rīga: Latvijas Universitāte, 1992. 17.lpp.

¹⁰¹ Sast. Ekmane, B., Krūmiņa, L. u.c. 1918. -1920.gads Latvijas Republikas Pagaidu valdības sēžu protokolos, notikumos, atmiņās: Veltījums Latvijas Republikas pasludināšanas 95.gadadienai. 676.lpp.

Kopš 1921.gada P.Mincs bija Latvijas Universitātes profesors krimināltiesībās, Sodū likuma izstrādāšanas komisijas priekšsēdētājs, Latvijas krimināltiesību biedrības priekšsēdētājs kā arī starptautiskās krimināltiesību apvienības loceklis.¹⁰² P.Mincs nomira izsūtījumā Sibīrijā, Krasnojarskas gubernā 1941.gadā.¹⁰³

Līdz P.Minca stāšanās amatā Valsts kontrolē, viņa pienākumus izpildīja Fridrihs Ozoliņš. Tāpat F.Ozoliņš tika uzaicināts uz atsevišķām Ministru kabineta sēdēm kā Valsts kontroles priekšstāvis. 1919.gada 4. augustā viņš, piemēram, tika uzaicināts pie jautājuma par algu normām armijā apspriešanas.¹⁰⁴ P.Mincs savus pienākumus kā pilntiesīgs Pagaidu valdības loceklis sāka pildīt no 1919.gada 6.augusta.¹⁰⁵ P.Mincs jau no pirmajām dienām Ministru kabineta sastāvā iesaistījās plašu, aktuālu jautājumu risināšanā un nebaidījās paust savu viedokli par Latvijai aktuāliem jautājumiem.

1919.gadā P.Mincs tika nozīmēts par vienu no kareivju algu normas apspriešanas komisijas locekļiem.¹⁰⁶ Savukārt viens no svarīgākajiem jautājumiem 1919.gada otrajā pusē bija tieši valsts resoru štati. Šī jautājuma risināšanai 1919.gada 20.septembrī ar Ministru kabineta lēmumu pie Valsts kontroles no visu resoru priekšstāvjiem, tika izveidota sevišķa starpresoru komisija, kuru vadīja valsts kontroliers P.Mincs.¹⁰⁷

Lielu pārsteigumu nesagādāja arī valsts kontroliera P.Minca nostāja Ministru kabineta 1919.gada 11.novembra sēdē, apspriežot Ārlietu ministrijas ierosināto jautājumu par ārzemnieku izsūtīšanu no Latvijas. P.Mincs bija vienīgais no Ministru kabineta locekļiem, kurš balsoja pret ārzemnieku izsūtīšanu no Latvijas, kas, viņaprāt, bija nepieņemama. Pārējie Ministru kabineta locekļi nobalsoja par starpresoru komisijas izveidi, kurā daļību neņemt Valsts kontroles priekšstāvji, kura skatītu jautājumu par to, kuras kategorijas ārzemnieki būtu jāizsūta no Latvijas.¹⁰⁸ Nākošajā dienā, 12.novembrī, valsts kontroliers P.Mincs vēlreiz adresēja šo jautājumu iesniedzot garu vēstuli Ministru kabinetam, kurā pauda sašutumu, ka runa, pirmkārt, būtu par baltkrievu, lietuviešu un ebreju nepilsoņu izsūtīšanu, kuri nevēlas kļūt par Latvijas pavalstniekiem, bet, piemēram, maksā nodokļus.¹⁰⁹

Valsts kontroliers P.Mincs nostājās arī pret 1920.gada janvāra likumprojektu par naudas reformu Latvijā, kur visi vecie parādi aprēķināmi pēc kursa 1 Latvijas rublis = 2

---

¹⁰² Garda, M. Valsts kontrole — šodien un pirms 75 gadiem, *Latvijas Vēstnesis*, 12.augustā, 1998.

Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/32436> [aplūkots 13.03.2016.]

¹⁰³ Sast. Bērziņa, L. *LU profesori Roberts Akmentiņš (1880-1954) un Pauls Mincs (1868-1941)*. 17.lpp.

¹⁰⁴ Sast. Ekmane, B., Krūmiņa, L. u.c. *1918. -1920.gads Latvijas Republikas Pagaidu valdības sēžu protokolos, notikumos, atmiņās: Veltījums Latvijas Republikas pasludināšanas 95.gadadienai*. 362.lpp.

¹⁰⁵ Turpat, 364.lpp.

¹⁰⁶ Turpat, 380.lpp.

¹⁰⁷ Turpat, 422.lpp.

¹⁰⁸ Turpat, 490.lpp.

¹⁰⁹ Turpat, 492.- 494.lpp.

krievu cara rubļi. Pret šādu veco parādu aprēķināšanas kursu iestājās arī finanšu ministrs Roberts Erhards.¹¹⁰ Tāpat abi minētie Ministru kabineta locekļi vienīgi iebilda arī pret likumprojekta par naudas reformu noteikumu, kas paredzēja uzskatīt par nesaistošiem tos priekšlīgumus, kuri noslēgti ne Latvijas valūtā.¹¹¹

3.1.2. Latvijas Valsts kontroles departamenti

1918.gada decembra otrajā pusē Valsts kontroliers Eduards fon Rozenbergs izdeva savu pirmo rīkojumu, kurš stājās spēkā 1918.gada 20.decembrī un 24.decembrī tika publicēts „Pagaidu Valdības Vēstnesī” zināšanai. Ar rīkojumu nr.1 tika noteikts pagaidu Centrālās kontroles struktūra, līdz pagaidu noteikumu izstrādāšanai. Ar šo rīkojumu Latvijas Valsts kontrole tika iedalīta četrās daļās jeb nodaļās. **Pirmajā nodaļā** tika iedalīta Valsts Kontroles kanceleja ar centrālo gramatvedības apakšnodaļu un sevišķu apakšnodaļu kontroles iestāžu norēķinu revidēšanai. **Otrajā nodaļā** tika izvietota civiliestāžu kontrole. **Trešajā nodaļā** izvietojās Apsardzības ministrijas iestāžu kontrole, savukārt **ceturtajā nodaļā** – Satiksmes ministrijas iestāžu kontrole. Tāpat valsts kontroliers ar šo rīkojumu izziņoja šo nodaļu pagaidu pārziņus.¹¹²

Atjaunojot savu darbību 1919.gada jūnijā tika noteikta pagaidu Valsts kontroles iekārta. **Pirmajā nodaļā** (vadīja M.Apaliņš) tika iedalīta Valsts kontroles kanceleja, bibliotēka, arhīvs, juristkonsults, centrālā grāmatvedības nodaļa un nodaļa priekš kontroles iestāžu norēķinu revīzijas. **Otrajā nodaļā** (vadīja E.Maurītis) tika izvietota civiliestāžu kontrole. **Trešajā nodaļā** (vadīja F.Ozoliņš) tika izvietota Apsardzības ministrijas iestāžu un kara lauku kontrole. **Ceturtajā nodaļā** (vadīja F.Ozoliņš) tika izvietota Satiksmes un Darba ministriju iestāžu kontrole, savukārt **piektajā nodaļā** (R.Bīriņš) – Apgādības ministrijas iestāžu kontrole.¹¹³

Valsts kontroles struktūra nostabilizējās 1919.gada novembrī, pēc tam kad Ministru kabinets par Valsts kontroles departamentu direktoriem apstiprināja F.Ozoliņu, M.Apaliņi un J.Volfu. 1919.gada 13.novembra Valsts kontroles padomes sēdē iestāde tika iedalīta četros departamentos: **1.departamentā** (vadīja J.Volfs) ietilpa Finanšu, Tirdzniecības, Rūpniecības, Apgādības un Izglītības ministrijas, Valsts kancelejas un Statistikas pārvaldes norēķinu kontrole, **2.departamentā** (vadīja J.Volfs) ietilpa Apsardzības, Ārlietu, Tieslietu, Iekšlietu un Zemkopības ministrijas, kā arī Sarkanais krusts (Sākotnēji, sakarā ar to, ka J.Volfs nevarēja

¹¹⁰ Sast. Ekmane, B., Krūmiņa, L. u.c. 1918. -1920.gads Latvijas Republikas Pagaidu valdības sēžu protokolos, notikumos, atmiņās: Veltījums Latvijas Republikas pasludināšanas 95.gadadienai. 558.lpp.

¹¹¹ Turpat, 632.lpp.

¹¹² Valsts kontroliera rīkojums Nr.1., *Pagaidu Valdības Vēstnesis*, Nr.3, 24.decembrī, 1918. 2.lpp.

¹¹³ Valsts kontroliera rīkojums Nr.2., *Baltijas Ziņas*, Nr.28, 27.jūnijā, 1919. 2.lpp.

vēl stāties savā amatā, departamentu apvienoja ar 3.departamentu un vadība pagaidām tika uzticēta F.Ozoliņam), **3.departamentā** (vadīja F.Ozoliņš) ietilpa Satiksmes un Darba ministrijas norēķinu kontrole, savukārt **4.departamentā** (vadīja M.Apalīts) – centrālā grāmatvedība, kontroles kanceleja, bibliotēka, juristkonsulta daļa un arhīvs.¹¹⁴

1919.gada novembrī Valsts kontroles departamentu pārziņi tika pārsaukti par departamentu direktoriem.¹¹⁵ Dažādi Valsts kontroles dienestu vadītāju apzīmējumi radīja neizpratni ne tikai Valsts kontroles darbinieku starpā, bet arī Valsts kontroles likumos. Pēc Valsts kontroles pagaidu noteikumiem 10.un 16.pantā Valsts kontroles dienestu vadītāji nosaukti par „departamentu direktoriem”, savukārt vairākos izdotajos rīkojumos, piemēram, „Papildinājumi un pārmaiņas valsts dienesta mantu sarakstā” par „galveniem kontrolieriem”. Šis jautājums 1921.gada sākumā tika pārrunāts arī Valsts kontroles padomes sēdē, kur tika nolemts pieturēties pie nosaukuma „departamentu direktors” līdz brīdim, kad Satversmes sapulcē tiks pieņemts jaunais likums par Valsts kontroli.¹¹⁶

3.1.3.Valsts kontroles 4.departamenta likvidēšana

1920.gada 16.septembrī Latvijas Valsts kontroles padomes sēdē tika aplūkots departamenta direktora M. Apalīša priekšlikums par 4.departamenta likvidēšanu. Valsts kontrole 1919.gadā pie savas uzbūves plāna sastādīšanas vadījās pēc pamatprincipa, ka sīkāk sadalot darbus, tie tiks veikti konsekventāk un noteiktāk. Tomēr praksē, pēc pagaidu noteikumiem par Valsts kontroli, kur darbi tika iedalīti četros departamentos ar atsevišķu kontroli, darba iedalīšana bijusi citādāka, jo 2.departamentam nebija direktora un attiecīgi 2.departamenta darbi līdz 1920.gada 16.septembrim tika izdalīti starp 1.un 2.departamentu, kas tika nolemts 1920.gada 15.janvāra padomes sēdē. Izejot no šādas darbus neveicinošas situācijas tika nolemts ar 1920.gada 16.septembri 4.departamentu pievienot 2.departamentam. Lai darāmo darbu 2.departamentam nebūtu pārāk daudz, tad tika nolemts 2.deparatamenta darbus, kas attiecas uz Zemkopības un Sarkanā krusta norēķinu pārbaudīšanu uzdot 1.departamentam, bet Darba ministriju norēķinu pārbaudīšanu 3.departamentam. Tāpat par 2.departamenta direktoru tika iecelts M.Apalītis.¹¹⁷

---

¹¹⁴ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 95.l. (Valsts kontroles padomes sēžu žurnāls 1919.g.). 2.lpp.

¹¹⁵ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1307.f.(Valsts kanceleja), 1.apr. , 148.l. (Valsts kontroles iesniegtie likumprojekti un noteikumi par armija kontroli, štābu saraksti, valsts kontroles revīzijas reglaments, uzbūve u.c. 22.07.1919., 19.12.1919.), 113.lpp.

¹¹⁶ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 97.l. (Valsts kontroles padomes sēžu žurnāls 1921.g.). 5.lpp.

¹¹⁷ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 96.l. (Valsts kontroles Padomes sēžu protokoli 1920.g.15.jan.-1920.g.31.dec.), 25.lpp.

No 1921.gada 1.aprīļa revidējošo departamentu starpā tika pārdaļīti arī darbi. Šīs pārmaiņas bija saistītas ar darba procesā pamanītām nesakritībām. Pēc savas būtības resori norēķināšanās ziņā saistībā ar Valsts kontroles darbībām tika sadalīti ražošanas un administratīvajos un mainījās to padotība Valsts kontroles departamentiem. **1.departaments** turpmāk skatīja Zemkopības, Finanšu, Tirdzniecības un Rūpniecības ministrijas. **2.departaments** turpmāk skatīja Iekšlietu, Ārlietu, Tieslietu, Izglītības, Darba ministrijas, Valsts statistikas pārvaldi, Valsts kanceleju, Sarkano Krustu un Sieviešu korpusu. **3.departaments** turpmāk skatīja Satiksmes ministriju un likvidējamo Apgādības ministriju. Tāpat arī Valsts kontroles Centrālā grāmatvedība tika pārvesta no 2.departamenta uz kanceleju.¹¹⁸

3.1.4.1921.gada novembra reorganizācija

Lai novērstu negatīvās parādības revīzijas darbībā, kas tika novērotas Latvijas Valsts kontroles divu gadu pastāvēšanas laikā, 1921.gada novembrī tika izvesta Valsts kontroles reorganizācija, centralizējot revīzijas darbību, lai panāktu lietderīgāku darbaspēka izmantošanu un sadalot revīzijas darbu pēc operāciju nozarēm, kas deva iespēju revīzijas padziļināt un izvest pēc viena parauga visos resoros. Reorganizācija deva Valsts kontrolei iespēju apskatīt plašāk atsevišķus jautājumus un izvest plašākas, lielākas un sistemātiskākas revīzijas.¹¹⁹ Tomēr resoru darbība joprojām vēl nebija pietiekoši sakārtota.

Sākotnēji, līdz 1921.gada novembrim, Valsts kontrole savā uzbūvē balstījās uz Krievijas kontroles principiem. Šo apstākļu dēļ Valsts kontroles uzbūvē jau drīz iezīmējās trūkumi – darbu dublēšanās, neracionāla darbinieku nodarbināšana utt. Vislabāk to varēja novērot tieši departamentu darbībā. Piemēram, ar mežiem saistītās operācijas pārbaudīja gan 1. departamenta Zemkopības nodaļa, gan 3.departaments Dzelzceļu nodaļa, gan Pagaidu departamenta Apsardzības nodaļa. Tāpat dažādas darbnīcu pārbaudes arī bija izdalītas pa vairākiem departamentiem. Piemēram, 1.departaments kontrolēja Liepājas karaostas darbnīcas, 3.departaments Liepājas dzelzceļu darbnīcas un Pagaidu departaments – Liepājas Kara mehāniskās darbnīcas. Tāpat pārklājas arī vairākas Pagaidu departamenta un 2.departamenta pārbaudes. Visi Valsts kontroles veidi (iepriekšējā revīzija, faktiskā revīzija

---

¹¹⁸ LVVA, 1312.f (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr. (Padomes sēžu protokoli, pārskati par darbību, budžeta dokumenti, revīzijas lietas), 97.l. (Valsts kontroles padomes sēžu žurnāls 1921.g.). 5.lpp.

¹¹⁹LVVA, 1312.f (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr. (Padomes sēžu protokoli, pārskati par darbību, budžeta dokumenti, revīzijas lietas), 796.l. (1922.g. Valsts kontroles kanceleja. Nr.15. Valsts kontroles reorganizācija un štatu samazināšana.) 31.lpp.

un pēcrevīzija) nebija sadalīti starp atsevišķām personām un darbinieku grupām, tādēļ veiktās darbības nespēja sasniegt spēju maksimumu.¹²⁰

Lai novērstu minētos trūkumus Valsts kontroles padome nolēma pārveidot tās iekārtu, pakārtojot to pēc revīzijas veidiem. Tā brīža četrus departamentus vietā tika nolemts pāriet uz diviem departamentiem. 1. departamentā revīzijas darbus sadalīja pēc līdzīgām specialitātēm, tā apvienojot visus būves darbus vienā būvniecības un satiksmes līdzekļu sekcijā, visas darbnīcas un fabrikas otrā mehānikas un rūpniecības sekcijā un zemes, mežu un ar ūdeņiem saistītos darbus trešā agrikultūras sekcijā, kā arī pārējās nozares pēc tādiem pašiem principiem.¹²¹

Kad Pagaidu departaments tika likvidēts tā iepriekšējās un faktiskās revīzijas lietas turpmāk tika novirzītas uz 1. departamentu, bet rēcrevīzijas – uz 2. departamentu.¹²² 1. departaments pēc jaunās iekārtas iedalījās: iekšējā revīzijā ar speciālnodalījumiem un faktiskā revīzijā. Savukārt zem **1. departamenta** (vadīja F. Ozoliņš) speciālnodalījumiem ietilpa: 1) budžets, tarifi, finanses, 2) agrikultūra, 3) būvniecība un ceļi, 4) rūpniecība, darbnīcas, tehnoloģija un mehānika, 5) būvniecības un rūpniecības materiālu apgāde un 6) pārtikas, lopbarības un ietērpas apgāde un cenu statistika. Savukārt **2. departaments** (vadīja J. Volfs) jeb Pēcrevīzijas departaments iedalījās divās galvenajās nozarēs: Valsts ieņēmumu revīzijas daļā un Valsts izdevumu revīzijas daļā. Šie divi iedalījumi savukārt sadalījās vēl sīkāk pēc revidējamiem resoriem.¹²³

Lai Valsts kontroles uzdevumā varētu veikt savus darbus, tās darbiniekiem gan faktiskā, gan dokumentālā revīzijā bija jāpārziņina pārbaudāmās operācijas un nopietnākos jautājumos jābūt savas profesijas speciālistam. Šis princips Valsts kontrolei bija svarīgs un tā pēc iespējas centās to izvest arī dzīvē. Šis princips tika likts par pamatu arī Valsts kontroles reorganizācijā 1921. gada 1. novembrī, atmetot darba sadalīšanu pēc valsts resoriem un ievēdot revīziju pēc operācijām.

Pēc 1921. gada novembra reorganizācijas abu revīzijas departamentu priekšgalā bija viņu vadītāji – galvenie kontrolieri ar 2 palīgiem katram.¹²⁴ Valsts kontroles struktūras sadalījums pēc revīziju veidiem saglabājās līdz 1923. gadam.

---

¹²⁰ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 657.l. (Valsts kontroliera sarakstīšanās ar Ministru kabinetu un citām valsts iestādēm), 85.lpp.

¹²¹ Turpat, 85.lpp.

¹²² Turpat, 86.lpp.

¹²³ Valsts kontrole, *Valdības Vēstnesis*, Nr.261, 17.novembrī, 1921. 9.lpp.

¹²⁴ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 97.l. (Valsts kontroles padomes sēžu žurnāls 1921.g.). 78.lpp.

3.1.5. Latvijai Valsts kontroles priekšstāvji

Valsts kontroles priekšstāvju darbību noteic Valsts kontroles Pagaidu noteikumi un Revīzijas pagaidu reglaments kā arī uz viņu pamata Valsts kontroles padomes izdoti sīkāki noteikumi un instrukcijas un atsevišķi valsts kontroliera rīkojumi. Valsts kontroles Pagaidu noteikumu pirmā daļa noteica, ka Valsts kontrole ir pilnvarota: „komandēt uz valsts iestādēm savus priekšstāvjus, kā revīzijas tā arī informācijas nolūkos”.¹²⁵

Priekšstāvji pēc Valsts kontroles Pagaidu noteikumiem bija viena no Valsts kontroles sastāvdaļām. Atkarībā nepieciešamības Valsts kontrole organizēja vai nu kontroles priekšstāvju nosūtīšanu uz atsevišķām valsts iestādēm kādu konkurētu darbu izvešanai vai kontroles priekšstāvniecības uz vietām pastāvīgai klātbūtni

Izdarot iepriekšējo revīziju, Valsts kontrolei bija tiesības sūtīt savus priekšstāvjus uz iestāžu sēdēm un komisijām.¹²⁶ Valsts kontroles priekšstāvji piedalījās arī sevišķajās starpresoru komisijās, kurās tika skatīti jautājumi par valsts iestāžu darbību vai ar valsts mantu saistīti jautājumi. Bieži Valsts kontroles priekšstāvji tika pieaicināti arī pie likumprojektu izstrādāšanas vai arī viņiem tika uzdots likumprojektu izstrādāšana. Piemēram, 1920.gada aprīlī tika pieņemti Latvijas Valsts kontroles izstrādātie noteikumi par lielinieku „Tautas bankas” likvidāciju Latvijā.¹²⁷

Priekšstāvjiem bija jāpiedalās pie dažādu operāciju izvešanas, tādēļ daļa atbildības par valsts iestāžu darbību tika uzlikta Valsts kontrolei. Izpildot dažādus uzdevumus, priekšstāvji pastāvīgi bija apkrauti ar sīkiem darbiem un tiem nebija iespējams izvest plašākas sistemātiskas revīzijas. Tā kā priekšstāvji nevarēja būt speciālisti visās nozarēs, bet tiem aizkomandētiem uz atsevišķām valsts iestādēm, bija jāizšķir visdažādākie jautājumi, tad pastāvēja iespēja, ka kāds no viņu lēmumiem bija Valsts kontroles darbības līmenim neapmierinošs. Tāpat priekšstāvjiem, kuri ilgstoši atradās norīkojumos, uz kādām valsts iestādēm bija lielāka iespēja zaudēt objektivitāti un tie varēja nodibināt nevēlamu personisku kontaktu, kas varēja kaitēt revīzijas darbībai. Šajā periodā Valsts kontrole atkārtoti izskatīja iespējas faktiskās revīzijas darbus pēc iespējas vairāk centralizēt. Sevišķa vērība tika piegriezta tieši revīzijas uzdevumiem, atstājot visu atbildību par no resoriem izvedamām operācijām, šo operāciju vadītājiem. Lai gan lielākos resoru centros, kur operācijām bija ilgstošs raksturs, Valsts kontrole nekad neapšaubīja, ka informācijas nolūkā tur būtu nepieciešams atstāt vismaz vienu priekšstāvi. Krievijā, pēc kuras parauga bija veidota Latvijas

¹²⁵ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1307.f. (Valsts kanceleja), 1.apr., 148.l. (Valsts kontroles iesniegtie likumprojekti un noteikumi par armija kontroli, štābu saraksti, valsts kontroles revīzijas reglaments, uzbūve u.c. 22.07.1919., 19.12.1919.), 8.lpp.

¹²⁶ Turpat, 17.lpp.

¹²⁷ Sast. Ekmane, B., Krūmiņa, L. u.c. 1918. -1920.gads Latvijas Republikas Pagaidu valdības sēžu protokolos, notikumos, atmiņās: Veltījums Latvijas Republikas pasludināšanas 95.gadadienai. 686.lpp.

valsts kontrole, kontroles priekšstāvji netika deleģēti pastāvīgai klātbūtnei pie visu saimniecisko operāciju izvešanas.¹²⁸ Latvijas Valsts kontroles priekšstāvji savukārt bieži dalību ņēma komisijās, kuras tika izveidotas dažādu saimniecisku jautājumu nokārtošanai pie valsts iestādēm. Tās veidoja paši resori, lai savu darbību varētu garantēt vēlākos kādos strīdos.

Tomēr ne visas valsts iestādes ievēroja valdības rīkojumus un pavēles, kas tika balstītas uz Valsts kontroles revīzijas pagaidu noteikumiem par kontroles priekšstāvju pieaicināšanu pie līgumu noslēgšanas, dažādu komisiju sēdēm un līdzīgiem procesiem, tāpēc Valsts kontrole pastiprināja spiedienu uz valsts iestādēm, lai noteikumu prasības no visām iestādēm un amatpersonām tiktu ievērotas un izpildītas.¹²⁹

Priekšstāvju skaits no kopējā darbiniekus skaita veidoja lielu daļu. 1919.gada beigās Latvijas Valsts kontrolē strādāja 142 darbinieki. Un liela daļa darbojās uz vietas dažādās valsts iestādēs. Liels skaits priekšstāvju bija Liepājā, Vecgulbenē un Krustpilī. Savukārt, no valsts iestādēm lielākais skaits Valsts kontroles priekšstāvju tika izvietoti dzelzceļu iestādēs, Valsts Papīru drukātavā un Valsts kasē.¹³⁰

Īpaši lielu Valsts kontroles darbinieku trūkumu varēja just izdarot faktiskās revīzijas ārpus Rīgas, kuras veica Valsts kontroles norīkotie priekšstāvji. Izvedot faktiskās revīzijas Iekšlietu, Tieslietu, Finanšu, Tirdzniecības un Rūpniecības un Izglītības ministriju resoru iestādēs ārpus Rīgas vēlams bija, lai šo iestāžu kases un materiālu revīzijas tiktu veiktas uzreiz visos valsts resoros, taču to sekmīgi izdarīt kavēja ierēdņu nepietiekošais skaits, savukārt ja revīzijas tika veikta pēc kārtas, tad daļēji zuda pēkšņo revīziju pamats. Attiecīgi tās iestādes, kuras tika pārbaudītas vēlāk varēja vēl paspēt sakārtot kādus no dokumentiem.¹³¹

Latvijas Valsts kontroles priekšstāvjiem bija liela darba slodze, ņemot vērā, ka arī to darba laiks nebija normēts. Piemēram, 1919.gada beigās Valsts kara zaudējumu komisija lūdza iecelt Valsts kontroles priekšstāvi, kuram būtu jāpiedalās valsts iestādes veselā 21 komisijā.¹³²

1920.gada 27.augustā Valsts kontroles ierēdnis Jānis Fernests, kurš bija piekomandēts par priekšstāvi Latgalē sūdzējās Valsts kontrolei par „nenormāliem dzīvošanas apstākļiem”, kuru dēļ viņa ģimene bija atgriezusies Rīgā un viņš bija no tās šķirts jau pus gadus. J.Fernests

---

¹²⁸ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 97.l. (Valsts kontroles padomes sēžu žurnāls 1921.g.). 115.lpp.

¹²⁹ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 96.l. (Valsts kontroles Padomes sēžu protokoli 1920.g.15.jan.-1920.g.31.dec.), 8.lpp.

¹³⁰ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 15.apr., 151.l. (Valsts Papīru drukātava, Valsts kontroles priekšstāvju ziņojumi un budžets), 4.lpp.

¹³¹ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 97.l. (Valsts kontroles padomes sēžu žurnāls 1921.g.). 4.lpp.

¹³² Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 15.apr., 151.l. (Valsts Papīru drukātava, Valsts kontroles priekšstāvju ziņojumi un budžets), 4.lpp.

lūdza viņu pārvietot uz Rīgu, jo atsvešināšanās no ģimenes atstāja uz viņu „demoralizējošu iespaidu”.¹³³

Tāpat Latvijas Valsts kontroles priekšstāvjiem, kuri tika nozīmēti darbam valsts iestādēs tika uzticēti visdažādākie darba pienākumi šajās iestādēs, kas bieži vairs nebija saistīti ar Valsts kontroles veikto darbu, bet vairāk bija saistīti ar pašu valsts iestāžu darbu.¹³⁴ Tika izdotas pat atsevišķas instrukcijas, kuras regulēja Valsts kontroles priekšstāvju pienākumus vairākās valsts iestādēs. Šāda instrukcija, piemēram, 1919.gada 19.augustā tika izdota Valsts kontroles priekšstāvjiem Valsts Papīru drukātavā. 1919.gada 21.augustā par priekšstāvi Valsts Papīru drukātavā tika norīkots Pēteris Dindons.¹³⁵ Viņa pienākumos Valsts Papīru drukātavā bija arī tādi darbi kā, darbu uzraudzīšana, lai Valsts Papīra drukātavā saņemtais papīrs un izgatavotās naudas zīmes un citas vērtības tiktu reģistrētas burtnīcās, lai durvis, kur glabājas materiāli un naudas zīmes būtu aizslēgtas, un Valsts kontroles priekšstāvim bija jābūt klāt katru reizi, kad šīs durvis tika atvērtas, tāpat Valsts kontroles priekšstāvim bija jānododas arī uz Valsts kasi vai Finanšu ministriju, ja kādi izgatavoto naudas zīmju vai vērtību sūtījumi no Valsts Papīru drukātavas tika nosūtīti uz šīm valsts iestādēm un priekšstāvim bija jābūt klāt pie šo sūtījumu atvēršanas.¹³⁶

Lai gan Valsts kontroles pārstāvji ņēma dalību valsts iestāžu komisijās un apspriedēs, kur izteica savu viedokli, kas veicināja lietu darbības raitāku procesu un saimnieciskās darbības saskaņotāku izvešanu visās atsevišķās valsts saimniecības nozarēs, tomēr līdz 1922.gada sākumā veiktie novērojumi par priekšstāvju komandēšanu uz valsts iestādēm, piemēram, uz dzelzceļiem un armijā, deva Latvijas Valsts kontrolei stimulu no šādas prakses atteikties. Valsts kontroles priekšstāvji, kuri tika komandēti uz vietām lielā mērā tika nodarbināti dažādos sīkos darbos un pie sīku jautājumu izlemšanas, kas tiem liedza iespēju nodarboties ar sistemātisku revīzijas darbu, caur ko radās situācija, ka, lai gan resori savu darbību garantēja ar valsts kontroles priekšstāvja klātbūtni, tomēr no tā cieta Valsts kontroles revīzijas darbība. Ar tik lielu izvedamo darbu apjomu, lai Valsts kontrole konsekventi varētu šajā laikā pildīt savus darbus, tai bija krietni jāpalielina darbinieku skaits. It īpaši attiecībā uz faktisko revīziju, jo priekšstāvji uz vietām nevarēja veikt sistemātiskas revīzijas, nerunājot jau

---

¹³³ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 25.apr., 110.l. (Jānis Fernests personāllieta), 16.lpp.

¹³⁴ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 802.l. (Valsts kontroles rīkojumi un projekti), 24.-25.lpp.

¹³⁵ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 25.apr., 84.l. (Pēteris Dindons personāllieta), 2.lpp.

¹³⁶ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 15.apr., 151.l. (Valsts Papīru drukātava, Valsts kontroles priekšstāvju ziņojumi un budžets), 4.lpp.

par lielām revīzijām, kurām Valsts kontroles departamentos būtu jāalgo vēl papildus darbinieki.¹³⁷

Visu Valsts kontroles departamentu priekšstāvji, kuru pastāvīgā darba un dzīvesvieta bija citā pilsētā, nevis Rīgā, darbojās pastāvīgi un tikai vajadzīgos gadījumos pie svarīgāku jautājumu atrisināšanas, jaunākajiem priekšstāvjiem bija jāgriežas pie zinošāka darbinieka.¹³⁸

Līdzīgi arī Valsts kontroles priekšstāvju darbība uz vietām nebija koordinēta, jo tie bija padoti katrs savam departamentam un izpildīja tikai atsevišķus uzdevumus. Pie šādas darbu dublēšanās, darbaspēka izmantošanas un centralizācijas trūkuma, pilnīgi saprotams, ka nebija iespējams atrast visām nepieciešamībām vajadzīgos speciālistus, kādēļ arī netika sasniegtas maksimālās Valsts kontroles darbaspējas.¹³⁹

3.1.6. Latvijai Valsts kontroles padomes un kolēģijas

Latvijas Valsts kontroles darbos ietilpa uzrēķinu piešķiršana jeb uzlikšana piemērojoties pastāvošajai tiesu iekārtai. Kā pirmā instance Valsts kontrolē bija revīzijas departamenta kolēģija, otrā jeb apelācijas instance bija Valsts kontroles padome, savukārt beidzamā jeb kasācijas instance uzrēķinu jautājumos bija Senāts.¹⁴⁰ Valsts kontroles padomes sēžu zālē pat tika uzstādīts lielais valsts ģerbonis, piemērojoties 1921.gada 5.oktobra rīkojuma 4 pantam par valsts lielā ģerboņa lietošanu.¹⁴¹

Latvijas Valsts kontroles padome savu pirmo sēdi noturēja 1919.gada 6.oktobrī.¹⁴² Valsts Kontroles padome sākotnēji sastāvēja no Valsts kontroliera un departamentu direktoriem. Skaitot no 1921.gada 1.novembra pēc reorganizācijas par Valsts kontroles padomes locekļiem tika apstiprināti arī galvenā kontroliera palīgi, respektīvi, R. Bīriņš un M. Apalītis.¹⁴³ Vēlāk tajā pašā mēnesī par Valsts kontroles padomes loekli tika apstiprināts arī tiesu palātas loceklis Fridrihs Konradi.¹⁴⁴ F. Konradi bija īpaša nozīme Valsts kontroles padomes sēdēs, jo dažreiz padome sāka iejaukties jautājumos, kuri vairs nebija tās kompetencē, bet F. Konradi attiecīgi pildīja savus pienākumus uzraugot, lai šādi jautājumi

---

¹³⁷ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 796.l. (Valsts kontroles kanceleja Nr.15, 1922.g. Valsts Kontroles reorganizācija un štatu samazināšana), 39.lpp.

¹³⁸ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 96.l. (Valsts kontroles Padomes sēžu protokoli 1920.g.15.jan.-1920.g.31.dec.), 27.lpp.

¹³⁹ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 657.l. (Valsts kontroliera sarakstīšanās ar Ministru kabinetu un citām valsts iestādēm),85.lpp.

¹⁴⁰ Turpat, 89.lpp.

¹⁴¹ Turpat, 89.lpp.

¹⁴² Strads, H. Valsts kontrole. Grām.: *Latvija desmit gadus*. Rīga. 369.lpp.

¹⁴³ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 657.l. (Valsts kontroliera sarakstīšanās ar Ministru kabinetu un citām valsts iestādēm),82.lpp.

¹⁴⁴ Turpat, 87.lpp.

tiktu nodoti izskatīšanai tiesā.¹⁴⁵ Valsts kontroles padomes sēdēs bez padomes locekļiem, jau minētajiem Valsts kontroles un Tieslietu ministrijas priekšstāvja, dalību ņēma arī ieinteresēto iestāžu jautājumu pārzinātāji.

Arī Valsts kontroles padomes protokolētājs bija kontroles kancelejas pārvaldnieks Hugo Mazkalniņš ne tikai iepazīstināja padomes sēdēs locekļus ar Valsts kontroles padomei iesūtītajiem jautājumiem, bet arī pārzināja visus ar Valsts kontroles darbību saistītos likumus gan Latvijas, gan Krievijas. Tāpat arī viņam bija iespēja izteikt savu viedokli par apskatītajiem jautājumiem, viņš tikai nevarēja piedalīties balsojumos.¹⁴⁶ Pēc Armijas kontroles 1920.gadā ievāktām ziņām **Hugo Mazkalniņš** bija 32 – 34 gadus vecs, dzimis Jaungulbenē un studējis Kijevas komercinstitūtā. Pēc studiju pabeigšanas iestājies Dienvidu dzelzceļu pārvaldē kā kontroliers. Kara laikā pārvests kā kontroliers uz Galīcijas dzelzceļu valdi. Pēc pēdējās likvidācijas pārvests tādā pat darbā uz Dienvidrietumu dzelzceļu pārvaldi. Pirms uzsāka darbu Latvijas Valsts kontrolē H.Mazkalniņš strādāja par kontrolieri Kijevas pilsētas domē. Ņemot vērā kontroles darbinieku speciālistu trūkumu, Armijas kontroliers 1920.gadā lūdza Valsts kontrolierim sazināties ar Ārlietu ministriju, lai H.Mazkalniņš varētu atgriezties Latvijā.¹⁴⁷ H.Mazkalniņš Valsts kontroles padomes sēdes protokolēja līdz 1922.gada novembrim, jo 1922.gada decembra sēdē šos pienākumus veica jaunais kancelejas pārvaldnieks Kārlis Ceikels.¹⁴⁸

1921.gada novembrī galvenais kontroliers J.Volfs iesniedza Valsts kontroles padomei jautājumu par Valsts kontroles padomes locekļu skaita palielināšanu. Tika izteikts, ka tā brīža 6 locekļi nav pietiekošs daudzums. Tika ierosināts palielināt locekļu skaitu un bez galvenajiem kontrolieriem, viņu palīgiem un priekšstāvja no Tieslietu ministrijas, pievienot Valsts kontroles padomes locekļiem vēl pārējos 2 galveno kontrolieru palīgus, bet šīs izmaiņas netika ieviestas, vismaz ne līdz 1923.gada augustam.¹⁴⁹

Sākumā Latvijas Valsts kontroles padome lēma ne tikai par resoru revīziju un administratīviem jautājumiem, bet arī līdz departamentu kolēģiju sēžu aizsākumiem lēma arī tās kompetencē ietilpstošus jautājumus. Līdz 1920.gada decembra beigām Valsts kontroles padome bija vienīgā augsti stāvošā instance, kura Latvijas Valsts kontroles iestādē skatīja

---

¹⁴⁵ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 98.l. (1922.g. Valsts kontroles kanceleja Nr 3. Valsts Kontroles Padomes sēžu žurnāli). 21.lpp.

¹⁴⁶ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 97.l. (Valsts kontroles padomes sēžu žurnāls 1921.g.). 142.lpp.

¹⁴⁷ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 1018.l. (Ārlietu ministrijas sīka sarakstīšanās.), 6.lpp.

¹⁴⁸ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 98.l. (1922.g. Valsts kontroles kanceleja Nr 3. Valsts Kontroles Padomes sēžu žurnāli). 214.lpp.

¹⁴⁹ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 97.l. (Valsts kontroles padomes sēžu žurnāls 1921.g.). 121.lpp.

strīdīgos jautājumus. Sākot ar 1920.gada decembri bija novērojams, ka Valsts kontroles padome atteicās skatīt jautājumus, kuri pēc savas būtības bija jāskata Armijas kontrolei vai departamentu kolēģijām. Ar šo brīdi varēja novērot Valsts kontroles ietvaros pastāvošo instanču izdalīšanu, kur departamentu kolēģijas un Armijas kontroles kolēģija kļuva par pirmo instanci, bet Valsts kontroles padome – par otro.¹⁵⁰ Neskatoties, gan uz formālo sadalījumu Latvijas Valsts kontroles padome vairakkārt skatīja arī vienus un tos pašus jautājumus, lai gan tos faktiski jau bija jāskata citai iestādei. Lietas Latvijas Valsts kontroles padomes skatīšanai tika iesūtītas arī no citām instancēm, ne tikai no departamentu kolēģijām vai Armijas kolēģijas, piemēram, Tiesu palāta varēja iesūtīt Valsts kontrolei kādu lietu ar atzīmi, lai tā uzliek uzrēķinu attiecīgajai iestādei vai amatpersonai.¹⁵¹

Vairakkārt Valsts kontroles Padome savos lēmumos pietuvojās vai pat līdzās pastāvēja Latvijas tiesu sistēmai. Piemēram, 1921.gada sākumā Senātā tika pieņemts lēmums par dārdzības izmaksu valdības darbiniekiem par visiem amatiem, kurus viņi ieņem, tomēr Valsts kontroles padome pieņēma lēmumu atzīt minēto Senāta lēmumu par skatītu ne tiesas kārtībā un ne priekš viena saistošu. Attiecīgi Valsts kontroles padome atteicās atcelt savu 1920.gadā pieņemto lēmumu par dārdzības izmaksu ierēdņiem, kuri ieņem vairāk kā vienu amatu tikai par vienu amatu. Valsts kontroles padome atzina Senāta lēmumu šajā jautājumā par sev nesaistošu un atteicās izlabot savu iepriekš pieņemto, diametrāli pretējo, lēmumu.¹⁵²

Dažkārt tika sasauktas atsevišķas jeb „ārkārtējās” Valsts kontroles padomes sēdes, kuras notika ārpus plānotajām sēdēm vai papildus tām. Tajās parasti skatīja īpaši aktuālus jautājumus. Kā piemēru var norādīt pirmo šāda tipa sēdi, kura tika sasaukta 1920.gada 10.jūlijā. Sēdē tika izskatīts jautājums saistībā ar kādu Holandes pilsoni Mūnighofu, kur Valsts kontrolei tika lūgt sniegt atsauksmi. Šī liela lieliski ilustrē Valsts kontroles iesaisti dažādu jautājumu risināšanā, kuri netieši skar tās darbību. Lietas apstākļi īsumā bija sekojoši. 1920.gada 3.jūnija vakarā Holandes pilsonis ar diviem čemodāniem izbrauca no Rīgas ar vilcienu, tā kā Iekšējās izlūkošanas nodaļai bija aizdomas par naudas izvešanu no Latvijas, tad tika izdarīta pilsoņa mantu kratīšana. Holandietis neļāva vienu čemodānu attaisīt, uzstādams uz to, lai čemodānu atvērtu tikai Rīgā Dāņu ģenerālkonsula klātbūtnē. Attiecīgi čemodāni 4.jūnijā aizvesti atpakaļ uz Rīgu. Šajā dienā izveidota komisija, kura Holandes konsula klātbūtnē, atvērusi minētos čemodānus un atradusi vienā no viņiem 17 587 holandiešu guldeņu un 8000 vācu marku, pie kam klātesošais Mūnighofs devis paskaidrojumu, ka viņa

¹⁵⁰ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 96.l. (Valsts kontroles Padomes sēžu protokoli 1920.g.15.jan.-1920.g.31.dec.), 33.lpp.

¹⁵¹ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 98.l. (1922.g. Valsts kontroles kanceleja Nr 3. Valsts Kontroles Padomes sēžu žurnāli). 154.lpp.

¹⁵² Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 96.l. (Valsts kontroles Padomes sēžu protokoli 1920.g.15.jan.-1920.g.31.dec.), 5.lpp.

nolūks bijis ceļot ar minēto naudu uz Lietuvu. Līdz ar to Mūnighofs aizrādījis, ka viņam nav bijis zināms aizliegums par naudas zīmju izvešanu un uzrāda Finanšu ministrijas atļauju no 4. jūnija Mūnighofam, izvest no Latvijas 18000 holandiešu guldeņus un 1200 vācu markas. Ņemot vērā, ka rīkojumā no 1919.gada 26.augusta naudas izvešana no Latvijas tika aizliegta un nauda, kuru mēģina izvest – konfiscējama, čemodānā atrastā nauda nodota Iekšējas izlūkošanas nodaļas glabāšanā. 16. jūnijā Kredīta departaments uz Valūtas komisijas lēmuma pamata naudu izsniedzama Mūnighofam atpakaļ, tāpēc Izlūkošanas nodaļa, šaubīdamās par Valūtas nodaļas kompetenci un par to vai viņas lēmums saskan ar likumu, iesūta sarakstīšanos Tiesas palātas prokuroram, kurš 19. jūnijā griezās pie Iekšlietu ministra ar lūgumu saukt Mūnighofu pie atbildības administratīvā kārtībā. 28. jūnijā minētais jautājums apskatīts Ministru kabineta sēdē un jautājumu uzdots izšķirt Finanšu Ministrijai, kura uzskatījusi par vajadzīgu iesūtīt sarakstīšanos Valsts kontrolei dēļ, atsauksmes, vai minētā nauda konfiscējama vai tomēr izsniedzama Mūnighofam atpakaļ. Valsts kontroles padomē šis jautājums tika plaši izdiskutēts un tā nolēma, ņemot vērā Valsts kontroles uzdevumu lūkoties vai valdības iestāžu darbība naudas un mantības apgrozījumos saskan ar likumību, tad Mūnighofa nauda konfiscēta saskaņā ar pastāvošiem likumiem un valdības rīkojumiem, savukārt Mūnighofa iebildums par likumu nezināšanu neļauj tos neievērot, tāpat arī vēlāk iesniegtā Finanšu Ministrijas atļauja Mūnighofam nevar anulēt agrāk notikušo pārkāpumu ar visām tās sekām un tāpēc, neatrazdama nekāda likumīga pamata, lai naudas līdzekļi tiktu atgriezti, Valsts kontrole nevarēja piekrist Valūtas komisijas lēmumam.¹⁵³

1921.gada augustā Valsts kontroles padome konstatēja, ka padomes sēdes notiek aizvien haotiskāk un dažādos laikos, kas neļauj sekmīgi organizēt darbību, tāpēc tika nolemts, ka turpmāk Valsts kontroles padomes sēdes tiks noturētas 2 reizes mēnesī, trešdienās, plkst. 10 no rīta.¹⁵⁴

Katrā no Valsts kontroles departamentu kolēģijām pastāvēja atšķirīgs kolēģijas locekļu skaits. 1922.gada jūnijā galvenais kontroliers F.Ozoliņš sūdzējās Valsts kontrolierim par nepastāvīgo 1.departamenta kolēģijas locekļu skaitu. F.Ozoliņš norāda, ka pagaidu noteikumos par Valsts kontroli 2.daļas 3.pantā atzīmēts, ka departamentu kolēģijas sēžu kārtību nosaka valsts kontroliers un lūdz 1.departamenta locekļu (īpaši vecāko kontrolieru)

---

¹⁵³ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 96.l. (Valsts kontroles Padomes sēžu protokoli 1920.g.15.jan.-1920.g.31.dec.), 18.-19.lpp.

¹⁵⁴ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 97.l. (Valsts kontroles padomes sēžu žurnāls 1921.g.). 59.lpp.

biežā iztrūkuma dēļ, kas traucē kolēģijas sēžu noturēšanu, noteikt kolēģijas locekļu skaitu, kad sēde skaitās par pilntiesīgu.¹⁵⁵

3.2.Valsts kontroles darbinieki

3.2.1.Pirmjie valsts kontroles darbinieki, algu jautājums un darba laiks

Darbiniekiem stājoties Valsts kontroles dienestā bija jāiepažīstas un jāparakstās par iepazīšanos ar svinīgo solījumu: „*Apsolos Latvijai un viņas valdībai uzticību; apņemos izpildīt man uzticēto amatu pēc labākās apziņas, pārlicības un zināšanas, izpildīt likumus, valdības rīkojumu un priekšniecības pavēles, neizpaust dienesta noslēpumus, apzinoties, ka man par savu darbību jāatbild likuma priekšā.*”¹⁵⁶

Ar 1918.gada 9.decembri par 1.nodaļas pārzini tika iecelts Jēkabs Zālītis un par 2.nodaļas pārzini – Jēkabs Pīlers (dzimis 1860.gadā). Šie abi pārzīņi pirms Latvijas valsts nodibināšanas bija Vidzemes Kontrolpalātas vecākie revidenti. Ar 1918.gada 19.decembri par 3.nodaļas pārzini kļuva Jānis Gefkens, kurš pirms tam atradās Vidzemes Kontroles palātas jaunākā revidenta amatā, un par 4.nodaļas pārzini – bijušais Rīgas - Orlas dzelzceļa kontroles vecākā kontroliera vietas izpildītājs Eduards Maurītis.¹⁵⁷

Valsts kontroliers E. fon Rozenbergs izziņoja arī pirmos Latvijas Valsts kontroles darbiniekus. Latvijas valsts kontroles dienestā pagaidām tika pieņemti kā vecākie kontroli:

- 1) bijušais Vidzemes Kontrolpalātas revidenta palīgs Roberts Lielais no 9.decembra;
- 2) bijušais bankas prokūrists Kārlis Tītjens no 14.decembra un
- 3) bijušais aprinča akcīzes valdes priekšnieka vecākais palīgs Kristiāns fon Kimmelis no 20.decembra, kā arī
- 4) bijušais Pēterpils kara apgabala kontroles kontroliera palīgs Nikolajs Kalniņš no 20.decembra.

Vecākie kontrolieri R.Lielais, K. Tītjens un fon Kimmelis tika nozīmēti darbam 2.nodaļā, savukārt N.Kalniņam nozīmēts darbam 3.nodaļā un nodots tās pārziņa J. Gefkena rīcībā. K. Tītjens arī uzreiz tika aizkomandēts par Valsts kontroles priekšstāvi Finanšu ministrijā.¹⁵⁸

H.Strads, atskatoties uz Latvijas valsts kontroles darbu desmit tās pastāvēšanas gados, par tās aizsākumiem raksta, ka no Krievijas iekšienes tikai nedaudziem iestāžu latviešu

¹⁵⁵ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 268.l. (Kolēģijas sēžu protokoli 1921/1922.g.), 1.lpp.

¹⁵⁶ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 25.apr., 2.l. (Alfrēda Abika personālieta), 9.lpp.

¹⁵⁷ Valsts kontroliera rīkojums Nr.1, *Pagaidu Valdības Vēstnesis*, 2.lpp.

¹⁵⁸ Turpat, 2.lpp.

darbiniekiem izdevās pārbraukt uz Latvijas teritoriju vācu okupācijas laikā. H.Strads norāda, ka sākotnēji darbam Valsts kontrolē pieteicās seši cilvēki, uz kuriem balstījās Valsts kontroliers, uzsākot šī resora izveidošanu.¹⁵⁹

Arī valsts kontroliers rīkojums nr.2 bija tieši saistīts ar valsts kontroles sastāvu. 1918.gada 23.decembrī Valsts kontroliers E. fon Rozenbergs paziņoja, ka pagaidām Valsts kontroles kancelejas vecākā darbveža amats sākot ar 23.decembri tika uzticēts Tērbatas universitātes tieslietu zinātņu grāda kandidātam Jānim Ziedīnam.¹⁶⁰

Valsts kontroles amati Pagaidu valdības 1919.gada aprīlī apstiprinātajās amatu kategorijās netika pievienoti, un tie atšķīrās, jo tos bija grūti ielikt atsevišķās amatu kategorijās, īpaši tā iemesla dēļ, ka kontrole vēl nebija noorganizējusi savu darbību. Valsts kontroles darbiniekiem 1919.gada algas tika izmaksātas avansā, kas bija tā nolemts, līdz tiktu pieņemtas štatu un algu normas. 1919.gada 1.decembrī Valsts kontroles telpās sanāca starpresoru komisijas sēde ierēdņu amatu iedalīšanai algu kategorijās.¹⁶¹ 1920.gada 28.jūnijā Valsts kontroliers lūdza Ministru kabinetam atvēlēt 26 000 rubļu Valsts kontroles darbinieku algu piemaksām. Lūgums kabinetā tika noraidīts.¹⁶² 1920.gada jūnijā aktuāla bija ierēdņu finansiālā stāvokļa uzlabošana. Apkopojot vairāku valsts iestāžu projektus tika secināts, ka situāciju nevar uzlabot tikai palielinot ierēdņu algu, tāpēc tika izvēlēti jauni pamatprincipi: 1) valdība gādāja, lai ierēdņiem tiktu izsniegtas kartiņas par iepirkuma cenām apģērbam, apaviem, malkai un nepieciešamākajiem produktiem, 2) tika noteikta vienāda dārdzības piemaksa visām ierēdņu kategorijām (500 rubļi), 3) lai atvieglinātu sevišķi grūto ģimeņu stāvokli – ģimenes piemaksas tika palielināta no 10% uz 20 % no pamatalgas un dārdzības piemaksas kopsummas.¹⁶³ Ierēdņu algu normu projekts paredzēja 20 algu kategorijas. Minimālā alga (20. kategorija) mēnesī tika noteikta uz 750 rubļiem (250 rubļu alga un 500 rubļu dārdzības piemaksa), savukārt 1.kategorijas alga bija 2000 rubļu (1500 rubļu alga un 500 rubļu dārdzības piemaksa). Tika noteiktas arī astoņas virskategorijas, kurās algas, ieskaitot dārdzības piemaksas, bija no 2100 rubļiem līdz pat 3000 rubļiem.¹⁶⁴ Salīdzinājumam 1920.gada 1.aprīlī sviesta cena par mārciņu bija 21-23 rubļi (1920.gada 1.janvārī – 12-24 rubļi), savukārt baltmaizes cena par mārciņu bija 6 rubļi un 20-60 kapeikas (1920.gada 1.janvārī 3 rubļi 80 kapeikas – 4 rubļi).¹⁶⁵

¹⁵⁹ Strads, H. Valsts kontrole, Grām: *Latvija desmit gados*. 366.lpp.

¹⁶⁰ Valsts kontroliera rīkojums Nr.2, *Pagaidu Valdības Vēstnesis*, Nr.4, 28.decembrī, 1918. 2.lpp.

¹⁶¹ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 7.l. (Valsts kontroles iekšējie rīkojumi un sarakstīšanās), 27.lpp.

¹⁶² Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 657.l. (Valsts kontroliera sarakstīšanās ar Ministru kabinetu un citām valsts iestādēm),16.-17.lpp.

¹⁶³ Turpat, 21.-22.lpp.

¹⁶⁴ Turpat, 21.-22.lpp.

¹⁶⁵ Cenas Rīgas tirgos, *Latvijas Grāmatrūpnieks*, Nr.8, 19.aprīlī, 1920. 4.lpp.

Darbinieku atalgojums bija aktuāls jautājums visā apskatītajā Valsts kontroles darbības laika posmā. Situācija bija saasināta visu šo laika periodu, bet īpaši jāuzsver notikumi 1921.gada pirmajā pusē. 1921.gada 15.aprīlī sanāca Valsts kontroles ierēdņu vispārējā sapulce, lai apspriestu jautājumu par jaunajām algu normām un uzaicinājumu piedalīties streikā. Svarīgākais jautājums bija apspriest valsts ierēdņu arodabiedrības apvienošanos ar dzelzceļnieku savienību, pasta-telegrāfu un Rīgas pilsētas darbinieku arodbiedrībām varbūtēja streika rīkošanai. Nesen ierēdņu arodbiedrības sapulcē bija pieņemts lēmums, par savu prasību panākšanu algu nokārtošanai rīkojot streiku. Šajā Valsts kontroles ierēdņu sapulcē 15.aprīlī uzstājās 3.departamenta direktors F.Ozoliņš, kurš uzrunāja kontroles darbiniekus, nolasīja ziņojumu un iepazīstināja ar datiem par izstrādātajām jaunajām algu normām, tostarp salīdzinot algu kategoriju klasifikāciju Latvijā un Vācijā. Valsts kontroles ierēdņu vispārējā sapulce ar 131 balsi par un 9 balsīm pret, kā arī 7 neskaidri aizpildītiem biļeteniem pieņēma rezolūciju, kurā tika atzīts, ka: 1) pašlaik Latvija atrodas saimnieciskās grūtībās, kas radušās postošu karu rezultātā un piedaloties streikā tās tikai palielinātos, un 2) skatoties, ka 1921.gada 14.aprīlī Ministru Kabineta sēdē tikušas pieņemtas jaunās valsts darbinieku algu normas, kuras stājās spēkā 1921.gada 1.aprīlī, kur par algas minimumu noteikti 800 rubļi mēnesī un ģimenes piemaksas 10% no algas apmēra, nolēma streikā nepiedalīties. Tāpat rezolūcijā tika noteikts, ka turpmāk arī Valsts kontroles ierēdņi kopā ar valsts ierēdņu arodbiedrību rūpēsies, lai valdība palielinātu izsniedzamo naturāliju normu un gādātu par kārtīgu naturāliju izsniegšanu.¹⁶⁶

Slikts stāvoklis bija Valsts kontroles civildepartamentos, kuri pārbaudīja visus civilos valsts resorus. Šie departamenti īpaši juta kvalificētu darbinieku trūkumu. Tāpat arī šo departamentu darbinieki nebija pasargāti no mobilizācijas. Daļai ierēdņu atsevišķos laika posmos bija jāpakļaujas mobilizācijai un jāatstāj darbs Valsts kontrolē. H.Strads norāda, ka tikai ar lielām pūlēm bija izdevies panākt vairāku nepieciešamu darbinieku atsvabināšanu no iesaukšanas kara dienestā.¹⁶⁷ 1920.gada oktobrī valsts kontroliers P.Mīncis griezās pie Apsardzības ministrijas ar lūgumu atsvabināt no iesaukšanas kara dienestā trīs kontrolierus - Nikolaju Kalniņu, Jēkabu Ivanovu un Jāni Laukevicu, kā arī tos kontrolierus, kuri tiktu turpmāk pieņemti kontroles dienestā.¹⁶⁸

1919.gada 3.oktobrī armijas virspavēlnieks izdod kategorisku aizliegumu atvaļināt civilresoru ierēdņus no armijas, līdz ar to tālāka Valsts kontroles darbinieku skaita

¹⁶⁶ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 7.l. (Valsts kontroles iekšējie rīkojumi un sarakstīšanās), 8.lpp.

¹⁶⁷ Strads, H. Valsts kontrole. Grām.: *Latvija desmit gados*. 368.lpp.

¹⁶⁸ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 657.l. (Valsts kontroliera sarakstīšanās ar Ministru kabinetu un citām valsts iestādēm), 48.lpp.

papildināšana ar armijā iesauktiem karavīriem bija padarīta par neiespējamu.¹⁶⁹ Līdz ar to visā kontroles darbības apskatītajā laika posmā pastāvēja lielākas vai mazākas problēmas ar valsts kontroles personāla skaitu un kvalifikāciju. Par Valsts kontrolē vakantajām vietām 1920.gada beigās interesējās arī demobilizētie karavīri.¹⁷⁰

Pēc agrāko Valsts kontroles iestāžu un citu valsts iestāžu evakuācijas no Latvijas teritorijas, Pirmajam pasaules karam sākoties, lielākā daļa šo iestāžu darbinieku arī pēc Latvijas valsts nodibināšanas strādāja Krievijā.

1920.gada 27.aprīlī Ārlietu ministrs Zigfrīds Anna Meirovics griezās pie visiem valsts resoriem, tostarp valsts kontroles, saistībā ar ķīlnieku apmaiņas jautājumu ar Padomju Krieviju un bēgļu reevakuāciju, lai vispirms būtu iespējams pārvest uz Latviju personas, kuru speciālās zināšanas varētu tikt izlietotas valsts darbā. Ārlietu ministrija lūdza Valsts kontrolei drīzākā laikā atsūtīt personu sarakstu, kuru atgriešanās no Krievijas būtu tās interesēs, uzrādot attiecīgi šo personu adreses Krievijā.¹⁷¹ Valsts kontrole nekavējoties sastādīja sarakstu ar tiem darbiniekiem, kuri būtu uzaicināmi no Padomju Krievijas kā iestādei nepieciešami darbinieki. Kopumā sarakstā tika norādītas desmit personas: inženieris kontroles darbinieks Vinnicā Fricis Samtiņš, Vitebskas - Orlas dzelzceļu kontroles darbinieks Vilhelms Bērs, kontroles darbinieks Maskavas Ziemeļu dzelzceļu kontrolē Rūdolfs Bergholcs, kontroles darbinieks Maskavas kontroles komisariāta civildaļā Jānis Sproģis, valsts rūpniecības iestādes darbinieks Maskavā Alberts Imšs, kontroles darbinieks Maskavas kontroles komisariāta civildaļā Kārlis Raumanis, valsts kontroles darbinieks Čeļabinskas apgabalā Jaspers Ozoliņš, kontroles darbinieks Maskavas kontroles komisariāta civildaļā Otto Gertners (vēlāk tika precizēts, ka O.Gertners neatrodas Maskavā, bet Grebņovas Sanatorijā, kur strādā par saimniecības pārzini¹⁷²), kontroles darbinieks Vitebskas guberņas kontrolē Davids Viegliņš un Zvenihorodkas (Čerkasu apgabalā, Ukrainā) mežsaimniecības pārzinis Nikolajs Baltiņš.¹⁷³ 1920.gada 30.aprīlī Valsts kontrole lūdza sarakstam pievienot arī kontrolieri Kijevas domē Hugo Mazkalniņu un Petrogradas vietējās kara izdevumu kontroles darbinieku Jāni Sesku.¹⁷⁴ Tomēr jau pēc dažām dienām Ārlietu ministrija steidzīgi ziņoja Valsts kontrolei, ka pēc ienākošajiem sarakstiem personu skaits, kurus iespējams apmaiņas ceļā no Padomju Krievijas atvest, bija lielāks nekā iespējams sarunāt un ministrija lūdza nosūtīt Valsts kontroles

---

¹⁶⁹ Strads, H. Valsts kontrole. Grām.: *Latvija desmit gadus*. 368.lpp.

¹⁷⁰ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 657.l. (Valsts kontroliera sarakstīšanās ar Ministru kabinetu un citām valsts iestādēm), 58.lpp.

¹⁷¹ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 1018.l. (Ārlietu ministrijas sīka sarakstīšanās.), 5.lpp.

¹⁷² Turpat, 11.lpp.

¹⁷³ Turpat, 8.lpp.

¹⁷⁴ Turpat, 9.lpp.

priekšstāvi 1920.gada 10.jūnijā uz Ārlietu ministrijas apspriedi, kur jāsniedz paskaidrojumi par sarakstā norādīto personu nepieciešamību valsts darbā.¹⁷⁵ No šīm 12 personām, Latvijas Valsts kontrolē sākot ar 1920.gadu strādāja sešas personas (V.Bērs, J.Sproģis, K.Raumanis, O.Gertners, H.Mazkalniņš un J.Sesks). Savukārt uz 1920.gada sākumu Latvijas Valsts kontrolē strādāja divu sarakstā norādīto personu (F.Samtiņa un A.Imša) radinieki.¹⁷⁶

Tomēr attieksme pret no Padomju Krievijas atgriezušajiem darbiniekiem bija piesardzīga. 1920.gada 2.decembra Valsts kontroles kolēģijas sēdē tika skatīts jautājums kādu nostāju ieņemt pret bijušajiem Rīgas – Orlas dzelzceļa kontroles darbiniekiem, kuri atgriezušies no Padomju Krievijas, īpaši pret tiem ar vājām valsts valodas zināšanām. Kolēģija pieņēma lēmumu, ka pret darbiniekiem, kuriem ir vājas valodas zināšanas būt noraidošiem, tomēr katru gadījumu skatīt atsevišķi, ievērojot darbinieka lietderību un viņa spējas, piemēram, tika pieņemts uz pārbaudes laiku darbinieks ar labām mašīnrakstīšanas spējām.¹⁷⁷

Valsts kontroliera E. fon Rozenberga l.rīkojums noteica Valsts kontroles pagaidu darba laiku 1918.gada decembrī. Darba dienās kontrole strādāja no 9:00 līdz 15:00, tātad – 6 stundas. Atšķirīgs darba laiks tika noteikts reģistratora vietas izpildītājam – no 9:00 līdz 12:00 dienā un no 15:00 līdz 18:00 – arī 6 stundas. Savukārt, pats valsts kontroliers E. fon Rozenbergs pieņēma apmeklētājus darba dienās no 10:30 līdz 12:30.¹⁷⁸

Armijas kontrolē armijas kontrolierim, vecākiem kontrolieriem, kontrolieriem un kontrolieru palīgiem darba laiks nebija noteikts, un viņu strādāšanu neierobežoja obligātās 6 darba stundas, savukārt zemāka līmeņa Armijas kontroles darbinieki kā rēķinierēdņi un kandidāti no 1919.gada 26.jūlija līdz 1920.gada 1.jūnijam strādāja 7 stundas dienā, bet no 1920.gada 1.jūnija 6 stundas dienā.¹⁷⁹ Visai dažāds darba laiks bija Valsts kontroles pārējo departamentu darbiniekiem. Ilgākā darba diena bija departamentu direktoriem, kuri caurmērā no 1919.gada jūlija strādāja 9 stundas dienā. Līdzīgs darba laiks bija vecākajiem kontrolieriem – 8 stundas dienā. Pārējie darbinieki Valsts kontroles departamentā strādāja no pulksten 9:00 līdz 15:00, bet atsevišķos gadījumos darba laiks varēja būt arī ilgāks, piemēram, kontrolieri, kuri vadīja ministriju revīzijas varēja strādāt līdz pat 9 stundām dienā. Normēts nebija Valsts kontroles priekšstāvju darba laiks. Valsts kontroles apkalpotāji strādāja no 6 līdz

¹⁷⁵ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 1018.l. (Ārlietu ministrijas sīka sarakstīšanās.), 10.lpp.

¹⁷⁶ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 25.apr.

¹⁷⁷ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 311.l. (Valsts kontroles kolēģiju sēžu protokoli 1920.g. Nr.5.), 2.lpp.

¹⁷⁸ Valsts kontroliera rīkojums Nr.1, *Pagaidu Valdības Vēstnesis*, 2.lpp.

¹⁷⁹ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 657.l. (Valsts kontroliera sarakstīšanās ar Ministru kabinetu un citām valsts iestādēm), 43.lpp.

8 stundām dienā un ziemā, kad bija jākurina telpas darba laiks bija vēl ilgāks, kaut gan kā atlīdzību par to bez algas viņi vēl saņēma dzīvokli pa brīvu.¹⁸⁰

1920.gada sākumā virkne Armijas kontroles darbinieku griezās pie armijas kontroliera sūdzējās par to, ka viņiem jāstrādā arī svētdienās un arī darba dienās viņu darba laiks bija par vienu stundu ilgāks kā Valsts kontroles civilresoram. Armijas kontroles darbinieki sūdzējās par fizisku un garīgu nogurumu, kas atstājot sliktu iespaidu uz darba ražīgumu.¹⁸¹ Armijas kontrole savās tiesībās bija pielīdzināta kontroles civilresoram un saņēma tos pašus atalgojumus, tāpēc bija saprotama Armijas kontroles darbinieku vēlme, lai to darba laiks tiktu pielīdzināts Valsts kontrolē esošajam.

Valsts kontroles darbinieki reti aplūkotajā periodā tika apsūdzēti kādos pārkāpumos. Pēc saglabājušajiem datiem laikā no 1920.gada 12.oktobra līdz 1921.gada 12.jūlijam neviens no Valsts kontroles ierēdņiem nebija stājies tiesas priekšā, nedz arī sodīts par kādu dienesta pārkāpumu.¹⁸² Viena no skaļākajām lietām, kurā bija iesaistīts Valsts kontroles darbinieks tika skatīta 1921.gada beigās. Lietā pret bijušo Apgādības ministrijas departamenta direktoru Pēteri Brunneru un viņa palīgu Oskaru Grinbergu bija iesaistīts bijušais Valsts kontroles vecākais kontroliers Laurs Merga, kurš bija apstiprinājis vienu no līgumiem. Kopumā aplūkotajā lietā par krāpšanu abi Apgādības ministrijas bijušie darbinieki bija ieguvuši ap 500 000 rubļus, un nodarījuši valstij lielus zaudējumus. Tiesa atzina L.Mergu par līdzdalībnieku noziegumā un piesprieda vienu mēnesi apcietinājumā.¹⁸³ Vēl vairāki Valsts kontroles darbinieki par savu darbību pirmajos Valsts kontroles pastāvēšanas gados tika tiesāti pēc 1923.gada.

1923.gada 17.jūlijā Valsts kontroliera vietas izpildītājs V.Holcmanis izdeva paziņojumu Valsts kontroles darbinieku zināšanai un izpildīšanai par valsts noslēpuma izpaušanu. Presē bija vairakkārt parādījušies ziņojumi par Valsts kontroles darbību saistībā ar pārējām valsts iestādēm un sabiedriskajām organizācijām, kuros izklāstītas vienpusīgas, nepareizas un pārmetumu pilnas ziņas. Kaut gan tika noskaidrots, ka vairākos no gadījumiem ziņojumu autori nebija valsts kontroles darbinieki, tomēr izklāstītā informācija norādīja, ka materiāli ņemti no kontroles iestādes informācijas resursiem. Valsts kontroliera vietas izpildītājs norādīja, ka šādi ziņojumi presē bojā Valsts kontroles prestižu un attiecības ar valsts iestādēm. Tāpat V.Holcmanis secina, ka vairākos no gadījumiem priekšlaicīga revīzijas darbības

¹⁸⁰ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 657.l. (Valsts kontroliera sarakstīšanās ar Ministru kabinetu un citām valsts iestādēm), 43.-45.lpp.

¹⁸¹ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 25.apr., 128.l (Ritas Gefkenas personāllieta), 19.lpp.

¹⁸² Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 657.l. (Valsts kontroliera sarakstīšanās ar Ministru kabinetu un citām valsts iestādēm), 73.lpp.

¹⁸³ P.Brunnera lieta tiesu palātā, *Latvijas Vēstnesis*, Nr.203, 8.septembrī, 1921. 1.lpp.; P.Brunnera un O.Grīnberga otrā lieta Latvijas tiesu palātā, *Sociāldemokrāts*, Nr.275, 3.decembrī, 1921.3.lpp.

izpaušana nelabvēlīgi ietekmējusi revīzijas rezultātus. Tomēr Valsts kontrole neatteicās no publicēšanās presē kopumā, bet ieviesa vairākus ierobežojumus. Pirmkārt, laikrakstu reportieriem ziņas par kontroles darbību turpmāk varēja izsniegt tikai ar departamenta vadītāja atļauju katrā atsevišķā gadījumā, un otrkārt, arī materiālus saviem literārajiem darbiem kontroles darbinieki varēja turpmāk izmantot tikai ar departamenta vadītāja atļauju. Tika stingri noteigts, ka turpmāk netiks pieļauta dažādu materiālu publicēšana, izmantojot dienesta stāvokli, pretējā gadījumā tiktu uzsākta lieta par disciplināro pārkāpumu, neizslēdzot arī likuma par civildienestu 36.pantā¹⁸⁴ paredzētā soda piemērošanu.¹⁸⁵ Pēc paziņojuma iznākšanas tas tika nodrukāts vairākos eksemplāros un iesniegts departamentiem parakstīšanai.¹⁸⁶

3.2.2.Valsts kontroles darbinieku štati un to samazināšana 1922.gada martā

Viens no aktuālākajiem jautājumiem bija inteliģentu un zinošu darbinieku pieņemšana kontroles dienestā. Atsākot darbību 1919.gada jūlijā Valsts kontrolē strādāja tikai 42 darbinieki¹⁸⁷: daļu pārziņi, armijas kontrolieri, vecākie kontrolieri, kontrolieri, kontrolieru palīgi, rēķinu ierēdņi, kancelejas ierēdnes, mašīnrakstītāja un kurjers. Savukārt 1919.gada augusta pirmajā pusē Valsts kontroles ierēdņu skaits bija jau 64, turklāt pēc augusta 15 datuma tika plānots pieņemt darbā vēl 18 ierēdņus¹⁸⁸. Darbinieku skaits turpināja strauji pieaugt 1919.gada septembrī sasniedzot 97 darbiniekus¹⁸⁹, 1919.gada oktobrī – 121 darbinieki¹⁹⁰, 1919.gada novembrī – 121 darbinieks¹⁹¹. No 1919.gadā 1.septembra līdz 1920.gada 1.janvārim Latvijas Valsts kontrolē strādāja jau 142 darbinieki.¹⁹²

Ierēdņu štata samazināšanas jautājums visās valsts iestādēs, tostarp Valsts kontrolē kļuva aktuāls jau 1921.gadā, kad tika plānots 1921./1922. budžeta gads. Ministru prezidents Kārlis Ulmanis 1921.gada maijā interesējās par ierēdņu skaitu Valsts kontrolē. Valsts

---

¹⁸⁴ Saskaņā ar civildienesta likuma (publicēts „Valdības Vēstneša” 1920.gada 83. un 84. numurā) 35. pantu, gadījumā, kad ierēdnis izdarījis amata pārkāpumu vai noziegumu, kas sodāms ar cietumu vai smagāku sodu, iestāde vai amata persona, kura ierēdņi iecēlusi amatā, var līdz lietas izspriešanai tiesā pagaidām atstādināt no amata apturot algas izmaksu. Ja bez tam iestāde vai amata persona ierēdņa darbība, sakara ar izdarīto amata pārkāpumu vai noziegumu atrod civildienesta likuma 36. pantā paredzētos iemeslus, tad ierēdņi var no dienesta atlaist šā panta kārtībā. Tā paša likuma 8. pants, starp citu, nosaka arī, ka par ierēdņi nevar pieņemt personas, kas atrodas zem izmeklēšanas vai tiesas par noziegumu, kas sodāms ar cietuma vai smagāku sodu vai par amata pārkāpumu.

¹⁸⁵ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 2.l. (1923.g. Valsts kontroles kanceleja Nr.28. Valsts kontroliera rīkojumi), 1.lpp.

¹⁸⁶ Turpat, 1., 5.-7.lpp.

¹⁸⁷ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 9.l. (Valsts kontroles kredīti 1918/20 b.g.), 4.lpp.

¹⁸⁸ Turpat, 12.lpp.

¹⁸⁹ Turpat, 26.lpp.

¹⁹⁰ Turpat, 50.lpp.

¹⁹¹ Turpat, 68.lpp.

¹⁹² Turpat, 95.lpp.

kontroles 1921./1922. budžeta gadā tika paredzētas 367 ierēdņu štata vietas, un uz 1921.gada 25.maiju iestādē strādāja jau 259 ierēdņi.¹⁹³

Ar 1921.gada 6.decembra Ministru kabineta lēmumu tika nolemts izveidot sevišķu komisiju, lai skatītu ierēdņu skaita un darba lietderības jautājumus valsts iestādēs. No Valsts kontroles par minētās komisijas locekļiem tika iecelti galvenā kontroliera palīgs R.Bīriņš un kontroliers Otto Lagzdiņš.¹⁹⁴

Neskatoties uz Valsts kontroles 1921.gada novembra reorganizāciju un kavēto pirmo budžeta gada norēķinu pārbaudīšanu Valsts kontroles darbinieku skaits tika plānots stipri samazināt un jau no 1922.gada 1.aprīļa tika plānots, ka Latvijas Valsts kontroles darbinieku skaits tiks samazināts par 80 – 90 darbiniekiem.¹⁹⁵

1922.gada marta mēneša beigās veicot lielo štatu samazināšanu Valsts kontrole, protams, bija ieinteresēta paturēt dienestā spējīgākos un lietpratīgākos darbiniekus. Valsts kontrole ņēma vērā arī darbinieku nodrošinātību un centās atlaist no dienesta tos, kuriem un to ģimenēm nedraud bezdarba gadījumā trūkums. Tika noteikts, ka lai atlaišana būtu taisnīga, tad to veiks no visas kopējās Valsts kontroles, nevis no atsevišķiem departamentiem pēc stingri noteiktiem un vienādiem principiem.

2.departaments vispusīgi apsprieda ierēdņu atlaišanas jautājumu un izdalīja darbinieku atlaišanas principus¹⁹⁶:

- 1) Valsts kontroles darbinieku atlaišana izdarāma no visa Valsts kontroles sastāva;
- 2) Jāatlaiž visi tie, kuri pēc savām darba spējām, sekmēm, zināšanām vai īpašībām nav piemēroti kontroles dienestam vai arī no tiem netiek saskatītas iespējas tos padarīt par noderīgiem kontroles darbiniekiem;
- 3) Jāuzaicina brīvprātīgi pieteikties, tie kuri vēlas paši atteikties no savām darba vietām par labu cietiem kolēģiem;
- 4) Atlikušo darbinieku atlaišana, pēc 1.-3.punktā minētajiem principiem tika veikta skatoties no zemākās 20 kategorijas uz augšu;
- 5) Atlaižami visi ārvalstu pilsoņi un Latvijas pavalstnieki, kuri neprot valsts valodu, izņemot tos, kuri kā speciālisti Valsts kontroles darbā ar savām zināšanām un pieredzi Valsts kontrolei bija neizstājami;
- 6) Jānovērš vairāku amatu ieņemšana kontrolē;

¹⁹³ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 657.l. (Valsts kontroliera sarakstīšanās ar Ministru kabinetu un citām valsts iestādēm), 63.-64.lpp.

¹⁹⁴ Turpat, 93.lpp.

¹⁹⁵ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 796.l. (Valsts kontroles kanceleja Nr.15, 1922.g. Valsts Kontroles reorganizācija un štatu samazināšana), 41.-42.lpp.

¹⁹⁶ Turpat, 81.lpp.

7) Atlaižamas materiāli nodrošinātas personas, kā piemēram, meitas, kuru ģimenes galva pats ieņem vietu valsts dienestā vai personas kurām ir savs uzņēmums vai īpašums, kas nodrošina ģimenes iztikšanu;

8) Atlaižami arī tie, kuri strādājuši kontrolē visīsāko laiku;

9) Atlaižami tie, kuriem nav ģimenes, vai arī tie, kuru ģimenes ir nelielākas.

Pats atlaišanas process notika sekojoši. Katra Valsts kontroles vienība (kanceleja, 1.un 2.departaments) sastādīja ierēdņu atlaišanas kandidātu sarakstu, atlasot viņus pēc augšā minētiem punktiem, sākot no pirmā, pie katra no personām pierakstot kādu no principiem, kurš uz viņu attiecināms. Tad valsts kontroliers sākot no pirmā punkta sastāda atlaižamo personu sarakstu pēc visu Valsts kontroles vienību iesniegtajiem sarakstiem, līdz sasniedz attiecīgu noteikto atlaižamo ierēdņu skaitu. Ja kāda no Valsts kontroles vienībām atlaidusi pārāk daudz darbinieku, tad tos aizstāj citas vienības darbinieki.¹⁹⁷

Tā kā daļa Valsts kontroles darbinieku pārnāca uz Latvijas kontroli no Krievijas Valsts kontroles, tad pie štatu samazināšanas īpaši tika ņemta vērā darbinieku atlaišanas principu 5.punkta sadaļa par valsts valodas neprašānu. Tieši uz šo punktu atsaucās galvenais kontroliers F.Ozoliņš ziņojumā valsts kontrolierim E.Ozoliņam, kurā ziņoja par valsts valodas neprātēju Artūru Frozi, neskatoties uz to, ka viņš bija Valsts kontroles instruktors. Ņemot vērā, ka Valsts kontroles darbinieki nebija joprojām pietiekošos apmēros apguvuši revīzijas metodes, ar darbiniekiem bija jāstrādā viņus instruējot pastāvīgi, ko sistemātiski savas aizņemtības dēļ nevarēja veikt ne vecākie kontrolieri, ne galveno kontrolieru palīgi, tāpēc F.Ozoliņš lūdza A.Frozi neatbrīvot no darba marta beigās, bet dot viņam iespēju vēl 3-4 mēnešus instruēt kontroles darbiniekus (A.Frozi atbrīvoja no dienesta tikai 1922.gada 1.jūlijā).¹⁹⁸

Darba ministrija saistībā ar Valsts kontroles štatu samazināšanu jau 1922.gada 17.martā interesējās par tiem darbiniekiem, kurus plānots atbrīvot no darba Valsts kontroles dienestā, īpaši par tiem, kuri dzīvo Rīgā. Šos ierēdņus aicināja griezties Darba ministrijā vakanto taksatoru amatu Zemkopības ministrijas zemju departamentā dēļ.¹⁹⁹ Zemkopības ministrijai no 1922.gada 1.aprīļa bija paredzēta sadalīto Valsts fonda zemju novērtēšana un šo darbu izpildīšanai vajadzēja no jauna pieaicināt darbā ap 30 taksatoru.²⁰⁰

---

¹⁹⁷ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 796.l. (Valsts kontroles kanceleja Nr.15, 1922.g. Valsts Kontroles reorganizācija un štatu samazināšana), 81.lpp.

¹⁹⁸ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 25.apr., 114.l (Artūra Frozes personāllieta), 15.,18.lpp.

¹⁹⁹ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 796.l. F(Valsts kontroles kanceleja Nr.15, 1922.g. Valsts Kontroles reorganizācija un štatu samazināšana), 50.lpp.

²⁰⁰ Turpat, 52.lpp.

Arī laikraksti aprīļa sākumā ziņoja par ierēdņu skaita samazināšanu valsts kontrolē. Tajā no 325 darbiniekiem palikuši bija tikai 200 darbinieki, turklāt Finanšu un budžetu komisija no tiem izsvītrojusi vēl 2 darbiniekus. Visvairāk darbinieki tika atlaisti no pēcrevīzijas departamenta un iepriekšējās revīzijas daļas. Pēcrevīzijas departamentos no 170 darbiniekiem palika vairs tikai 82 darbinieki.²⁰¹

Štatu samazināšanas jautājuma pamatā bija Valsts kontroles vēlme panākt ierēdņu skaita samazināšanos valsts iestādēs kopumā. H.Strads norāda, ka uz 1922.gada 1.janvāri Valsts kontrolē bija 337 darbinieki. H.Strads uzsver, ka minēto darbinieku skaitu nevar saukt par lielu, jo Valsts kontroles uzdevums bija pēc iespējas pilnīgāk pārbaudīt visus valsts resoru apgrozījumus.²⁰² Tomēr Valsts kontrole uzņēmās iniciatīvu un uz 1922.gada aprīļa sākumā bija samazinājusi savu darbinieku skaitu no 337 līdz 210, kas sastādīja 37,7% darbinieku samazinājumu.²⁰³ Protams, šāds darbinieku skaita samazinājums atstāja iespaidu uz Valsts kontroles revīziju darbību. Resoru ieņēmumus un izdevumus vairs nevarēja pārbaudīt tādos apmēros kā iepriekš.

Valsts kontroles pastāvēšanas pirmajos gados daļa darbinieku paši uzteica darbu kontrolē. Iemesli šādai kontroles darbinieku rīcībai bija dažādi, bet visbiežākie bija – studijas, personīgi iemesli, vēlme kļūt par lauksaimnieku, nevēlēšanās pārcelties uz pastāvīgu dzīvi Rīgā, kā arī labāk atmaksāts darbs kādā citā valsts iestādē (piemēram, Rīgas pilsētas Bāreņu tiesā²⁰⁴). Darbinieki sūdzējās, īpaši 1920.gadā, ka no kontrolē saņemtās atlīdzības nav iespējams iztikt, kā arī norādīja uz atbildīgāku vietu trūkumu kontrolē, kur būtu cerības nākotnē saņemt labāku algu. Atsevišķos gadījumos darbinieki vēlējās atstāt Latvijas Valsts kontroli, lai atgrieztos iepriekšējā darbā Padomju Krievijā.²⁰⁵

3.2.3.Latvijas Valsts kontroles budžets

1919.gada jūlija otrajā pusē Latvijas Valsts kontroles budžets bija 12 500 rubļi.²⁰⁶ No šīs summas 9990 rubļi un 50 kapeikas aizgāja algu izmaksās ierēdņiem par jūlija otro pusi, 1500 dienas maksas un ceļa izdevumos Valsts kontroles darbiniekiem, kuri bija aizkomandēti

²⁰¹ Ierēdņu skaita samazināšana, *Darba Balss*, Nr.83, 11.aprīlī, 1922. 1.lpp.

²⁰² Strads, H. Valsts kontrole. Grām.: *Latvija desmit gados*. 371.lpp.

²⁰³ Turpat, 371.lpp.

²⁰⁴ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 25.apr., 113.l (Leona Freimaņa personāllieta), 5.lpp.

²⁰⁵ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 25.apr., 112.l (Alfreda Franceviča personāllieta), 10.lpp.

²⁰⁶ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 9.l. (Valsts kontroles kredīti 1918/20 b.g.), 1.lpp.

uz Liepāju, Vecgulbeni, Krustpili un citur un 1009 rubļi un 50 kapeikas aizgāja kancelejas un saimnieciskajiem izdevumiem.²⁰⁷

Valsts kontroles tekošie izdevumi par 1919.gada augustu bija 39 000 rubļi (29 000 rubļi ierēdņu algām, 3500 dienas maksām un ceļa izdevumiem un 6500 rubļi kancelejas un saimniecības izdevumiem, ieskaitot 2 rakstāmmašīnām²⁰⁸), bet 1919.gada septembrī jau 63 000 rubļi (52 500 rubļi ierēdņu algām, 5500 dienas maksām un ceļa izdevumiem un 5000 rubļi kancelejas un saimnieciskiem izdevumiem²⁰⁹).²¹⁰ Valsts kontroles budžets 1919.gada oktobrī bija jau 76 500 rubļi (65 000 rubļi ierēdņu algām, 5500 rubļi dienas maksām un ceļa izdevumiem, 1500 rubļi kancelejas izdevumiem, 1500 rubļi saimniecības izdevumiem, 3000 rubļi inventāram²¹¹)²¹², 1919.gada novembrī – 76 500 rubļi²¹³ (65 000 rubļi ierēdņu algām, 5500 dienas maksām un ceļa izdevumiem, 1500 rubļi kancelejas izdevumiem, 1500 saimniecības izdevumiem, 3000 rubļi inventāram²¹⁴) un 1919.gada decembrī – 79 500 rubļi²¹⁵. Tomēr ne vienmēr ar atvēlētajiem kredītiem Valsts kontrole varēja segt savus izdevumus, tāpēc, piemēram, 1919.gada septembra sākumā valsts kontroliers P.Mincs lūdza Ministru kabinetam atvēlēt neizlietoto valsts kredīta atlikumu 1600 rubļu un 83 kapeiku apmērā, lai segtu dienas maksas un ceļu izdevumus, kā arī ierēdņu algu iztrūkumu par 1919.gada augusta otro pusi.²¹⁶

Sākot ar 1920.gadu, Valsts kontroles budžets tika noteikts budžeta gada ceturkšņos. 1919.gada 10.novembrī valsts kontroliers P.Mincs Finanšu ministram Robertam Erhardam nosūtīja Valsts kontroles izdevumu budžetu par 301 975 rubļiem par laiku no 1920.gada 1.janvāra līdz 31.martam iesniegšanai Tautas padomei apstiprināšanai.²¹⁷

1920./1921.budžeta gadā Valsts kontroles budžets tika sastādīts uz 4 108 233 rubļu apmērā. Tā kā no gada sākuma darbinieku skaita papildināšana nebija paredzēta, rēķinoties ar darbinieku trūkumu, tad uzstādītais budžets tika samazināts un kredīts valdībai tika lūgts tikai 3 314 089 rubļu apmērā. Tomēr līdz ar jūtamu dārdzības pieaugumu valdībai bija jāpalielina

---

²⁰⁷ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 9.l. (Valsts kontroles kredīti 1918/20 b.g.), 2.lpp.

²⁰⁸ Turpat, 11.lpp.

²⁰⁹ Turpat, 25.lpp.

²¹⁰ Turpat, 10.lpp.

²¹¹ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 9.l. (Valsts kontroles kredīti 1918/20 b.g.), 49.lpp.

²¹² Turpat, 47.lpp.

²¹³ Turpat, 65.lpp.

²¹⁴ Turpat, 67.lpp.

²¹⁵ Sast. Ekmane, B., Krūmiņa, L. u.c. 1918. -1920.gads Latvijas Republikas Pagaidu valdības sēžu protokolos, notikumos, atmiņās: *Veltījums Latvijas Republikas pasludināšanas 95.gadadienai.* 522.lpp.

²¹⁶ Turpat, 410.lpp.

²¹⁷ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 9.l. (Valsts kontroles kredīti 1918/20 b.g.), 99.lpp.

ierēdņu algas un tāpat arī saimnieciskie kredīti. Pēc Ministru kabineta 1920.gada oktobra lēmuma, ierēdņu skaitu bija jāsamazina līdz minimumam un Valsts kontroles departamenti neizpildīja jau sākotnēji 1920.gada martā noteiktos darbinieku štatus. Neskatoties uz to budžeta summa no 3 314 089 rubļiem gada sākumā pieauga līdz 4 383 831 rubļiem gada beigās.²¹⁸

Proporcionālu budžeta samazināšanu Valsts kontrole piedzīvoja sākot ar 1921./1922.budžeta gadu. Kredīts visām valsts iestādēm, tostarp, Valsts kontrolei pirmajiem trīs budžeta gada mēnešiem tika samazināts pēc Finanšu ministra priekšlikuma. Visu iestāžu kredīti tika skatīti kopīgi Ministru kabineta sēdēs un attiecīgi katra valsts iestāde varēja pēc tam piemērot piešķirto budžetu to tiešajām vajadzībām. Valsts kontrolei bija jāpielāgojas atvēlētajiem resursiem.²¹⁹

Likums par valsts budžetu tika izdots 1921.gada 26.aprīlī. Jaunais valsts budžeta likums, kurš vēlāk tika papildināts tikai 1924.gadā, noteica valsts budžeta sastādīšanas, iesniegšanas un apstiprināšanas kārtību. Līdz tam valsts resori darbojās bez iepriekš pieņemta budžeta, kas apgrūtināja Valsts kontroles darbību, jo tai bija grūti izsekot valsts līdzekļu izlietošanai. Valsts kontroliers Ernests Ozoliņš uzskatījis, ka Valsts kontrole, savā trīs gadu pastāvēšanas laikā, devusi lielu ieguldījumu valsts budžeta izveidē. Valsts kontroles ņēma dalību budžetu caurskatīšanā un sagatavoja pirmo budžeta likumu projektu, kas vēlāk tika izmantots kā galvenais materiāls budžetu likumu izstrādāšanai.²²⁰

Gada laikā bija novērojams straujš Valsts kontroles budžeta apmēra pieaugums. 1921./1922.gada Valsts kontroles budžets tika sastādīts 11 904 109 rubļu apmērā. Tik strauja Valsts kontroles budžeta pieauguma galvenie faktori bija: 1) darbinieku algas pēc ministru kabineta 1920.gada 15.novembra lēmuma gandrīz dubultojās, 2) dzelzceļu pasažieru tarifs sākot ar 1921.gada janvāri dubultojās, kas noteica komandējumu ceļa izdevumu summas dubultošanu, tāpat arī dienas izdevumi tika paaugstināti no 3% uz 6%, kas savukārt dubultoja attiecīgo budžeta sadaļu, 3) ierēdņu štata skaits tika palielināts par 14 cilvēkiem (13 cilvēki - 1.departamentā un 1 cilvēks - 3.departamentā.), šis apstāklis bija saistīts ar Zemkopības ministrijas darbībām, sevišķi meža ekspluatāciju, zemes vērtēšanu dēļ, un sakarā ar agrārreformas izvešanu, 4) ceļa izdevumu palielināšanās no 280 000 rubļiem 1920.gadā līdz 2 175 000 rubļiem 1921.gadā, aiz jau otrā punktā norādītajiem iemesliem, un 225 000 rubļu tika paredzēti ierēdņu pārvadāšanai pēc jaunā likuma, kurš 1920.gadā vēl nebija pieņemts, 5) visu pārējo pārvaldes izdevumu summa no 1920.gada 639 490 rubļiem pieauga līdz 881 484

²¹⁸ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 97.l. (Valsts kontroles padomes sēžu žurnāls 1921.g.). 17.lpp.

²¹⁹ Turpat, 5.lpp.

²²⁰ Valsts kontrole, *Valdības Vēstnesis*, Nr.261, 17.novembrī, 1921. 9.lpp.

rubļiem, kas izskaidrojams ar dārdzības pieaugšanu par kancelejas piederumiem vairāk kā divas reizes. Drukas darbi gada pārskatu drukāšanai vien prasīja 235 000 rubļu, tāpat klāt nāca telefonu abonementi, laikraksti, kā arī pieauga summas par telpu apkurināšanu.²²¹

Valsts kontroles departamenta direktors M.Apālīts pauda bažas Valsts kontroles padomei, ka ja Ministru kabinets prasīs budžeta samazināšanu, tad kontroles padomei būs jālemj par revīziju principu grozīšanu, kas ļautu nepalielināt ierēdņu skaitu līdz paredzētajam skaitam, bet mēģināt turpināt darbību ar minimumu un līdz ar to zināmā mērā samazinot budžetu kopumā. Pretējā gadījumā, ja cilvēku skaits tiktu pieņemts kā paredzēts, tad Ministru kabinetam uzstādīto budžetu nebija iespējams samazināt.²²²

1922./1923. budžeta gada kopsumma tika no Valsts kontroles puses paredzēta ap 27 miljardiem rubļu, bet iesniedzot to Satversmes sapulces Finanšu budžeta komisijai apstiprināšanai tās budžets tika samazināts par apmēram 5 miljoniem rubļu.²²³ Kancelejas ierēdņu algas no 1 768 880 rubļiem tika samazinātas līdz 1 486 760 rubļiem, 1.departamenta algas no 10 400 000 rubļiem līdz 8 356 00 rubļiem un 2.departramenta algas no 11 091 270 rubļiem līdz 8 588 690 rubļiem. Pārējie izdevumi tika samazināti mazāk no 4 339 850 rubļiem līdz 4 291 900 rubļiem. Kopsummā Valsts kontroles budžets tika samazināts komisijā no 27 600 000 rubļiem līdz 22 668 400 rubļiem.²²⁴

3.2.4.Latvijas Valsts kontroles Norēķinu revīzijas komisija

Valsts kontrolei, līdzīgi kā citiem valsts resoriem tika piešķirts no Latvijas valdības budžets. Latvijas Valsts kontrole veica ne tikai valsts resoru pārbaudes, bet pārbaudīja arī savu izdevumu lietderību. Šīs pārbaudes Valsts kontrolē veica kontroles Norēķinu revīzijas komisija. Tām bija mainīgs locekļu sastāvs. Pirmās Norēķinu revīzijas komisijas par 1918./1920.budžeta gadu priekšsēdētājs bija J.Volfs, bet locekļi – galvenā kontroliera palīgs un vecākais kontroliers.²²⁵

1922.gada martā Norēķinu revīzijas komisija noslēdza 1918./1920.budžeta perioda Valsts kontroles norēķinu revīziju. Minētā budžeta periodā nepastāvēja likumdošanas kārtībā apstiprināts valsts izdevumu budžets, izņemot 1920.gada pirmo ceturksni, par kuru izdevumu iepriekšējie aprēķini tika apstiprināti Ministru kabinetā. Līdz 1920.gada pirmajam ceturksnim izdevumu summas tika izmaksātas no Valsts kases uz atsevišķu no Ministru kabineta atvēlētu

²²¹ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 97.l. (Valsts kontroles padomes sēžu žurnāls 1921.g.). 17.lpp.

²²² Turpat, 17.lpp.

²²³ Satversmes Sapulces komisijās, *Jaunākās ziņas*, Nr.79, 6.aprīlī, 1922. 5.lpp.

²²⁴Satversmes Sapulce, *Latvijas Sargs*, Nr.80, 7.aprīlī, 1922. 1.lpp.

²²⁵ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 98.l. (1922.g. Valsts kontroles kanceleja Nr 3. Valsts Kontroles Padomes sēžu žurnāli). 55.lpp.

kredītu pamata un pa daļai arī uz atsevišķu Valsts kontroliera pieprasījumu (rezolūciju) pamata. Bez tam valsts tapšanas un kamēr Pagaidu valdība atradās Liepājā daļa no Valsts kontroles izdevumiem tika segta no summām, kuras tika saņemtas no Valsts kancelejas. Par visu 1918/1920.budžeta gada periodu, Valsts kontroles rīcībā atvelētā summa, ieskaitot atmaksas uz kredītu atjaunošanas rēķina, veidoja 816 443 rubļus un 50 kapeikas. No šīs kopējās kredītu summas tika saņemti no Valsts kases un izlietoti kontroles izdevumu segšanai 615 053 rubļi un 80 kapeikas, un palikuši neizlietoti 201 389 rubļi un 70 kapeikas, kas budžeta perioda kredītus slēdzot tika pieskaitīti Valsts kases līdzekļiem. Bez tam resora izdevumu segšanai tika izmaksāti no Valsts kancelejas rīcībā atrodošām summām un arī pilnīgi izlietoti vēl 2750 rubļu. No atvērto kredītu pamata saņemtās summas 615 053 rubļiem un 80 kapeikām pēc dokumentālās revīzijas tika atzīts par pareizi izlietotiem 613 677 rubļu un 72 kapeikas, bet par noskaidrojamiem 1376 rubļu un 8 kapeikas. No noskaidrojamām summām 1376 rubļiem un 8 kapeikām, uzsākot attiecīgu sarakstīšanos, tika atmaksāti Valsts kasē un atzīti par uzrēķināmiem 249 rubļu un 63 kapeikas (personāla algu pārmaksas nepareizu aprēķinu dēļ un pārmaksas pie algu izsniegšanas attiecināšanas uz valsts līdzekļu rēķina un komandējumu naudu pārmaksas nepareizu aprēķinu dēļ, kā arī pastāvošo dzelzceļa tarifu nepareizas piemērošanas dēļ²²⁶). Pārējā noskaidrojamā summa 1126 rubļi un 45 kapeikas ar Valsts kontroles padomes lēmumu tika vienkārši atzīta par ņemamu uz valsts rēķina.²²⁷

1920./1921.budžeta gada kredītu izlietošanas pārbaudīšanai tika ievēlēta jauna komisija, kura sastāvēja no 1.departamenta galvenā direktora F.Ozoliņa, 2.departamenta galvenā kontroliera palīga H.Meirona un 1.departamenta vecākā kontroliera J.Grašes.²²⁸

1922.gada aprīlī tika aplūkots jautājums vai vispār nepieciešama atsevišķa Norēķinu revīzijas komisija Valsts kontroles norēķinu pārbaudīšanai un vai nebūtu pietiekoši, ja pārbaudīšanu izvestu kā parasti pēcrevīzijas departamentā. Tomēr šī ideja tika ātri atmesta, kā nevēlama un netika realizēta.²²⁹

3.2.5.Valsts kontroles telpas

Valsts kontrolei grūtības sagādāja arī telpu šaurība un iekārtu trūkums. Kancelejas inventāru kontrolei nevarēja sagādāt ne kara ieguvumu pieņemšanas nodaļa, ne mantu

---

²²⁶ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 98.l. (1922.g. Valsts kontroles kanceleja Nr 3. Valsts Kontroles Padomes sēžu žurnāli). 61.lpp.

²²⁷ Turpat, 55.lpp.

²²⁸ Turpat, 69.lpp.

²²⁹ Turpat, 44.lpp.

atdabūšanas komisija. Valsts kontrole aiņēmās visniepieciešamākās mēbeles pat no privātām iestādēm, piemēram, no Rīgas biržas bankas.²³⁰

Vismazāk zināms par Latvijas Valsts kontroles sākotnējo mājvietu Aleksandra ielā 37 (mūsdienās Brīvības iela) 1918.gada decembrī²³¹ un nākošo mājvietu – Nikolaja ielā 2 (mūsdienās Krišjāņa Valdemāra iela), kur Valsts kontrole atradās no 1919.gada jūlija līdz 1920.gada aprīlim.²³²

No 1920.gada aprīļa mēneša Valsts kontrole izīrēja telpas namā Todlēbena bulvārī 6 (mūsdienās Kalpaka bulvāris). 1 portālā kontrole izīrēja 4 dzīvokļus, maksājot gadā par katru dzīvokli 4000 rubļus, pie tam dzīvokļi nr. 2 un 3 tika nodoti Valsts kontroles rīcībā tikai no 1920.gada 1.maija, dzīvoklis nr.1 no 1920.gada 1.jūlija un dzīvoklis nr.4 no 1920.gada 1.septembra. 2.portālā kontrole izīrēja dzīvokli nr.3 par 2000 rubļiem uz vienu gadu t.i. līdz 1921.gada 1.maijam.²³³

1920.gada beigās valsts darbinieki ziņoja, ka namu Todlēbena bulvārī vēlas iegūt savā īpašumā vairāki pretendenti, tostarp Krievijas valdība, tāpēc Valsts kontroliere griezās pie nama īpašnieka Vilhelma Kerkoviusa ar priekšlikumu pārdot šo namu Latvijas Valdībai un lūdzu paziņot cenu, par kuru to varētu pārdot. Pēc ilgāka laika V.Kerkoviusa pilnvarotais pārstāvis paziņoja, ka V.Kerkovius būtu ar mieru šo namu pārdot par 2 ½ miljoniem vācu marku. Ievērojot to, ka Latvijas valūtai pret vācu marku bija salīdzinoši zems kurss, tobrīd tika izlemts, ka īpašumu nebija izdevīgi iegādāties. Valsts kontroliers P.Mincs griezās pie Ārlietu ministra Z. A. Meirovica ar jautājumu vai par namu interesējušies ārzemnieki un saņēma apstiprinošu atbildi.

Valsts kontroles apstiprinātajos ierēdņu štatos bija 1921.gadā paredzēti 369 cilvēki un, ja šāds ierēdņu daudzums tiktu arī pieņemts, tad ar tā brīža telpām nepietiktu un būtu jāirē vēl kādu dzīvokli, bet V.Kerkovius nama iedzīvotājiem dzīves vietu uzteikt nevēlējās. Attiecīgi 1920.gada beigās Valsts kontrole bija nonākusi situāciju, kur strauji samazinājās viņas darbam nepieciešamā telpa, bet valdība nevarēja atļauties nopirkt Valsts kontrolei atsevišķu namu.²³⁴ 1921.gadā Valsts kontrole noprojām atradās Todlēbena bulvārī, bet 1.portālā Valsts kontrole bija izvietojusies 4 dzīvokļos, par katru gadā tika maksājot 14 400 rubļus, savukārt 2.portālā Valsts kontrole bija aizņēmusi dzīvokli nr. 3 par kuru maksāja 8 000 rubļus gadā.²³⁵

²³⁰ Strads, H. Valsts kontrole. Grām.: *Latvija desmit gados*. 368.lpp.

²³¹ Valsts kontroliera rīkojums Nr.1, *Pagaidu Valdības Vēstnesis*, Nr.3, 24.decembrī, 1918. 2.lpp.

²³² Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 7.l. (Valsts kontroles iekšējie rīkojumi un sarakstīšanās), 27.lpp.

²³³ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 97.l. (Valsts kontroles padomes sēžu žurnāls 1921.g.).7.lpp

²³⁴ Turpat, 7.lpp.

²³⁵ Turpat, 6.lpp.

Pirms pārcelšanās uz jaunajām telpām Nikolaja ielā 26, tika izņemts par Valsts kontroles departamentu un kancelejas izkārtošanos jaunajās telpās. Kancelejai tika paredzēts dzīvoklis nr.1, 1.departamentam dzīvokļi Nr.2,3,4 un 5, un 2.departamentam dzīvokļi – 6,7,8 un 9.²³⁶ Pārceļšanās uz jaunajām Valsts kontroles telpām Nikolaja ielā 26 notika 1921.gada 31.oktobrī.²³⁷ Tomēr pārvākšanās procesā atklājās, ka jaunajās telpās, ievietot visas departamentus nav iespējams, tādēļ daļa no bijušā Pagaidu departamenta un kontroles Apgādības ministrijas likvidācijas nodaļas atstāta agrākās telpās Todlēbena bulvārī 6. Tika secināts, ka, lai ievietotu visu Valsts kontroli, tad nepieciešamas vēl 20 - 24 istabas.²³⁸ Attiecīgi īsu laiku Valsts kontrole darbojās gan jaunajās, gan vecajās telpās. Tomēr drīz Valsts kontrolei tika atvēlētas papildus telpas Nikolaja ielā 26, un kontrole varēja darboties pilnos apmēros.

---

²³⁶ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 97.l. (Valsts kontroles padomes sēžu žurnāls 1921.g.).80.lpp.

²³⁷ Turpat, 82.lpp.

²³⁸ Turpat, 113.lpp.

4. LATVIJAS VALSTS KONTROLES DARBĪBA

4.1. Latvijas Valsts kontroles galvenie darbības virzieni un revīzijas

4.1.1. Valsts kontroles darbība kara apstākļos līdz mieram ar Padomju Krieviju

Valsts kontroles darbību traucēja kara darbība. Bermonta karaspēka iebrukumu laikā 1919.gada oktobrī daļa darbinieku, līdzīgi paņemot kontroles arhīvu, evakuējās uz Cēsīm.²³⁹ Kaujas apvidu robežās esošās valsts iestādes tika slēgtas, to vidū arī Valsts kontrole, tomēr vairākās vietās palika uz valsts resoriem nozīmētie priekšstāvji, piemēram, Valsts spiestuvē un citās iestādēs.²⁴⁰ Karadarbība aizkavēja Valsts kontroles darbību tās veidošanās procesā.

1919.gada 31.jūlijā Latvijas valsts kontrolierim zināšanai tika iesūtīts Pagaidu valdības lēmums un noteikumi par kara stāvokļa ieviešanu.²⁴¹ 1919.gada 29.jūlija Pagaidu Valdības sēdē tika izlemts izsludināt Rīgā kara stāvokli no 1919.gada 31.jūlija, savukārt pārējā no lielinieku spēkiem atbrīvotajā Latvijas teritorijā, kara stāvokli tika izlemts izsludināt no 1919.gada 5.augusta. Sākoties kara stāvoklim šajās teritorijās visiem iedzīvotājiem, kā arī kara, administrācijas un pašvaldības iestādēm bez ierunām bija jāizpilda visi darbi, kurus viņiem uzdeva 1919.gada 11.februāra kara stāvokļa nosacījumi.²⁴²

Rīgas valsts iestāžu evakuācijas jautājums aktualizējās tikai 1919.gada oktobra sākumā. Armijas Virspavēlnieka štāba Operatīvā daļa 1919.gada 2.oktobrī pilnīgā slepenībā un iesūtīja valsts kontrolierim P.Mincam lūgumu paziņot Armijas Štāba Operatīvajai daļai cik vagoni būtu vajadzīgi valsts kontrolierim uzticētās iestādes mantu izvešanai Rīgas evakuācijas gadījumā, sadalot mantas 2 kategorijās: 1) tādas, kuras jau tūlīt var sākt evakuēt un 2) kuras ir ikdienas darbam nepieciešamas un, kuru evakuācija ir jāatliek uz pēdējo brīdi. Tika norādīts arī, ka pie mantu iedalīšanas kategorijās jāņem vērā tas, ka vilcienu vagonu trūkuma dēļ 2. kategorijas mantas var tikt arī neizvestas. Evakuācija tika plānota ziemeļu virzienā un kā tuvākais galapunkts tika norādītas Cēsis.²⁴³

Uz vēstuli P.Mincs atbildēja 1919.gada 4.oktobrī norādot, ka Rīgas evakuācijas gadījumā Valsts kontrolei pēc 2. kategorijas būtu jāizved 18 ierēdņi ar bagāžām (ap 1 pudu²⁴⁴ uz katru cilvēku) un daļa valsts mantas (apmēram 10 pudu), tostarp, norēķinu dokumenti un

²³⁹ Strads, H. Valsts kontrole. Grām.: *Latvija desmit gados*. Rīga. 370.lpp.

²⁴⁰ Turpat, 370.lpp.

²⁴¹ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 723.l. (Iekšlietu ministrija. Pagaidu Valdības lēmumi.), 1.lpp.

²⁴² Turpat, 2.lpp.

²⁴³ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 706.l. (Slepeni „raksti”. 1919.g.), 1.lpp.

²⁴⁴ Puds ir masas mērvienība krievu mērvienību sistēmā. 1899. gadā Krievijā 1 puds tika pielīdzināts 16,380496 kg.

rakstāmašīnas. Tāpat valsts kontroliers norādīja, ka pēc 1.kategorijas no Valsts kontroles nav ko evakuēt.²⁴⁵ Papildus vēstulei tika pievienots 18 valsts ierēdņu saraksts, kuri no Rīgas būtu jāevakuē nepieciešamības gadījumā. Sarakstā tika norādīti visi departamentu direktori (M.Apaliņš, J.Pīlers, J.Gefkens, F.Ozoliņš un E.Maurīts), kā arī 3 vecākie kontrolieri, 4 kontrolieri, 4 kontrolieru palīgi, mašīnrakstītāja un vecākais kantorists.²⁴⁶ Norādīto evakuējamo cilvēku un mantu skaitā neietilpa Armijas kontrole.²⁴⁷ 1919.gada 9.oktobrī Valsts kontrolei tika iesūtīts Armijas Virspavēlnieka paziņojums, kurā tika norādīts, ka stāvoklis frontē bija pasliktinājies un nekavējoties jāuzsāk evakuējamo mantu lādēšana vagonos izvešanai no Rīgas.²⁴⁸

Šādos apstākļos Valsts kontrole nevarēja vienādi pārbaudīt visas valsts saimniecības nozares. Valsts kontroles ciešākā pārraudzībā šajā periodā atradās Satiksmes ministrija. Šīs ministrijas darbībai centrālos un vietējos aparātos sekoja līdzīgi Valsts kontroles dzelzceļu, pasta un telegrāfa virsvaldes pārstāvji. Iepriekšēja revīzija ministrijas iestāžu maksāšanas dokumentos tika veikta Rīgā, Krustpilī, Daugavpilī, Liepājā, Jelgavā un Gulbenē.²⁴⁹ Savukārt pārējos civilresoros Valsts kontroles darbība galvenokārt bija saistīta ar instruēšanu un kredītu pieprasījumu pārbaudīšanu. Tāpat Valsts kontrole ņēma dalību dažādu likumprojektu un instrukciju izstrādāšanā resoru komisijās.²⁵⁰

Pēc Bermonta uzbrukuma sakaušanas Valsts Kontrole atjaunoja savu darbību un turpināja savas iekārtas veidošanu. Sanākot uz pirmo Valsts kontroles padomes sēdi 1919.gada 6.oktobrī tika konstatēts, ka dažas ministrijas vēl nav nodevušas Valsts kasē savus kārtējos ienākumus un ar tiem rīkojas patstāvīgi, nesaskaņojot ar valdību vai Valsts kontroli. Piemēram, Apgādības ministrija nenodeva Valsts Kasei savus ienākumus, aizbildinādamās, ka tā priekš savām vajadzībām ne vienmēr saņēma vajadzīgo naudu no valdības. Reagējot uz šādu situāciju, valsts iestāžu un Valsts kases starpā, Valsts kontrole nolēma veikt visu ministriju centrālās kases revīziju, lai noskaidrotu kādas ministrijas līdz šim nemaksā Valsts kasē savus ienākumus, bet tos izlieto savu vajadzību segšanai. Tika izlemt revīziju veikt pēc iespējas ātrāk un bez iepriekšējas paziņošanas revidējamajām ministrijām.²⁵¹

H.Strads uzrāda svarīgāko paveikto darbu Valsts kontroles pastāvēšanas pirmajā laikā, kas, viņaprāt, bija kontroles centrālās grāmatvedības noorganizēšana, kad tai par pienākumu

---

²⁴⁵ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 706.l. (Slepeni „raksti”. 1919.g.), 1.- 2.lpp.

²⁴⁶ Turpat, 3.lpp.

²⁴⁷ Turpat, 2.lpp.

²⁴⁸ Turpat, 9.lpp.

²⁴⁹ Strads, H. Valsts kontrole. Grām.: *Latvija desmit gadus*. 369.lpp.

²⁵⁰ Turpat, 369.lpp.

²⁵¹ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 95.l. (Valsts kontroles padomes sēžu žurnāls 1919.g.), 1.lpp.

tika uzlikta saskaņot resoru norēķinus un sastādīt pārskatus par valsts ieņēmumiem un izdevumiem iesniegšanai likumdevēju iestādei.²⁵²

Liela daļa valsts iestāžu ierēdņu nebija agrāk darbojušies un nebija pazīstami ar budžeta saimniecību un vienotas kases principiem. Katra valsts iestāde iekārtoja savu grāmatvedību un darbojās pēc saviem ieskatiem, jo uz to brīdi rokas grāmatu un instrukciju vēl nebija. Bieži ieņēmumi netika iemaksāti Valsts kasē, bet tai vietā izlietoti tekošo izdevumu segšanai, radot situācijas, kad tika pārsniegts atvēlētais kredīts. Tas savukārt liedza iespēju iegūt precīzu Valsts kases stāvokļa ainu. Savukārt pārskati un norēķini, kuri tika iesūtīti valsts kontrolei bieži bija sastādīti katrā iestādē pēc sava parauga, tāpēc arī sakārtot tos vienotā sistēmā un sastādīt kopīgu pārskatu par valsts saimniecību bija vairāk kā grūts uzdevums.²⁵³ Lai izpildītu šo uzdevumu Valsts kontrole piedalījās budžeta klasifikācijas izstrādāšanā un kases vienojošo principu ieviešanā. Pēc agrākiem Krievijas paraugiem sastādīja budžeta klasifikāciju un noteikumus kā norēķināties. Ieņēmumu klasifikācija Finanšu ministrijai tika iesniegta 1919.gada janvāra sākumā. Jau 1919.gada beigās valsts resoriem izziņoja Valsts kontroles izstrādāto budžeta izdevumu klasifikācijas projektu. Pēc šī projekta tika sastādīts arī 1920.gada valsts budžets pirmajam ceturksnim. Finanšu ministrija arī izsludināja Valsts kontroles 1920.gadā izstrādātos grāmatvedības un norēķinu projektus.²⁵⁴

Valsts kontrole kā institūcija piedalījās arī politisko aktualitāšu procesos. Ārlietu ministrs Zigfrīds Anna Meirovics 1920.gada 21.februārī sūtīja valsts kontrolierim personīgu lūgumu, kurā aicināja viņu, ievērojot Kabineta lēmumu par miera sarunu uzsākšanu ar Padomju Krieviju un attiecīgas delegācijas sastādīšanas steidzamo priekšdarbu veikšanai, visdrīzākā laikā minēt Ārlietu ministrijai kandidātus, kuri kā locekļi jeb lietpratēji ietilps delegācijas sastāvā.²⁵⁵

Tāpat daļai valsts resoru bija problēmas ar likumos un regulējumos ietvertu jēdzienu skaidrošanu. Piemēram, Finanšu ministrijas kases departaments vēl 1920.gadā turpināja jaukt jēdzienus „speciāli līdzekļi” un „depozīts”.²⁵⁶ Valsts kontroles 4.departaments un Valsts kases departaments jēdzienu „speciāli līdzekļi” saprata pavisam pretēji, un tādēļ parādījās nesaskaņas dažādu Valsts kases nodaļu darbībā, dažas no kurām pieturējās pie Valsts

---

²⁵² Strads, H. Valsts kontrole. Grām.: *Latvija desmit gados*. 368.lpp.

²⁵³ Turpat, 368.lpp.

²⁵⁴ Turpat, 369.lpp.

²⁵⁵ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 1018.l.(Ārlietu ministrijas sīka sarakstīšanās.), 4.lpp.

²⁵⁶ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 96.l.(Valsts kontroles Padomes sēžu protokoli 1920.g.15.jan.-1920.g.31.dec.), 14.lpp.

kontroles definīcijas, bet citas, piemēram, Valmieras nodaļa turpināja rīkoties pēc Valsts kases departamenta norādījumiem.²⁵⁷

Liela daļa pārkāpumu valsts iestāžu darbībā bija saistīta ar dažādu likumu nezināšanu vai nepareizu tulkošanu, piemēram, 1921.gada oktobrī Finanšu nodaļas Tiešo nodokļu departamentam tika uzrēķinātas lielas summas saistībā ar zīmognodokļa nomaksu. Valsts kontrole konstatēja, ka līdz 80% pārkāpumu, kuri tika konstatēti pārbaudot, zīmognodokļa nomaksu bija izskaidrojami tikai ar likumu nezināšanu.²⁵⁸

Pat Valsts kontrolers brīžiem nespēja izprast valsts noteikumus, par ko liecina, piemēram, 1920.gada 25.novembra valsts kontroliera lūgums Ministru kabinetam iecelt Robertu Bīriņu par 3.departamenta direktora vietas izpildītāju, pēc tam, kad jūnijā 3.departamenta direktors F.Ozoliņš ticis uzaicināts par Darba ministrijas vadītāju. Pēc likuma amata vietas izpildītāju varēja iecelt pats Valsts kontroles vadītājs, bez Ministru kabineta apstiprinājuma un vietas izpildītājs amatā varēja būt tikai 6 mēnešus.²⁵⁹

Vairakkārt no valsts resoriem tika izteikti aizrādījumi saistībā ar Valsts kontroles iekšēji nesaskaņoto darbību. Precīzāk tas tika attiecināts uz Valsts kontroles departamentu savstarpējo darbību un Valsts kontrole departamentu un Armijas kontroles darbību, jautājumos par dažādu materiālu un mantu cenām, kuras valsts resori iegādājas. Attiecīgi, lai risinātu šo problēmu 1920.gada maijā tika izlemts šajos jautājumos ciešāk sadarboties un datus par cenām un materiāliem savā starpā saskaņot.²⁶⁰

1920.gada 8.maijā Valsts kontroles padomē tika skatīts departamenta direktors M.Apališa ziņojums par rēķinu nokārtošanu valdības iestādēs par laika periodu līdz 1920.gada budžeta gada sākumam, kur iemaksātie valsts ieņēmumi bija iztērēti priekš valsts izdevumiem, pie tam tika aizrādīts, ka šādus gadījumus konstatē tikai pēc izdarītas dokumentu revīzijas, kad kredīti jau slēgti. Šādi gadījumi bija novērojami gandrīz visos resoros, tāpēc tika izlemts sarakstīšanos šādos gadījumos nesākt, jo tad bija nepieciešams bieži ierosināt Ministru kabinetam jautājumus par jaunu papildu kredītu atvērēšanu par pagājušo laiku, kas traucēja valdības darbību un nedeva nekādu labumu. Tika izlemts šādus izdevumus reģistrēt un pēc pabeigtas budžeta gada revīzijas norēķināšanos, izdarīt grāmatvedības ceļā.²⁶¹

---

²⁵⁷ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 96.l. (Valsts kontroles Padomes sēžu protokoli 1920.g.15.jan.-1920.g.31.dec.), 15.lpp.

²⁵⁸ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 97.l. (Valsts kontroles padomes sēžu žurnāls 1921.g.). 134.lpp

²⁵⁹ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 657.l. (Valsts kontroliera sarakstīšanās ar Ministru kabinetu un citām valsts iestādēm), 56.lpp.

²⁶⁰ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 96.l. (Valsts kontroles Padomes sēžu protokoli 1920.g.15.jan.-1920.g.31.dec.), 8.lpp.

²⁶¹ Turpat, 7.lpp.

Kara un militārā apdraudējuma periodā svarīgs jautājums bija Valsts kontroles darbinieku mobilizācija. 1920.gada 20.oktobrī valsts kontroliers P.Mincs rakstīja Galvenā štāba mobilizācijas nodaļai, ka mobilizācijas gadījumā no iesaukšanas armijā būtu atsvabināti, ievērojot Valsts kontroles uzdevumus, departamentu direktori, viņu palīgi, vecākie kontrolieri, kontrolieri un viņu palīgi, kā arī sekretārs. Līdz tam pēc Latvijas likumiem no mobilizācijas bija atlaisti jau minēto amatu ierēdņi, izņemot kontrolieru palīgus un sekretāru. Valsts kontroliers uzvēra tieši kontrolieru palīgu nozīmi Valsts kontroles darbā. Pēc Krievijas likumiem no mobilizācijas bija atsvabināti arī sekretāri un tā kā sekretāri bija visās iestādēs darbu pārzinātāji, tad to nozīme Valsts kontroles darbībā bija neatsverama.²⁶²

Valsts kontroles darbībā svarīga loma bija Valsts iestāžu un saimniecības procesu uzlabošanai kopumā. Parasti dažādi priekšlikumi un izmaiņas vai papildinājumi pastāvošajos likumos, tika no Valsts kontroles puses ieteikti, darbu procesā atklājot dažādas nepilnības un trūkumus. Šādu piemēru pirmajos valsts pastāvēšanas gados ir ļoti daudz. 1920.gada 8.maijā, Valsts kontroles padomei skatot Iekšlietu ministrijas priekšlikumu pagarināt attiecīgā gada 1.ceturkšņa kredītu izmaksas termiņu, tika konstatēts, ka tā paša gada 30.aprīļa Ministru kabineta lēmuma – pagarināt izmaksas termiņu līdz 1920.gada 20.maijam – viens no pantiem bija nepilnīgs. Attiecīgi departamenta direktoram tika uzdots izstrādāt projektu šajā jautājumā, kas vēlāk tika iesniegts Ministru kabinetam apstiprināšanai.²⁶³

Valsts kontrole 1920.gada novembrī iesniedza Ministru kabinetam avansu izsniegšanas un norēķināšanās noteikumu projektu, kurš stājās spēkā pēc tam, kad Satversmes sapulce to apstiprināja 1921.gada 10.jūnijā.²⁶⁴ Tāpat Valsts kontrole savu darbību 1920.gada beigās īpaši vērsa uz mežu un lauksaimniecības, kā arī dzelzceļu un būvniecības nozaru pārbaudēm un kontrolēm.²⁶⁵

Valsts kontrole un visas valsts iestādes saskārās ar problēmām ar naudas izteikšanu, jo nezināja kam pielīdzināt. Naudas valūtās bija liels juceklis – cara rubļi, mārciņas, kronas utt. 1920.gadā Valsts kases atlikums tika uzstādīts Latvijas valūtā. Taču Valsts kontrolei bija skaita ziņā diezgan daudz ārzemes valūtas summu, ar kurām tai bija jāstrādā arī pie pirmā pārskata sastādīšanas. Kā izteicās departamenta direktors F.Ozoliņš: „*Finanšu ministrija atradās bērna autos un kad viņa tiks no tiem ārā (...)*”²⁶⁶

²⁶² Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 657.l. (Valsts kontroliera sarakstīšanās ar Ministru kabinetu un citām valsts iestādēm), 53.lpp.

²⁶³ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 96.l. (Valsts kontroles Padomes sēžu protokoli 1920.g.15.jan.-1920.g.31.dec.), 7.lpp.

²⁶⁴ Strads, H. Valsts kontrole. Grām.: *Latvija desmit gados*. 369.lpp.

²⁶⁵ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 657.l. (Valsts kontroliera sarakstīšanās ar Ministru kabinetu un citām valsts iestādēm), 57.lpp.

²⁶⁶ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 98.l. (1922.g. Valsts kontroles kanceleja Nr 3. Valsts Kontroles Padomes sēžu žurnāli), 19.-20.lpp.

Valsts tapšanas sākumā iestāžu saimniecības izvešana bija nepilnīga. Tādēļ, un arī likumu un rīkojumu trūkumu dēļ 1918./1920.budžeta gada periodu iesūtītie norēķini un grāmatas bija ļoti nepilnīgas un tās nevarēja izmantot par revīziju materiāliem, tāpēc nācās uzsākt garu sarakstīšanos par šo materiālu papildināšanu. Tomēr plašākus materiālus iegūt lielākoties neizdevās un, noslēdzot 1. budžeta gada periodu, Valsts kontrolei bija jāatstāj liels procents no izdevumu summas bez apstiprināšanas.²⁶⁷

Valstī iestājoties mieram sākot ar 1921./1922.saimniecības gadu uzlabojās Valsts kontroles un valsts resoru mijiedarbība. Valsts resori savos lēmumos ņēma vērā pastāvošos likumus un noteikums. Tika izdota virkne valsts iestāžu administratīvo un saimniecisko darbību regulējošu noteikumu un likumu. Tomēr tas nenozīmēja, ka bija izdoti likumi visām Valsts kontroles darbības sfērā. Bieži bija jādarbojas pēc nepublicētiem pagaidu noteikumiem, piemēram, 1921.-1922.gadā Valsts kontrolei bija jābūt klāt pie spridzināmo materiālu saņemšanas Daugavgrīvas fortā, un citās vietās Latvijā, arī saistībā ar spriedzināmo vielu izmantošanu zemkopībā, taču joprojām vēl 1922.gada februārī nebija publicēti šo vielu saņemšanas un uzglabāšanas noteikumi, un muitas iestādes turējās pie Artilērijas pārvaldes piesūtītiem, līdz tam nekur nepublicētiem pagaidu noteikumiem.²⁶⁸

4.1.2. Latvijas Valsts kontroles revīzijas un darbība pēc karadarbības izbeigšanas

Pēcrevīzija sasniedz savu mērķi, pārbaudot iesūtītos no valsts resoriem, noteiktos termiņos norēķinus un izmantot iepriekšējās un faktiskās revīzijas ceļā iegūtos datus. Pēcrevīzija, raugoties pēc izdevumu svarīguma un nozīmes, top izdarīta vai nu visiem 100% vai izlases veidā, noteicot procentus. Latvijā ar Valsts kontroles padomes 1920./1921.budžeta gada izdevumu pārbaudīšana nolikta uz 5%-45%.²⁶⁹

1921. gada 19. jūnijā darbu uzsāka t.s. Zighrīda Anna Meirovica 1.Ministru kabinets, kurā par jauno valsts kontrolieri tika iecelsts **Ernests Ozoliņš** (1887-1942). E.Ozoliņš valsts kontroliera amatā bija no 1921.gada 19.jūlija līdz 1923.gada 26.janvārim. E.Ozoliņš dzimis Rīgas apriņķī, un apmeklēja Maskavas komercinstitūtu. 1906.gadā uz neilgu laiku emigrējās uz Šveici. Pēc Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas kongresa 1911. gadā Helsingforsā apcietināts un uz 4 gadiem izsūtīts uz Narimu. Vēlāk nosūtīts uz Galīcijas fronti, bet pēc tam pievienojies latviešu strēlniekiem. Pēc demobilizācijas strādājis Maskavas pārtikas komitejā, savukārt 1919. gadā Padomju Krievijas varas iestādes viņu arestēja, un

²⁶⁷ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 98.l. (1922.g. Valsts kontroles kanceleja Nr 3. Valsts Kontroles Padomes sēžu žurnāli), 23.lpp

²⁶⁸ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 21.apr., 74.l. (Sarakste ar Valsts kontroli par sprāgstvielu ieviešanu no ārzemēm un to izlietošanu lauku saimniecībā (1922.g.), 11.lpp.

²⁶⁹ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 796.l. (1922.g. Valsts kontroles kanceleja. Nr.15. Valsts kontroles reorganizācija un štatu samazināšana.), 32.lpp.

1920. gadā kopā ar Voldemāru Bastjāni, Aleksandru Daugi, Hermani Kaupiņu un citiem latviešiem iemainīja pret arestētajiem komunistiem. 1920. gadā E.Ozoliņš kļuva par Rīgas pilsētas valdes locekli. Pēc valsts kontroliera amata atstāšanas iecelts par Latvijas Bankas direktoru. 1941. gada jūnijā E.Ozoliņu izsūtīja uz Krieviju, kur nošāva 1942. gada 17. maijā Usoljes labošanas darbu nometnē (Usoļlagā).²⁷⁰

Uzsākot savu darbu valsts kontroliera amatā E.Ozoliņš uzskaitīja vairākus spilgtākos gadījumus Valsts kontroles darbībā laika posmā no 1918.gada līdz 1921.gadam:

- 1) Kopumā sakārtotāka materiālu kļuvusi noliktavu grāmatvedība. Pēc materiālu trūkuma 100 000 rubļu vērtībā konstatēšanas Krustpils stacijas materiālu noliktavā, kontrole savās darbībās uzsāka sevišķu vērību pievērst tieši materiālu krājuma pārbaudīšanā noliktavās. Šo darbību rezultātā tika konstatēti lieli iztrūkumi vairāku valsts resoru noliktavās, piemēram, Satiksmes ministrijas noliktavās vien vairāk par 1 200 000 rubļu vērtībā. Tāpat pievērsot lielāku uzmanību noliktavu pārbaudīšanām tika konstatēti arī lieli neregistrētu materiālu krājumi un tikusi izdarīta to reģistrācija, kas liedzis šos materiālus izlietot nelikumīgi.
- 2) Valsts kontrole pārbaudot valsts iestāžu darba spēka jautājumus konstatējusi lielu skaitu nepareizi sastādītu strādnieku algas tabulu. Šī parādība bija tik izplatīta, ka revīziju pārbaudēs tika atklātas līdz 50% nepareizu tabulu. Tāpat atklāts, ka vairāki valsts uzņēmumi pie darba algas aprēķināšanas norāda pārāk augstas darba algas, kas nesamērīgi paaugstina peļņu. Sastopami gadījumi, kad šāda peļņa bija par 530% lielāka kā tai vajadzēja būt. Valsts kontrole spēra soļus, lai šādi darba līgumi tiktu anulēti. Uz Valsts kontroles ierosinājumu, piemēram, pazeminātas darba algas Hoffes vērptuvei, kur ietaupīti līdz 690 000 rubļiem.
- 3) Valsts kontrole aktīvi darbojās pie cenu tarifu salīdzināšanas. Pateicoties Valsts kontroles nostājai lietā par ādu pārdošanu ir panākta cenu paaugstināšana fabrikā „Korona”, kas palielināja valsts ienākumus par 1 475 000 rubļiem. Valsts kontrole pārbaudījusi līgumus un konstatējusi, ka daži no līgumiem noslēgti bez pietiekoši lielas drošības naudas iemaksas un šādu gadījumu atkārtošanās tika novērsta. Tāpat novērsti vairāki gadījumi, kad uzņēmēji, attaisnojoties ar dārdzības pieaugšanu, centušies pārmērīgi paaugstināt viņiem pienākošo samaksu. Kontrole novērsusi arī pasūtījumu saņemšanu bez konkursa, kur valstij izdevies ietaupīt. Piemēram, pie telefonu aparātu pasūtīšanas ietaupīti līdz 6 000 000 rubļu. Valsts kontrole novērojusi arī nepareizas konkursa rīkošanas gadījumus, kad, piemēram, nevēlamais konkurentu piedāvājums mistiski pazudis.

²⁷⁰ Kroders, P. *Latvijas darbinieku galerija, 1918-1928*. Rīga: Grāmatu draugs, 1929. 66.-67.lpp.

- 4) Valsts kontroles iepriekšējā izmaksu revīzijā, kad tika pārbaudīti attaisnojošie dokumenti, konstatētas pārmaksas un nepareizi aprēķini, kuru dēļ izdodamās summas samazinājušās. Uz to skaidri norada Valsts kontrolei tās pastāvēšanas laikā līdz 1921.gada beigām iesūtītie 48 426 orderi. Iesūtītā summa kopumā aptver 3 864 706 000 rubļus, bet bez iebildumiem atļauts izmaksāt tikai 1 244 497 000 rubļus. Par kopsummā 196 611 000 rubļiem spriests, ka tās ir neapstiprināmas izmaksas, jo trūkst attaisnojošu dokumentu vai tie ir nepilnīgi. Pārējā no summas atļautas izmaksāt tikai ar Valsts kontroles uzstādītiem noteikumiem. Kopumā redzams, ka valsts iestāžu darbības joprojām nav sakārtotas. Kā spilgts piemērs šeit minams Apgādības ministrijas iepikums, kur tā pārmaksājusi par iepirkto cukuru ap 2 800 000 rubļu.
- 5) Rezultātus parādījusi arī Valsts kontroles darbība valsts ieņēmumu pārbaudīšanā, kur svarīga bija tarifu un nodevu pareiza aprēķināšana un saņemšana, un lai pareizi tiktu piemēroti pastāvošie likumi. Arī šajās darbībās tikušas konstatētas daudz sīkas neprecizitātes, kuru novēršana ietaupījusi valstij naudu. Valsts kontrole arī atklājusi aizliegtu preču ievadumus par apmēram 12 000 000 rubļiem un panākta to ieskaitīšana valsts ieņēmumos, kā arī uzlikta muitas nodokļa soda nauda līdz 14 000 000 rubļiem.²⁷¹

Savukārt pēc 1921.gada novembra līdz 1922.gada otrajai pusei bija atstājusi bez apstiprināšanas 57 318 805 rubļus un 22 kapeikas, 3315,37 zelta frankus un 508 800,79 vācu markas. Jāatzīmē, ka no 57 318 805 rubļiem un 22 kapeikām apmēram 40 000 000 bija neapstiprināti, kā ar apstākļiem nepamatoti avansu pieprasījumi. No iesūtītiem valsts resoru papildu kredīta pieprasījumiem par 28 277 166 rubļiem Valsts kontrole samazinājusi pieprasīto summu par 18 782 625 rubļiem. Pie darba maksu aprēķinu pārbaudīšanas no pieprasītās summas 10 818 751 rubļiem samazināti maksas aprēķini par 1 221 049 rubļiem (11,3%). Iepriekšējā revīzijas ceļā nav dota piekrišana izmaksai par ogļu rekvizīciju par 1 614 166 rubļiem. Dodot atsaukumi par līgumiem un iepirkumiem, kontrole samazinājusi nodomāto operāciju kopsummu no 4 794 736 rubļiem uz 670 576 rubļiem. Faktiskā revīzijā tai pašā laikā bija konstatēti materiālu iztrūkumi par 28 720 842 rubļiem un 52 kapeikām, un neiegrāmatoti 1 532 450 rubļi un 97 kapeikas, privātām personām izvesti darbi uz valsts rēķina par 404 383 rubļiem un 93 kapeikām, nevajadzīgu blanku iegādāšana par 331 285 rubļiem un 66 kapeikām, izmaksas uzņēmējiem par nepareiziem un dubultiem aktiem par

---

²⁷¹ Valsts kontrole, *Valdības Vēstnesis*, Nr.261, 17.novembrī, 1921. 9.-10.lpp.

357 195 rubļiem un 96 kapeikām un nosūtīti uzrēķini par dažādām sīkākām revīzijām par 1 493 064 rubļi, kopā par 32 839 223 rubļiem un 4 kapeikām.²⁷²

Revīzijas veikšana bija cieši saistīta ar norēķinu iesūtīšanu un ja līdz noteiktam termiņam revīzija par pirmo budžeta periodu (1918./1920.gada), tad tas tika izskaidrots ne tikai ar ārkārtas apstākļiem valsts tapšanas periodā, bet arī noteikumu neievērošanu no valsts resoru puses norēķinu iesūtīšanā, kur varēja novērot nokavēšanos līdz pat 2 gadiem.²⁷³ Piemēram, 1920.gada oktobrī 1.departamenta direktors J.Volfs sūdzējās Valsts kontroles padomei, ka līdz minētajam datumam dažas no ministrijā joprojām nesūta norēķinu pārskatus ar attaisnojošiem dokumentiem, neskatoties uz to, ka vairākkārtīgi uz šo problēmu vērsta ministru uzmanība. Tika secināts, ka līdzšinējā rīcība neko nav ietekmējusi. Līdzīgi ziņojumi tika saņemti arī no 2.departamenta direktora M.Apālīša, kurš norāda, ka Valsts kase joprojām nebija piesūtījusi mēnešu norēķinus vēl ar 1919.gada decembri. Valsts kontroles padome nolēma par šo problēmu ziņot Ministru kabinetam, lai nokārtotu to pēc iespējas ātrāk.²⁷⁴

Bieži papildus revīziju veikšanai Valsts kontrole pievērsās arī ministriju darbības lietderības pārbaudei, norādot uz nesaimnieciskiem novērojumiem. Piemēram, 1921.gada augustā Valsts kontroliers devās izbraukumā uz Latgali, kur iepazīties arī ar kūdras izmantošanas darbiem Rēzeknes apkārtnē, kur viņš konstatējis, ka dažās vietās no iepriekšējā gadā saražotās kūdras daudzuma tikai apmēram 20% bija noderīgi lietošanai, kam par iemeslu bija paviršība, jo kūdra nebija pienācīgi izkaltēta un laicīgi savākta, kā dēļ tas šajā gadā bija jākaltē vēlreiz. Tūlīt pēc atgriešanās no izbraukuma Valsts kontroliers par nekārtībām ziņoja Zemkopības ministrijai un aicināja veikt attiecīgus soļus, lai problēma tiktu atrisināta.²⁷⁵

Bieži Valsts kontrole saskārās ar pārmetumiem, ka pēcrevīzija apgrūtinā valsts resoru darbību ar sarakstīšanos par agrāko periodu norēķiniem, tāpēc visai aktuāls jautājums bieži bija par dažādu uzrēķinu likvidēšanu jeb atlaišanu, kas reizēm bija arī pamatoti, bet valsts resoru pienākums bija virzīt jautājumu par likvidāciju, kā to, piemēram, darīja Apsardzības ministrija.²⁷⁶ Otrs jautājumu loks skar nelielās uzrēķinu summas. Kaut gan jānorāda, ka pie tā laika svārstīgā naudas kursa tolaik niecīgā summa varēja būt vērtīgāka dažus gadus iepriekš. Samērā nelielām summām bija dažkārt arī novērojama atkārtošāns, tāpēc uzrēķinu mērķis šajā laikā mazāk bija piedzīt atzīmēto summu, bet vairāk novērst šādu uzrēķinu atkārtošanos

²⁷² Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 796.l. (Valsts kontroles kanceleja Nr.15, 1922.g. Valsts Kontroles reorganizācija un štatu samazināšana), 40.lpp.

²⁷³ Turpat, 32.lpp.

²⁷⁴ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 96.l. (Valsts kontroles Padomes sēžu protokoli 1920.g.15.jan.-1920.g.31.dec.), 28.lpp.

²⁷⁵ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 657.l. (Valsts kontroliera sarakstīšanās ar Ministru kabinetu un citām valsts iestādēm), 76.lpp.

²⁷⁶ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 796.l. (Valsts kontroles kanceleja Nr.15, 1922.g. Valsts Kontroles reorganizācija un štatu samazināšana), 32.lpp.

nākotnē. Piemēram, neraugoties uz to, ka summas bija nelielas, uzrēķinos par pirmo budžeta periodu tās kopumā sastādīja 400 000 rubļus, kas jau pēc 1922.gada marta kursa bija ap 4 000 000 rubļu no visiem kopējiem 36 miljoniem neapstiprināto norēķinu.²⁷⁷

Tā kā rēcrevīzijas ceļā konstatēto zaudējumu atmaksa Valsts kasei bija apgrūtinoša un valsts resoru priekšstāvji uzskatīja 1919/20 budžeta gada uzrēķinus par jau nepiedzenamiem, tad Valsts kontrole izrādīja nesapratni par iepriekšējās revīzijas nozīmes noliegšanu no resoru puses. Iepriekšējai revīzijai bija liela nozīme, lai zaudējumus varētu novērst pirms viņu notikšanas, liedzot vai apšaubot naudas izmaksu no valsts kases.²⁷⁸ Tāpat arī iepriekšējai revīzijai bija liela nozīme attiecībā uz faktiskās revīzijas izvešanu, jo ierosinājumus par izvedamām revīzijām ieguva tieši novērojot iepriekšējās revīzijas darbību, pēc kuras tika sastādīti faktiskās revīzijas darbības plāni.²⁷⁹ Tāpēc šie divi revīzijas veidi organiski bija cieši saistīti, un to šķiršana šajā laika periodā šķita nepieļaujama. Un lai gan valsts resori vairakkārt norādīja, ka iepriekšējā revīzija traucē viņu darbību, Valsts kontrole šādus pārmējumus pilnībā noraidīja, pamatojot ar Valsts kontroles pamatuzdevumu, kas, protams, bija novērot valsts resoru darbību, budžeta likuma pareizu un lietderīgu izpildīšanu, tai pat laikā atstājot rīcības brīvību valsts resoriem. Valsts kontroles iebildumi un protesti, pēc valsts kontroles domām, nevarēja kavēt vai pārtraukt iestāžu darbību. Kategoriski noliedzošus revīzijas slēdzienus, kas bija saistīti ar valsts resoru darbību, Valsts kontrole lietoja reti un nopietnie gadījumi tika norādīti arī Valsts kontroles revīzijas pagaidu reglamenta 15., 26. un 31. punktā. Gadījumos kad sakarā ar Valsts kontroles ierosinātiem jautājumiem, pašām valsts iestādēm radās šaubas par maksājumu pareizību un maksājums tika novilcināts līdz jautājuma galīgai izpētei, tad par šādu gadījumu gan bija grūti pārmest iepriekšējai revīzijai.²⁸⁰

Ieskatam par Valsts kontroles darbību viena mēneša ietvaros var norādīt datus par 1922.gada aprīli. Šajā mēnesī iepriekšējai pārbaudīšanai Valsts kontrolē tika iesūtīti pavisam 1726 orderi un čeki par summu 339 727 368 rubļi un 80 kapeikas, no kuriem iepriekšējās revīzijas kārtībā ar pirmo revīzijas slēdzienu tika apstiprināti tikai orderi un čeki par summu 156 468 340 Latvijas rubļi un 88 kapeikas. Orderi un čeki par 122 728 673 Latvijas rubļiem un 30 kapeikām tika apstiprināti ar papildus izpildāmiem aizrādījumiem valsts iestādēm un neapstiprināti palika orderi un čeki par summu – 60 530 354 Latvijas rubļi un 62 kapeikas.²⁸¹ Papildus izpildāmie uzdevumi valsts iestādēm varēja būt dažādi, piemēram, jāpiesūta trūkstoši

---

²⁷⁷ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 796.l. (Valsts kontroles kanceleja Nr.15, 1922.g. Valsts Kontroles reorganizācija un štatu samazināšana), 33.lpp.

²⁷⁸ Turpat, 33.lpp.

²⁷⁹ Turpat, 34.lpp.

²⁸⁰ Turpat, 34.lpp.

²⁸¹ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 422.l. (Pārskati par iepriekšējās revīzijas darbību. 1922.g.), 1.lpp.

attaisnojoši dokumenti, jā sagaida apstiprinājums no kādas citas instances, jāpiesūta Valsts kontrolei dokuments par valsts nodokļa nomaksu u.c. uzdevumi. Savukārt biežākie summu neapstiprināšanas iemesli bija – nepareizi aprēķināti izdevumi un citu veidu kļūdas, kredītu trūkums, summas pārsniegšana par darbu, attaisnojošu pamatdokumentu trūkums, valsts kontroles priekšstāvju iebildumi pieņemšanas dokumentos, līgumu termiņu nokavēšana un atļautās avansa normas pārsniegšana.²⁸²

1922.gada aprīlī Valsts kontroles pārbaudīšanai un atsauksmei tika iesūtīti seši dažādu darbu maksas aprēķini par summu 5 433 795 Latvijas rubļi un 11 kapeikas, kura tika samazināta par 15 601 Latvijas rubli un 63 kapeikām.²⁸³ Tāpat tika caurskatīti līgumu projekti, piemēram, par pasta – telegrāfa virsvaldes nomātajām telpām.²⁸⁴ Aprīļa mēnesī arī Valsts kontrolei piesūtīts 221 uzaicinājums piedalīties komisijās un apspriedēs. No 221 atsūtītā uzaicinājuma iepriekšējās revīzijas priekšstāvji piedalījās 122 komisijās un apspriedēs. Netika apmeklētas 99 komisijas un apspriedes, jo Valsts kontroles ierobežoto darbinieku skaita dēļ iepriekšējās revīzijas priekšstāvji bija spiesti atteikties piedalīties visās apspriedēs un dažreiz pat no dažām svarīgās komisijās.²⁸⁵ Tāpat Valsts kontrolei bija jādod slēdzieni par papildus budžetu jeb kredīta pieprasījumiem. 1922.gada aprīlī Valsts kontrolei bija jādod atsauksmes par 35 dažādiem kredīta pieprasījumiem, kopā par 254 467 792 Latvijas rubļiem. Līdzīgi Valsts kontrolei bija jādod atsauksmes arī par dažādiem projektiem un pieprasījumiem. 1922.gada aprīlī Valsts kontrolei bija jādod 151 atsauksme, no kurām liela daļa bija saistītas ar izdevumu ņemšanu uz valsts rēķina vai valsts iestāžu norēķināšanos ar uzņēmumiem vai privātpersonām.²⁸⁶ Tāpat Valsts kontrole 1922.gada aprīļa mēnesī nosūtīja 6 uzrēķinus, kuru kopējā summa bija 170 623 rubļi un 39 kapeikas. Tika iesniegts arī 21 ziņojums departamenta kolēģijai caurskatīšanai.²⁸⁷

Gadījumi, kad valsts iestādes centās izvairīties no Valsts kontroles pārbaudēm nebija retums. Piemēram, 1921.gada sākumā 2.departaments uzlika uzrēķinus par nepareizi izsniegtām dārdzības piemaksām 1467 rubļu un 50 kapeiku apmērā ministrijas konsultācijas locekļiem un lūdza Tieslietu ministriju nelikumīgi izmaksāto summu piedzīt no vainīgajiem un iekasēt Valsts kasē. Tika norādīts, ka no 2.departamenta pieredzes jau zināms, ka citādi šis

---

²⁸² Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 422.l. (Pārskati par iepriekšējās revīzijas darbību. 1922.g.), 1.-2.lpp.

²⁸³ Turpat, 3.lpp.

²⁸⁴ Turpat, 4.lpp.

²⁸⁵ Turpat, 4.lpp.

²⁸⁶ Turpat, 14.lpp.

²⁸⁷ Turpat, 10.-12.lpp.

resors mēģinās caur Ministru kabinetu jeb citādi atsvabināties no kontroles uzrēķiniem un tā attaisnot savu pretlikumīgo rīcību.²⁸⁸

Vēl viena jautājumu grupa, kuru nācās risināt Valsts kontrolei pēc karadarbības pārtraukšanas Latvijas valsts teritorijā bija saistīta ar dažādu veidu atmaksām par kara laikā rekvizētām mantām. Šie jautājumi tika iesūtīti Armijas kontrolei jau 1920.gada sākumā, bet strīdīgākos no gadījumiem skatīja Valsts kontroles padome. Valsts kontroles padome skatīja un sniedza atsauksmes par tādiem jautājumiem, kā vai valstij pienākas maksāt par rekvizētām precēm, kuras tika paņemtas armijas vajadzībām, kad šīs preces īpašnieks tās bija iepriekš ieguvis no Vācijas kara sākumā. Tāpat bija jāizlemj materiālu un priekšmetu, kuri tika paņemti armijas vajadzībām senākā laika posmā, piemēram, 1919.gadā novērtēšanas kārtību. Armijas kontroliers norādīja, ka mantu īpašnieki, nedabūjuši atlīdzību 1919.gadā, uzstāda cenas pēc tā brīža tirgus cenām, nevis tādas kādas tās apmēram bijušas 1919.gadā. Šādos gadījumos Valsts kontrole izlēma atlīdzību par materiāliem un mantām uzlikt tādu, kāda tā apmēram bija to rekvizēšanas laikā.²⁸⁹ Šāda tipa jautājumi par atmaksām ļoti apgrūtināja Valsts kontroles ikdienas darbu, jo šādu jautājumu noskaidrošanai bija jāizvērs papildus izmeklēšanas, lai tuvāk noskaidrotu lietas apstākļus, un attiecīgi šādu jautājumu izlemšana varēja Valsts kontroles padomes dienas kārtībā „iestrēgt” līdz pat pus gadam.²⁹⁰

Valsts kontroles darbību pēc kara traucēja arī vairākās valsts institūcijās kara laikā pazudušie vai nozagtie dokumenti. Par šādu situāciju saistībā ar notikušajām revīzijām ziņoja, piemēram, Valsts kancelejas direktors Dāvids Rudzītis. 1920.gadā sākumā Valsts kontroles 1.departaments veica kases un dokumentu pārbaudi Valsts kancelejā un tika atklāts 1213 rubļu un 33 kapeiku iztrūkums. Attiecīgais uzrēķins tika apspriests Valsts kontroles padomes sēdē un atcelts, jo tika noskaidrots, ka 1919.gada puča laikā Liepājā norēķinus attaisnojošie dokumenti līdz ar kases grāmatu tika nolaupīti un pēc to atgūšanas nav bijis iespējams noskaidrot vai kādi no dokumenti joprojām iztrūkst.²⁹¹ Valsts kancelejas direktors D.Rudzītis norādīja, ka Liepājas juku laikā 1919.gada aprīlī valsts kancelejas kases grāmata līdz ar izdevumu dokumentiem par laiku no 1919.gada 1. līdz 16.aprīlim, kuri kases grāmatā vēl nebija ierakstīti tika nolaupīti un pēc atpakaļ atdabūšanas nebija iespējams konstatēt, kādi dokumenti un attiecīgi arī kādas summas gājušas zudumā. Pie kases grāmatas papildināšanas

---

²⁸⁸ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr.,97.l. (Valsts kontroles padomes sēžu žurnāls 1921.g.). 23.lpp.

²⁸⁹ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 96.l. (Valsts kontroles Padomes sēžu protokoli 1920.g.15.jan.-1920.g.31.dec.), 6.lpp.

²⁹⁰ Turpat, 22.lpp.

²⁹¹ Turpat, 6.lpp.

1919.gada jūlija mēnesī kases grāmatas iztrūkums pārsniedza kases sastāvu, tāpēc iztrūkumu valsts kancelejas direktors sedza no saviem līdzekļiem.²⁹²

Tāpat Valsts kontrole saskarās ar pārmētiem, ka iepriekšējās revīzijas ilguma dēļ kavējās naudas izmaksa uzņēmējiem un materiālu piegādātājiem. Tomēr Valsts kontroles revīzijas pagaidu reglaments orderu iepriekšējai revīzijai nosaka trīs dienas un steidzamos gadījumos pat vienas dienas termiņu, kādu Valsts kontrole arī ieturēja, kā to apstiprināja arī valsts resoru priekštāvji. Salīdzinot darba vai materiālu pieņemšanas dienu ar orderu sastādīšanas dienu, redzams, ka revīzijai vajadzīgās trīs dienas bijaniecīgs laika periods attiecībā pret pašam valsts resoram vajadzīgo laiku, lai nokārtotu maksāšanas formalitātes.²⁹³ Pārmēti pret Valsts kontroles darbību galvenokārt jāsaista ar valsts resoru maksāšanas dokumentu nenokārtošanu. Valsts kontroles noteikumi bija audzinoša nozīme un tie nebija paredzēti, lai traucētu resoru darbību. Šādi noteikumi novērsa trūkumu atkārtošanos. J.Volfs šo situāciju aprakstīja sakot: „ (...) bet faktiski tagad mūsu revīzijas darbībā ir tas, ka resori grib atkratīties no pirmajiem periodiem; tie ceļ dibinātus motīvus, ka mēs kontrole zaudējam laiku un to kavējam viņiem pašiem.”²⁹⁴

Vēl viens pārmēti, kas vēltīts Valsts kontrolei bija tās formālais raksturs. Vairakkārt parādījās vēlme, lai saimnieciskos jautājumus izlemj pēc būtības jeb aplūkojot tā lietderību, bet ne formāli. Šādā gadījumā revidentam bija jābūt neatkarīgam un neiespaidojamam no formalitāšu ievērošanas, bet šādas neatkarības Valsts kontroles darbiniekiem nebija, jo, piemēram, gadījumos, kad Valsts kontroles darbiniekus nopratina saistībā ar tiesas izmeklēšanu par ļaunprātīgiem un noziedzīgiem gadījumiem, tad, galvenokārt, no darbiniekiem tiek prasīts kāpēc nav ievērots kāds no likuma pantiem.²⁹⁵ Tātad Valsts kontroles formālais raksturs lielā mērā atsaucās uz Latvijas tiesu sistēmu un tās vēlmēm šajā laikmetā kopumā.

Sākot ar 1921.gada 1.novembri, Valsts kontrole pakāpeniski sāka sašaurināt iepriekšējo revīziju, ko pamatoja ar saviem novērojumiem un vispārēju valsts resoru darbību sakārtošanos. Iepriekšējai revīzijai netika pakļauti administratīvie resori, pie kuriem skaitīja

---

²⁹² Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 96.l. (Valsts kontroles Padomes sēžu protokoli 1920.g.15.jan.-1920.g.31.dec.), 11.lpp.

²⁹³ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 796.l. (Valsts kontroles kanceleja Nr.15, 1922.g. Valsts Kontroles reorganizācija un štatu samazināšana), 34.-35.lpp.

²⁹⁴ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 98.l. (1922.g. Valsts kontroles kanceleja Nr 3. Valsts Kontroles Padomes sēžu žurnāli), 37.lpp

²⁹⁵ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr. (Padomes sēžu protokoli, pārskati par darbību, budžeta dokumenti, revīzijas lietas), 796.l. (Valsts kontroles kanceleja Nr.15, 1922.g. Valsts Kontroles reorganizācija un štatu samazināšana), 35.lpp.

Ārlietu, Iekšlietu, Tieslietu, Izglītības, Finanšu un Darba ministrijas un Valsts kanceleju.²⁹⁶ Pārējo, tā saukto saimniecisko valsts resoru, izmaksas orderu pārbaudīšana iepriekšējās revīzijas kārtībā tika atcelta vairākos gadījumos²⁹⁷:

- 1) Apsardzības ministrijai sākot no 1921.gada 8.decembra netika pārbaudīti orderi priekš darbinieku un strādnieku algu izmaksām, orderi par likumos un rīkojumos paredzētām izmaksām pastāvīgiem darbiniekiem un dienas strādniekiem gadījumos, kad izmaksas apmērs tieši atkarīgs no algas lieluma (par komandējumiem, pārcelšanas pabalsti u.c.), orderi par kārtējiem ikmēneša maksājumiem, kuru normas noteiktas Apsardzības ministrijas pavēlēs no 1922.gada 1.janvāra, pārskaitījumu orderi par norēķināšanos starp ministriju un citiem valsts resoriem un pārskaitījumu orderi par norēķināšanos starp tās pašas ministrijas atsevišķiem kredīta punktiem un vienam mērķim paredzēto kapitālu;
- 2) Satiksmes ministrijai sākot no 1922.gada 1.janvāra netika pārbaudīti orderi par likumos un rīkojumos paredzētām izmaksām pastāvīgiem darbiniekiem un dienas strādniekiem gadījumos, kad izmaksas apmērs tieši atkarīgs no algas lieluma, pārskaitījumu orderi par norēķināšanos starp ministriju un citiem valsts resoriem un pārskaitījumu orderi par norēķināšanos starp tās pašas ministrijas atsevišķiem kredīta punktiem un vienam mērķim paredzēto kapitālu;
- 3) Finanšu ministrijas likvidācijas departamentam sākot no 1922.gada 1.janvāra netika pārbaudīti pārskaitījumu orderi par norēķināšanos starp ministriju un citiem valsts resoriem un pārskaitījumu orderi pie norēķināšanās starp tās pašas ministrijas atsevišķiem kredīta punktiem un vienam mērķim paredzēto kapitālu.

Sadarbība ar citām valsts iestādēm bija ārkārtīgi svarīga Valsts kontroles ikdienas darbā, gan veicot revīzijas, gan izstrādājot likumus, gan izskatot dažādus saimniecības jautājumus. Īpaši labvēlīgi izvērtās Valsts kontroles sadarbība ar valsts Statistikas pārvaldi, kura Valsts kancelejai piesūtīja periodiskas ziņas par preču cenām Latvijā. Šādas ziņas bija pieejamas no 1921.gada 1.februāra, tāpat no Darba ministrijas tika piesūtītas ziņas par darbinieku algām Rīgas privātajos rūpniecības uzņēmumos 1920.gada un 1921.gada mēnešos. Šie dati atviegloja Valsts kontroles darbību, jo pirms tam tā pati centās ievākt šāda tipa informāciju, lai varētu konsekventi izvērtēt revidējamās iestādes.²⁹⁸ Šī jautājuma aktualitāte parādījās jau 1919.gada decembrī, kad Valsts kontroles padomes sēdē tika diskutēts par noteiktiem

²⁹⁶ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr. (Padomes sēžu protokoli, pārskati par darbību, budžeta dokumenti, revīzijas lietas), 796.l. (Valsts kontroles kanceleja Nr.15, 1922.g. Valsts Kontroles reorganizācija un štatu samazināšana), 36.lpp.

²⁹⁷ Turpat, 36.-37.lpp.

²⁹⁸ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 7.l. (Valsts kontroles iekšējie rīkojumi un sarakstīšanās), 15.lpp.

principiem, pie kuriem jāpieturas izdarot dokumentālo revīziju izdevumiem par būvmateriālu, produktu, lopu un citiem iepirkumiem, tāpat arī par darbaspēka atalgošanu. Tika nolemts no 1919.gada 2.decembra uzsākt vākt periodiski nepieciešamās ziņas no pilsētu valdēm un pagastiem.²⁹⁹ Tomēr jau 1921.gada sākumā tika konstatēts, ka ziņu ievākšana no valdības un pašvaldības iestādēm par cenām un materiāliem, produktiem un darba spēku un līdzīgiem jautājumiem par pagājušo gadu nesniedza revidentiem datus uz kuriem varētu balstīties veicot revīzijas. Ievāktās ziņas neatspoguļoja dzīves īstenību un tādēļ bija nederīgas. Šo pienākumu turpmāk pārorientēja uz Valsts Statistikas pārvaldi.³⁰⁰

1920./1921.budžeta gadā, sakarā ar pēckara ekonomisko situāciju Eiropā, Latvijā bija apgrūtināts eksports, kas veicināja valdības eksportējamo preču (galvenokārt lini) uzkrāšanos noliktavās.³⁰¹ Lai segtu valsts budžeta izdevumus valdība un Satversmes sapulce atļāva veikt Valsts kases naudas zīmju emisiju. Lielākā no emisijām tika veikta 1921.gada martā 1 100 miljonu rubļu apmērā. Visu emisiju kopsomma pirmajos Latvijas valsts pastāvēšanas gados sasniedza 2 520 miljonus rubļu.³⁰² Latvijas rubļa emisijas radīja strauju inflāciju. Tā laika finanšu žurnāls „Economists” norādīja, ka dārdzības pieaugšana ir viens no Latvijas ekonomikas lielākajiem ļaunumiem.³⁰³

Tā kā pastāvīgi tika pielīdzināts Latvijas rublis Krievijas likumā minētam rublim, tad, lai neapgrūtinātu Valsts kontroles darbību ar sīku nesaskaņu un kļūdu konstatēšanu un risināšanu, tad tika izlemts revidējamās norēķinos grozīt skaitļu apzīmējumu un likt rubļu vietā zelta frankus.³⁰⁴ 1921.gada septembrī Valsts kontrole iesniedza pārgrozījumus noteikumos par Valsts kontroles departamenta kolēģijas tiesībām, kas tika izdoti 1919.gada 16.jūlija likuma kārtībā. Izmaiņas bija saistītas ar valūtu. Vairākos likuma pantos rubļu vietā tika noteikts zelta franks.³⁰⁵ Šīs pārmaiņas bija daļa no Latvijas rubļa stabilizēšanas mēģinājumiem.³⁰⁶

Papildus darbu Valsts kontrolei nācās pildīt arī saistībā ar pastāvīgo dārdzības pieaugšanu valstī. Lielākoties šī problēma Valsts kontroles darbā tika saistīta ar uzņēmēju un materiālu piegādātāju noslēgtajiem līgumiem. Dārdzībai valstī pieaugot, līgumu noslēgusī

---

²⁹⁹ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 95.l. (Valsts kontroles padomes sēžu žurnāls 1919.g.), 8.lpp.

³⁰⁰ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 97.l. (Valsts kontroles padomes sēžu žurnāls 1921.g.). 6.lpp.

³⁰¹ Aizsilnieks, A. *Latvijas saimniecības vēsture: 1914-1945*. Stokholma: Daugava, 1968. 169.lpp.

³⁰² Turpat, 169.lpp.

³⁰³ Turpat, 171.lpp.

³⁰⁴ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 97.l. (Valsts kontroles padomes sēžu žurnāls 1921.g.). 73.lpp.

³⁰⁵ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 657.l. (Valsts kontroliera sarakstīšanās ar Ministru kabinetu un citām valsts iestādēm), 80.lpp.

³⁰⁶ Aizsilnieks, A. *Latvijas saimniecības vēsture: 1914-1945*. 175.lpp.

piegādātāju puse griezās pie Valsts iestādēm ar lūgumu paaugstināt līgumā noteiktās cenas proporcionāli pieaugušajai dārdzībai. Attiecīgi tika nolemts šo problēmu risināt katru līgumu skatot cauri atsevišķi, lai nerastos spekulanti, kuru dēļ valstij varētu rasties lieli zaudējumi.³⁰⁷ Šo jautājumu aplūkojot Valsts kontroles padomes sēdē, līdzīgi kā citus jautājums risinot, tika meklēta problēmas analogija Krievijas likumos. Departamenta direktora v.i. R.Bīriņš norādīja uz Krievijā pastāvošo praksi, kur apstākļi, kurus līguma slēgšanas laikā nevarēja paredzēt, uzskatāmi par pietiekošu iemeslu līgumu noteikumu grozīšanai.³⁰⁸ Lai risinātu šo problēmu nākotnē 1920.gada 23.septembrī valsts kontroliers P.Mincs lūdza departamenta direktoram J.Volfam izstrādāt jaunu nolikumu par uzņēmumiem un piegādātājiem, kā arī kondīciju projektu, kas būtu piemērots Latvijas apstākļiem.³⁰⁹

Lai paātrinātu visas Apsardzības ministrijas nepabeigtās lietas saistībā ar Valsts kontroles uzrēķiniem, ar 1921.gada 23.augusta Ministru kabineta lēmumu, Apsardzības ministram tika piešķirtas tiesības ņemt uz valsts rēķina zaudējumu, kuri cēlušies kara apstākļu dēļ līdz 1921.gada 1.aprīlim, pie tam zaudējumu lietas un uzrēķini, kas bija joprojām nepabeigti no Valsts kontroles puses, bija ņemami uz valsts rēķina ar Valsts kontroles piekrišanu.³¹⁰ Jau nākošajā Valsts kontroles padomes sēdē 1921.gada novembrī tika izskatīta virkne Apsardzības ministrijas uzrēķinu un liela daļa no tiem tika ierēķināti valsts zaudējumos. Piemēram, tika nolemts 6. Rīgas kājnieku pulka maizes iztrūkuma 9544 rubļu un 50 kapeiku vērtībā ņemšanu uz valsts rēķina, kā arī 8. Daugavpils kājnieku pulka uzrēķinu 830 rubļu vērtībā par sabojāto cūkas gaļu ņemšanu uz valsts rēķina. Tomēr visi gadījumi tika skatīti atsevišķi un šādu uzrēķinu ņemšana uz valsts rēķina nenotika automātiski, jo, piemēram, 1921.gada 25.februārī Armijas saimniecības pārvaldes Liepājas apgabala produktu noliktavā komisija apskatīja rudzu miltus, kuri kā saturoši petrolejas piegāršu, tika atzīti par cilvēku uzturam nederīgiem. Kontroles priekšstāvis sagatavoja aktu, ka miltu bojāšanās cēlonis meklējams nolaidīgā glabāšanā un tādēļ zaudējumi par 165 kg miltu bojāšanu piedzenami no atbildīgajiem noliktavas darbiniekiem. Kontroles uzrēķinu par zaudējumu piedzīšanu no vainīgajiem kara saimniecības priekšnieks nav atzinis un lūdza zaudējumu summu ņemt uz valsts rēķina. Attiecīgi kolēģijas sēdē tika apstiprināts Valsts kontroles uzrēķins, bet, tā kā tam joprojām nepiekrīta Armijas saimniecība, tad šis jautājums apelācijas

---

³⁰⁷ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 96.l. (Valsts kontroles Padomes sēžu protokoli 1920.g.15.jan.-1920.g.31.dec.), 25.lpp.

³⁰⁸ Turpat, 24.lpp.

³⁰⁹ Turpat, 27.lpp.

³¹⁰ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 97.l. (Valsts kontroles padomes sēžu žurnāls 1921.g.). 117.-118.lpp.

kārtībā tika skatīts Padomes sēdē, kur tā nolēma atstiprināt uzlikto uzrēķinu un atteikt summas ieskaitīšanu uz valsts rēķina.³¹¹

Sākot ar 1922.gada 1.aprīli tika atcelta iepriekšējā revīzija Apsardzības, Satiksmes, Finanšu un Zemkopības ministriju maksājumiem sekojošos gadījumos: a) pie visu veida darījumiem, kur darījumu kopsumma nepārsniedza 100 000 rubļus, b) darījumos pāri par 100 000 rubļu pie daļu maksājumiem līdz 90% no visa attiecīgā darījuma kopsummas, c) tika atcelta arī līguma projektu saskaņošana par darījumiem, kuri nepārsniedza 100 000 rubļus.³¹²

Pēc 1922.gada 1.aprīļa izmaiņām iepriekšējās revīzijas pārbaudes saglabājās darījumiem, kuri lielāki par 100 000 rubļu un pie pēdējo 10% izmaksas. Tāpat joprojām iepriekšējai revīzijai padota bija līguma projektu saskaņošana par darījumiem, kuri pārsniedz 100 000 rubļus.³¹³ Lai vienkāršotu darbus, kuri saistīti ar valdības iestāžu revīzijām, Valsts kontrole 1922.gadā izdeva divus rīkojumus. 1922.gada 27.martā lēmumu par dažādu maksājumu atbrīvošanu no iepriekšējās revīzijas un 1922.gada 29.novembrī lēmumu par atmaksu no valsts ienākumiem līdz 200 latiem – atbrīvošanu no Valsts kontroles iepriekšējas atsauksmes.³¹⁴ Darba apjomam palielinoties un darbinieku štatus samazinot radās nepieciešamība padarīt iestāžu darbību vienkāršāku, un tika izlemts turpmāk pārbaudīt iepriekšējas revīzijas kārtībā darījumus tikai par lielākām summām. No 1922.gada 29.marta iepriekšējo revīziju turpmāk veica pēc sekojošiem principiem³¹⁵:

- a) Darījumus līdz 100 000 rubļiem iestādes var realizēt bez iepriekšējas saskaņošanas ar Valsts kontroli, piesūtot tos kontrolei pēc darījumu noslēgšanas;
- b) Gadījumos, kad darījumi pārsniedz 100 000 rubļiem, bet kad viņi tiek slēgti uz torgu pamata, saskaņā ar kondīcijām, izstrādātām saskaņā ar Valsts kontroli, jeb saskaņā ar komisiju lēmumiem ar Valsts kontroles priekšstāvja piedalīšanos, šādi darījumi iesūtāmi Valsts kontrolei pēc darījumu noslēgšanas.
- c) Visi pārējie- iesūtāmi Valsts kontrolei iepriekšējai saskaņošanai.

1922.gadā un 1923.gadā Valsts kontrole cīnījās arī ar apgalvojumiem, ka Valsts kontrole nekā nedarīja, lai atklātu panamas. Apgalvojumi, ka Valsts kontrole nekā nebija darījusi attiecībā uz panamu atklāšanu mežu ekspluatācijas pārvaldē un dzelzceļu centrālā

---

³¹¹ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 97.l. (Valsts kontroles padomes sēžu žurnāls 1921.g.). 121.lpp.

³¹² Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 796.l. (Valsts kontroles kanceleja Nr.15, 1922.g. Valsts Kontroles reorganizācija un štatu samazināšana), 37.lpp.

³¹³ Tuarpat, 37.lpp.

³¹⁴ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 1.l. (Valsts kontroles rīkojumi par iepriekšējai revīzijai pakļautiem un no tās atbrīvotiem dokumentiem, pārskatiem, darījumiem u.c. 1922.g. 27. Marts – 1932.g. 22.februāris), 1.lpp.

³¹⁵ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 98.l. (1922.g. Valsts kontroles kanceleja Nr 3. Valsts Kontroles Padomes sēžu žurnāli). 23.lpp

materiālu apgādē bija nepamatoti. Kas attiecās uz meža ekspluatācijas pārvaldi, tad ierosinājumi pirmo materiālu atklājumiem vākti no Valsts kontroles materiāliem. Savukārt sākums dzelzceļa centrālā materiālu apgādes panamai uzskatāms Valsts kontroles Krustpils noliktavas revīzijā, kas deva pārlicību, ka Rīgas centrālā noliktavā bija nekārtības. Līdz ar ko tika uzsākta arī Rīgas centrālās materiālu noliktavas revīzija un izdarīta likvidētās preču stacijas revīzija. Šīs revīzijas rādīja, ka centrālā materiālu apgādē darbība nav pienācīgi izvesta. Valsts kontrolē nebija līdzekļu izdarīt plašāku revīziju centrālā materiālu apgādē, jo tai trūka patstāvīgas izmeklēšanas tiesības. Tāpēc arī vēlāk aktuāls jautājums bija Valsts kontrolei šādas tiesības paredzēt.³¹⁶

1923.gada sākumā no valsts kontroliera amata atteicās Ernests Ozoliņš. Ministru prezidents Jānis Pauļuks 1923.gada 27.janvārī rakstīja Tieslietu ministram Vilim Holcmanim (1889-1941) lūgumu pagaidām uzņemt Valsts kontroles vadību (būt vietas izpildītājam), ievērojot Latvijas Republikas Satversmes 88.pantu³¹⁷ un tā kā bija paredzama Valsts kontroles iekārtas noteikumu drīza pieņemšana Saeimā, kur valsts kontrolierim vairs nebija paredzēts, kā Ministru kabineta pilntiesīgs loceklis, tad V.Holcmanim tika lūgts ieņemt šo amatu līdz jauna valsts kontroliera iecelšanai Satversmē paredzētā kārtībā.³¹⁸

4.1.3.Valsts kontroles revīzijas Latvijas ārvalstu pārstāvniecībās

1918./1920.budžeta gada Ārlietu ministrijas ieņēmumi tika revidēti rēcrevīzijas kārtībā tikai 1922.gadā. Revīzijas tika veiktas par 1918., 1919.gadu un 1920.gada pirmo ceturksni. Tika pārbaudīti Ārlietu ministrijas un viņai padoto iestāžu ieņēmumi kopsummā par 333 232 rubļiem un 30 kapeikām.³¹⁹ Valsts kontroles pārstāvji pabaudīja sūtniecību Igaunijā, Somijā, Zviedrijā, Lielbritānijā, Francijā, Itālijā, generālkonsulātu Norvēģijā, Lielbritānijā, kā arī goda konsulu Šveicē un vice konsulātu Milānā.³²⁰

1922.gadā tika veiktas Latvijas priekšstāvniecību ārzemēs revīzijas. Tās veica Valsts kontroles kontrolieri Jānis Miezis un Gustavs Feigmanis dodoties uz ārvalstīm. 1922.gada

---

³¹⁶ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 796.l. (Valsts kontroles kanceleja Nr.15, 1922.g. Valsts Kontroles reorganizācija un štatu samazināšana), 42.lpp.

³¹⁷ Latvijas Republikas Satversme tika pieņemta 1922.g. 15.febr. un tā stājās spēkā 1922.g. 7.nov. Satversmes VII nodaļa veltīta Valsts kontrolei, kurā ar 87.pantu noteikts, ka tā ir neatkarīga koleģiāla iestāde un ar 88.pantu, ka Valsts kontrolierus ieceļ un apstiprina amatā tādā pat kārtībā, kā tiesnešus, bet tikai uz noteiktu laiku, kurā viņus var atcelt no amata vienīgi uz tiesas sprieduma pamata. Kā arī ka, Valsts kontroles iekārtu un kompetences nosaka sevišķs likums.

³¹⁸ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 25.apr., 163.l. (Viļa Holcmaņa personāllieta), 1.lpp.

³¹⁹ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 36.apr., 192.l. (Valsts kontroles II.dep. VI. Sekcijas Ziņojumi kolēģijai par Ārlietu ministrijas 1918/20 b.g. ieņēmumu un izdevumu revīzijas slēgšanu), 1.lpp.

³²⁰ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 247.l. (revidentu ziņojums Valsts kontrolierim par Latvijas pārstāvniecību ārzemēs revīziju 1923.g.), 3.-8.lpp.

23.novembra ziņojumā valsts kontrolierim par revīzijas atklājumiem tiek uzsvērts uz vairākiem trūkumiem un nepilnībām ārvalstu pārstāvniecību darbībā.

Priekšstāvniecību grāmatveība, kā arī konsulāro grāmatu vešana ar maziem izņēmumiem visur izvesta ļoti vāji – ierēdņiem nav skaidrs, kas un kādās konsulārās grāmatās jāraksta, kā arī kas un kādās kases grāmatas slejās jānorāda. Tā rezultātā – grāmatas par iepriekšējiem budžeta gadiem nav noslēgtas un sūtniecības nav skaidrībā par savas kases stāvokli. Sūtniecības ierēdņi izskaidro šādu grāmatu nekārtību ar to, ka viņi neesot grāmatveži un arī neesot saņēmuši pilnīgi izstrādātas instrukcijas par grāmatvedību.

Tarifa piemērošana daudzās vietās noteikta nepareizi. Visvairāk tas attiecās uz pilnvarām – daudzi par viņu legalizāciju liek maksāt kā par parakstu apstiprināšanu, caur ko valsts zaudē samērā lielas summas. Arī pats tarifs bija vāji izstrādāts. Galvenā kārtā tas attiecās uz pasu izdošanu un pagarināšanu Latvijas pilsoņiem. Piemēram, Itālijā par gada pases izdošanu nolikta likme, kura pēc vietējiem apstākļiem līdzinās pat vienas pus dienas maksai (25 itāļu liras), bet Vācijā - tā līdzinās gandrīz mēneša videjas algas apmēram (15 zelta franku).³²¹

Ieņēmumu summas netika laikā nodotas Valsts kasē, kā arī pēc budžeta gada beigām, netika nodoti avansa atlikumi no slēgtiem budžeta gadiem, ko pa daļai skaidroja ar to, ka priekšstāvniecības nepārzināja savu kases stāvokli. Arī konsularas grāmatas nebija pilnīgi piemērotas praktiskam darbam, kas izsauca pārpratumus, lieku darbu un traucēja revīzijas.³²²

Tāpat no budžeta 2. paragrāfa (beznorēķināšanās kārtībā) paredzētām vajadzībām liela daļa tika apmaksāta no trīs atvēlētiem kredītiem.³²³ Piemēram, apsveikšanas telegrammas, dažkārt satiksme, puķes un tamlīdzīgas vajadzības dažās legācijās tika uzskatītas par informācijas un propogandas, respektīvi, saimnieciskām vajadzībām un tāpēc mākslīgi tika palielināts beznorēķināšanās kredīts.

Vissliktāk tika novērtēta Latvijas sūtniecība Igaunijā. Līdz 1922.gada 1.maijam sūtniecība sastādīja norēķinus ne pēc konsulārās grāmatas, kādēļ arī nesaskanēja norēķinu grāmatas ar norēķiniem. Savus norēķinus par 1921./1922. budžeta gadu sūtniecība vēl nebija noslēgusi un tā nepārzināja savu kases stāvokli. Tika secināts, ka drīzumā nepieciešams atkārtot šīs sūtniecības revīziju, lai pārbaudītu tās darbību vēlreiz.³²⁴

---

³²¹ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 247.l. (revidentu ziņojums Valsts kontrolierim par Latvijas pārstāvniecību ārzemēs revīziju 1923.g.), 1.lpp.

³²² Turpat, 1.lpp.

³²³ Turpat, 1.lpp.

³²⁴ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 247.l. (revidentu ziņojums Valsts kontrolierim par Latvijas pārstāvniecību ārzemēs revīziju 1923.g.), 4.lpp.

4.1.4. Latvijas Valsts kontrole un Dzelzceļu virsvalde

Valsts kontrolei tās pirmajos pastāvēšanas gados ar Dzelzceļu virsvaldi bija vairāki ievērojami konflikti attiecībā uz Valsts kontroles veiktajām revīzijām un darbību. Dzelzceļu virsvalde uzsāka savu darbību tikai 1919.gada augustā un Dzelzceļu valdei pārņemot savā pakļautībā Latvijas dzelzceļus, tika secināts, ka materiāli noliktavās nav patikuši gandrīz vispār nekādi, jo gan lielnieki, gan vācieši bija visu, ko varējuši to izvākuši.³²⁵

Valsts kontroles pirmajās revīzijas Dzelzceļu virsvaldē uzradījās liels skaits nekārtību. Pirmais nopietnais gadījums tika apspriests Valsts kontroles padomes sēdē 1920.gada 20.martā. Departamenta direktors M.Apalīts lūdza skatīt jautājumu par Dzelzceļa virsvaldes atbildību par dzelzceļu nozarē pazudušajām mantā. Šo jautājumu skatīja sakarā ar izdarīto resoru norēķinu revīziju, kur bieži ar oficiāliem aktiem konstatēts, ka valdībai piederošās mantas dzelzceļa nozarē gājušas zudumā. Pārrunājot un apspriežot jautājumu, Valsts kontroles padome vienojās, ka vēlams griezties pie Dzelzceļu virsvaldes ar uzaicinājumu uzņemties atbildību par dzelzceļa nozarē pazūdošajām mantām.³²⁶

Dzelzceļu virsvaldei salīdzinot ar citām valsts iestādēm tika uzlikti lieli uzrēķini par laika periodu līdz 1920.gada beigām. Dzelzceļu virsvalde sākot ar 1922.gada beigām iesniedza protestus par uzrēķiniem Valsts kontrolei.

Pārbaudot dzelzceļu ienākumu norēķinus par 1919./1920. un 1920./1921.budžeta gadu Dzelzceļu virsvaldei par atrastajām nepareizībām attiecīgu tarifu piemērošanā tika izsūtīti uzrēķinu saraksti pirmajā budžeta periodā par 41 424 rubļiem un 61 kapeiku un otrajā budžeta periodā par 316 564 rubļiem un 39 kapeikām. Izrūkumus, kurus Dzelzceļu virsvaldei bija iespējams piedzīt no atbildīgajām personām viņi bija ieskaitījuši Valsts kasē, kā arī pieprasītās summas, par kurām Valsts kontrolei tika piesūtīti attaisnojoši dokumenti, vai apmierinoši paskaidrojumi, tika likvidētas. Attiecīgi par 1919./1920. budžeta gadu no uzrēķiniem tika likvidēti 12 590 rubļi un 51 kapeika un par 1920./1921. budžeta gadu 232 899 rubļi un 94 kapeikas.³²⁷

Liela daļa uzrēķinu bija saistīti ar dzelzceļu pāriešanu dažādu varu rīcībā līdz 1920.gada 15.jūlijam. Pastāvēja dažādi, nepilnīgi un steigā izstrādāti tarifi, kā piemēram, t.s. „Niedras” tarifs, kurš tika iespiests laikrakstā „Līdums” un vēlāk ar atsevišķiem norakstiem paziņots

³²⁵ Gailis, Z. *Latvijas Dzelzceļu virsvaldes darbības pamatvirzieni 1919.-1921: Maģistra darbs*. Rīga: LU VFF Vēstures nodaļa, 2014. 99.lpp.

³²⁶ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 96.l. (Valsts kontroles Padomes sēžu protokoli 1920.g.15.jan.-1920.g.31.dec.), 4.lpp.

³²⁷ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr, 98.l. (1922.g. Valsts kontroles kanceleja Nr 3. Valsts Kontroles Padomes sēžu žurnāli), 206.lpp.

izpildīšanai stacijām un kopumā bija tik vienkāršs, ka sastāvēja tikai no vienas lapas, bez kādiem piemērošanas noteikumiem un tādēļ to bija iespējams tulkot dažādi.³²⁸

Arī vēlāk sastādītie pagaidu tarifi pārtikas preču, zemkopības tehnikas un rīku pārvadāšanai, kā arī pagaidu tarifs malkas sūtījumu pārvadāšanai, kurš bija spēkā no 1919.gada 1.septembra, arī bija izdoti lielā steigā un viņos trūka precizitātes. Bez tam valsts dzelzceļi tika atbrīvoti tikai pakāpeniski un ne reti šo dažādu varu rokās atrodošās stacijas bija spiestas piemērot viņām uzspiestos patvarīgi sagrozītos tarifus.³²⁹

Īpaši asu nostāju Valsts kontroles piesūtīto uzrēķinu jautājumā par šo periodu, Dzelzceļu virsvalde ieņēma 1922.gada 11.-15.marta starpresoru komisijas apspriedē. Starpresoru komisijas apspriedē par Valsts kontroles uzrēķinu nokārtošanu Satiksmes ministrija izteica vēlēšanos, lai uzrēķini par pirmo budžeta gadu tiktu pilnībā anulēti. Tāpat arī pēc sanāksmes Dzelzceļu virsvalde 1922.gada 8.aprīlī iesūtīja lūgumu valsts kontrolierim, kur aicināja pie uzrēķinu uzlikšanas Valsts kontrolei pieturēties pie sekojošas kārtības: 1) likvidēt uzrēķinus par tarifu nepareizu piemērošanu par laika periodu līdz 1920.gada 15.jūnijam, 2) likvidēt uzrēķinus par algu pārmaksām līdz 1920.gada 1.aprīlim un 3) turpmāk uzrēķinus, kuri mazāki par 2-5 zelta frankiem, vispār neuzlikt, bet par nepareizībām tikai paziņot Dzelzceļu virsvaldei, lai turpmāk šādas nepareizības novērstu. Atsaucoties uz savu aicinājumu Dzelzceļu virsvalde līdz šī jautājuma izšķiršanai atturējās nomaksāt uzrēķinus par 1918./20. un 1920./1921.budžeta gadu, sūtīdama tos atpakaļ Valsts kontroles 2.departamentam. Šāda patvaļīga Dzelzceļu virsvaldes rīcība izraisīja Valsts kontroles sašutumu. Jautājums palika aktuāls līdz 1922.gada 4.novembrim, kad to vispusīgi skatīja Valsts kontroles padomes sēdē. 11.-15.marta apspriedē Valsts kontrole bija jau piekritusi izbeigt sarakstīšanos par agrāku laika perioda aprēķiniem un nākotnē mazas summas uzrēķinus nepiedzīt, bet tāpat viņa aizrādīja, ka pirmkārt, līdzīgi Apsardzības ministrijai, Satiksmes ministrijai, pēc atļaujas par agrāko laiku uzrēķinu izbeigšanu jāgriežas pie Ministru kabineta un otrkārt, uzrēķini nākotnē, Satiksmes ministrijas uzstādītajos gadījumos, pārsniedz summu robežas līdz kurām revīzijas iestādes drīkst piedzīšanu izdarīt, tāpēc Valsts kontroles padome sēdē nolēma paziņot Satiksmes ministrijai, ka līdz jauna likuma par Valsts kontroli izdošanai uzrēķinu nepiedzīšana iespējama tikai pastāvošā likuma uzrādītajās robežās.³³⁰

Paziņojumi par nekārtībām Dzelzceļu virsvaldē parādījās arī tā laika presē. Tika uzslavēti Valsts kontroles nopelni nekārtību atklāšanā. 1922.gada martā presē parādījās paziņojumi par 24 miljonu rubļu iztrūkumu dzelzceļu nozarē. Paziņojums presē izskanēja pēc

³²⁸ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr, 98.l. (1922.g. Valsts kontroles kanceleja Nr 3. Valsts Kontroles Padomes sēžu žurnāli), 206.lpp.

³²⁹ Turpat, 206.lpp.

³³⁰ Turpat, 192.lpp.

Valsts kontroles veiktajām revīzijām, kad tā pavēstīja, ka atklājusi dzelzceļu materiālu noliktavās iztrūkumu apmēram 24 miljardu rubļu vērtībā. Dzelzceļu virsvaldes direktors Kārlis Bļodnieks uz šo paziņojumu atbildēja, ka tas ir ne tikai smags apvainojums Dzelzceļu virsvaldes materiālu apgādībā darbojošajām personām, bet arī Valsts kontrolei, kuras rokās atradās faktiskā kontrole objektos. Tāpat Dzelzceļu virsvalde uzreiz apstrīdēja izziņoto iztrūkumu summu.³³¹

K. Bļodnieks norādīja, ka Dzelzceļa virsvaldes veiktajās pārbaudēs jau ir noskaidrots, ka par četriem uzrādītiem Valsts kontroles uzrēķinu punktiem, kur Valsts kontrole bija uzrēķinājusi 9 miljonu rubļu iztrūkumu nekāda iztrūkuma tur patiesībā nebija un visi šie materiāli atrodami objektos. Savukārt par pārējiem uzrēķinu punktiem Dzelzceļu virsvalde vēl turpināja pārbaudes. K. Bļodnieks tomēr nešaubījās, ka lielāks vai mazāks materiālu iztrūkums iekšējo pārbaužu laikā tiks konstatēts, lai gan uzsvēra, ka tas noteikti būs mazāks, kā Valsts kontroles norādītā summa. K. Bļodnieks arī norādīja, ka šis iztrūkums bija zināms jau 1920.gadā iepriekšējam Satiksmes ministram Ādolfam Kuršinskim, kas bija arī viens no galvenajiem iemesliem, kāpēc tika uzsāktas iekārtas reorganizācijas, jo tika atklāta virkne noziedzīgu nodarījumu materiālu nodaļas darbībā un grāmatvedībā. Dzelzceļu iekārta tika uzlabota ar 1921.gada 1.novembra reorganizāciju, bet joprojām, tika izdarīts spiediens uz Valsts kontroli, lai tā veiktu stingru faktisko kontroli objektos, lai varētu laikā konstatēt nelikumības un nolaidības. Visu atklāto nelikumību rezultātā tiesai tika nodota virkne dzelzceļu darbinieku, kuri apsūdzēti par noziedzīgu, saimnieciski neizdevīgu vai nolaidīgu rīcību.³³²

Tomēr saspringtas attiecības starp Valsts kontroli un Dzelzceļu virsvaldi saglabājās arī 1923.gadā. 1921./1922.budžeta gada izdevumu norēķinu rēcrevīzijas laikā Valsts kontrole atklāja, ka Dzelzceļu virsvalde joprojām Valsts kasei nav atmaksājusi iepriekšējā budžetā saņemto kredīta atlikumu 353 743 rubļus un 44 kapeikas. 1923.gada augusta sākumā Dzelzceļu virsvaldei tika nosūtīts uzrēķins ar soda naudu par kredīta neatmaksāšanu laikā. Dzelzceļu virsvaldes direktors K. Bļodnieks departamenta uzrēķinu atsūtīja atpakaļ Valsts kontrolei ar jauniem paskaidrojumiem, uzrādīdams, ka uzrēķins ir nepamatots. Valsts kontroles 2.departamenta kolēģija paskaidrojumus uzskatīja par nepamatotiem un uzrēķinu apstiprināja. Dzelzceļu virsvalde joprojām atteicās nomaksāt uzrēķinu un iesniedza sūdzību Valsts kontroles padomei. 1923.gada augusta sākumā Valsts kontroles padomes sēdē tika izskatīti Dzelzceļu virsvaldes direktora piesūtītie motīvi un tika nolēms apstiprināt soda

³³¹ Vietējās ziņas, *Jaunākās ziņas*, Nr.73, 30.martā, 1922. 3.lpp.

³³² Turpat, 3.lpp.

naudas uzrēķinu par 26 177 rubļiem un 1 kapeiku.³³³ Dzelzceļu virsvalde turpināja regulāri apstrīdēt Valsts kontroles uzrēķinus.

4.1.5.Trūkumi Latvijas Valsts kontroles darbībā

Latvijas Valsts kontroles pienākums bija pārbaudīt citas valsts iestādes, bet tās pašas darbība faktiski netika pārbaudīta, jo tā revidēja pat savus norēķinus. Tas radīja iespēju Valsts kontrolei brīvi rīkoties, tomēr tas nenozīmēja, ka Valsts kontrole neuzraudzīja, lai tās līdzekļi netiktu izšķērdēti. Par to liecina stingrāka Valsts kontroliera un departamentu direktoru kontrole pār darbiniekiem.

1921.gada 31.janvārī 2.departamenta direktors paziņoja 1.un 3.departamenta direktoriem, kā arī Armijas kontrolierim, ka lai būtu iespējams kontrolēt vai tālsarunas pa telefonu patiešām notiek dienesta darīšanās, bet ne privātās lietās, departamentu ierēdņi turpmāk tālsarunas varēs veikt tikai pa 2.departamenta telefonu pirms tam piesakoties pie sekretāra, kurš sarunu atzīmēs atsevišķā žurnālā, savukārt citā ceļā izdarīti zvani turpmāk vairs netika pieņemti un bija jāatlīdzina pašam zvanītājam.³³⁴ Neskatoties uz šo 2.departamenta direktora paziņojumu šis rīkojums no ierēdņu puses arī turpmāk netika dažkārt ievērots, un tālsarunas joprojām notika arī bez pieteikšanas, par ko vēlreiz ziņoja 2.departamenta direktors lūgdams pārējiem departamenta direktoriem vēlreiz aizrādīt personālam, ka tālsarunas ir iepriekš jāpiesaka un tās veicamas tikai un vienīgi dienesta darīšanās.³³⁵

Tāpat kancelejas pārvaldnieks vairakkārt sūdzējās par departamentu izdarītajiem dažādu materiālu un priekšmetu iepirkumiem, pat nepārbaudot iepriekš, ka kancelejā tādi jau ir pieejami, no kā cēlās papildus izdevumi. Tāpēc tika paziņots, ka turpmāk šādi rēķini vairs netiks atmaksāti.³³⁶

Valsts kontroles darbību nesekmēja arī dažādu veidu iekšējās dokumentu aprites kavēšanās. Valsts kontroles kancelejas pārvaldniekam, piemēram, tika aizrādīts par kontroles padomes žurnālu iesniegšanu ar lielu nokavēšanos, kur varēja novērot situācijas, kad uz 1921.gada 14.jūniju vēl nebija iesniegti žurnāli par periodu no 1920.gada septembra līdz 1921.gada maijam. Tā kā daudziem lēmumiem bija principiāls raksturs un tie varēja noderēt kontrolei tās darbībās, šāda neattaisnojama kavēšanās žurnālu sastādīšanā tieši kavēja kontroles orgānu darbību. Turklāt tas nostādīja kontroli nepatīkamā stāvoklī attiecībā pret

³³³ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 99.l. (Valsts Kontroles Padomes sēžu žurnāli 1923.g.). 187.lpp.

³³⁴ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 7.l. (Valsts kontroles iekšējie rīkojumi un sarakstīšanās), 5.lpp.

³³⁵ Turpat, 11.lpp.

³³⁶ Turpat, 26.lpp.

citām Valsts iestādēm, jo nebija iespējams laikā paziņot tām lēmumus, kuri pieņemti padomes sēdēs. Pēc šī aizrādījuma žurnāli turpmāk tika sastādīti pēc katras sēdes, to noraksti tika piesūtīti departamentiem, un lai būtu iespējams tiem labāk sekot līdzi tie tika numurēti.³³⁷

Valsts kontrole ne vienmēr varēja attaisnot savas darbības un bija sastopami atsevišķi gadījumi kad Valsts kontrole pret saviem pārkāpumiem vai neprecizitātēm izturējās daudz saudzīgāk nekā pret citu valsts iestāžu pretlikumībām vai kļūdām. 1922.gada sākumā, kad Valsts kontroles Norēķinu revīzijas komisija aprevidēja Valsts kontroles izdevumu norēķinus par 1919./1920.budžeta gadu, tā konstatēja, ka no bijušā Valsts kontroliera E. fon Rozenberga iesniegtiem avansiem priekš kancelejas un saimniecības vajadzībām nav attaisnojami un trūkst dokumenti par 1126 rubļiem un 45 kapeikām un, ka pie algu un komandējuma naudu izmaksas, darbiniekiem bija izdots par 249 rubļu 63 kapeikām vairāk, nekā pienācās.³³⁸ Par minēto dokumentu trūkumu cēloni E. fon Rozenbergs norādīja pēkšņo lielinieku uzbrukumu, kad dokumenti vai nu gājuši zudumā vai nav bijuši iegūstami, un norādīja, ka visas avansa summas ir tikušas izlietas valsts vajadzībām. Komisija pieņemdamā šos paskaidrojumus atzina, ka ar dokumentiem neattaisnotā summa tiks ņemta uz valsts rēķina, izbeidzot par šo lietu tālāku sarakstīšanos.³³⁹ Līdzīgos gadījumos, kuros arī bija saistība ar šo nemierīgo posmu valsts iestāžu darbības, kad arī vairs nebija saglabājušies dokumenti, kuri attaisnotu kādu summu izlietošanu, citās valsts iestādēs ne vienmēr no Valsts kontroles puses tika attaisnota, lai gan apstākļi bija līdzīgi.

Valsts kontroles darbībā kļūdas atklājās 1922.gada septembrī Valsts kontroles padomes sēdē skatot jautājumu par atalgojuma izsniegšanu Dzelzceļu virsvaldes darbiniekiem par jauniem darbiem. 1921.gada februāra mēneša beigās Dzelzceļu virsvaldes darbiniekiem bija izmaksāta atsevišķa atlīdzība papildus noteiktajām algām – kā atalgojums par jauniem izvestiem darbiem par laiku no 1920.gada 1.aprīļa līdz 1921.gada 1.februārim. Šo lietu skatīja Tiesu palātas tiesnesis Jānis Beķers, un no tiesu palātas prokurora tā tika iesūtīta Valsts kontrolei ar atzīmi, ka papildus naudas, kas izdalītas amatpersonām jāuzrēķina un jāpiedzen no attiecīgajām amatpersonām.³⁴⁰

Pie attiecīgās lietas apspriešanās Valsts kontroles padomes sēdē tika izvirzīts jautājums par rīcību attiecībā uz Valsts kontroles dažiem ierēdņiem, kuri analogiski Dzelzceļu virsvaldes darbiniekiem bija saņēmuši virs noteiktās algas atsevišķas summas, kā atalgojumu

³³⁷ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 7.l. (Valsts kontroles iekšējie rīkojumi un sarakstīšanās), 10.lpp.

³³⁸ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 98.l. (1922.g. Valsts kontroles kanceleja Nr 3. Valsts Kontroles Padomes sēžu žurnāli). 17.lpp

³³⁹ Turpat, 6.lpp

³⁴⁰ Turpat, 154.lpp.

par izvesto jauno darbu pārbaudīšanu. Pie šī jautājuma apskatīšanas sēdi palūdza pamest padomes loceklim R.Bīriņam.³⁴¹

Valsts kontroles padome pēc plašām diskusijām nolēma atzīt, ka izmaksa izdarīta nelikumīgi un tika izlemts lietu nodot 2.departamentam priekš uzrēķina sastādīšanas Dzelzceļu virsvaldei par izsniegto papildus atalgojumu ierēdņiem. Neskatoties uz to par saviem pārkāpumiem Valsts kontrole neziņoja un vienkārši izlēma, ka: „*Valsts kontrole turpmāk no kredītu rīkojoša resora nedrīkst pieņemt nekādus atalgojumus.*”³⁴²

Kontroles iestāde 1921.gadā pastiprināja iekšējo pārraudzību Valsts kontrolē. Piemēram, valsts kontroliers no 1921.gada 1.septembra turpmāk caurskatīja visus Valsts kontrolei pa dienu izsūtītos dokumentu norakstus. Tie bija turpmāk jāiesniedz līdz plkst. 2 dienā kancelejas pārvaldniekam, kurš tos nodeva valsts kontrolierim caurskatīšanai.³⁴³ Kopumā šī pārraudzība sasaucās ar pastāvīgo Valsts kontroles struktūras uzlabošanu un centralizāciju.

4.1.6.Valsts kontroles sastādītie pārskati

Saskaņā ar 1921.gada 26.aprīļa likumu par Valsts budžetu 30.pantu, valsts kontrolierim ik gadu ne vēlāk par 1.februāri, jāiesniedz likumdevējai iestādei pārskatus par pagājušā gada budžeta faktisko izpildīšanu, tā galīgai pieņemšanai, tāpat viņai pēc pagaidu noteikumiem par Valsts kontroli 3.panta, jāstāda priekšā likumdevējai iestādei arī savi ikgadējie darbības pārskati.³⁴⁴ Šie pārskati ir plašākie izdevumi par valsts saimniecību šajos gados.³⁴⁵

1921.gada augustā Valsts kontrole nolēma uzsākt pārskatu sastādīšanu saskaņā ar likumu par valsts budžetu un pagaidu noteikumiem par Valsts kontroli. Tika nolemts priekš likumdevēj iestādes sastādīt sekojošus pārskatus: 1) valsts budžeta izpildīšanas pārskatu, par pārbaudēm kases ziņā (sastādīja Valsts kontroles Centrālā grāmatvedība), 2) Valsts kontroles darbības pārskatus līdz ar katru atsevišķu valsts resora saimniecības darbības aprakstu (aprakstīja Valsts kontroles revīzijas departamenti un apkopoja Valsts kontroles kanceleja).³⁴⁶

Sākotnēji tika plānots sastādīt gan pārskatu par budžeta izpildīšanu, gan kontroles darbības pārskatu vienā pārskatā, bet, tā kā Valsts kontroliers norādīja, ka tos būtu, jāizšķir, jo

---

³⁴¹ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 98.l. (1922.g. Valsts kontroles kanceleja Nr 3. Valsts Kontroles Padomes sēžu žurnāli), 154.lpp.

³⁴² Turpat, 154.lpp.

³⁴³ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 7.l. (Valsts kontroles iekšējie rīkojumi un sarakstīšanās), 32.lpp.

³⁴⁴ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 97.l. (Valsts kontroles padomes sēžu žurnāls 1921.g.). 60.lpp.

³⁴⁵ Strads, H. Valsts kontrole. Grām.: *Latvija desmit gados.* 370.lpp.

³⁴⁶ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 97.l. (Valsts kontroles padomes sēžu žurnāls 1921.g.). 58.lpp.

Valsts kontroles revīzijas pārskatam nebija pietiekoši daudz precīzas informācijas.³⁴⁷ Tika izlemts veidot divus pārskatus. Vienu par Valsts kontroles darbību, otru – par Valsts budžeta izpildīšanu,

Valsts kontroles revīzijas darbības pirmajā pārskatā tika apvienoti divi budžeta periodi, lai būtu plašāki novērojumi un likumdevējai iestādei sniegtu spilgtāku ainu par valsts resoriem un Valsts kontroles darbību. Valsts kontroliers norādīja, ka atsevišķiem pārskatiem par vienu budžeta gadu revīzijas materiāliem būtu jābūt daudz plašākiem, lai tie dotu kādu plašāku ainu par valsts saimniecību.

Līdz 1922.gada 1.februārim Valsts kontrolei bija jā sastāda un jā iesniedz Satversmes sapulcei pārskats, bet uz 1921.gada novembra vidu nevienā no resoriem 100% no norēķiniem vēl nebija revidēti, tāpēc tika izskatīta iespēja samazināt revīzijas procentu apmērus un noteikt revīzijas minimumu, kurš sākotnēji tika apsvērts, ka būs 50% visiem resoriem atskaitot Zemkopības ministriju, kuras revīziju vēlējās nolikt uz 30%. Valsts kontroliers E.Ozoliņš uztraucās, ka noteikti revīzijas procenti varētu radīt situāciju, ka lielākais procentu fokuss kristu uz valsts resoru algām, kādēļ ciestu vairāku vērtīgu operatīvo operāciju pārbaudīšana.³⁴⁸ 2.departamenta galvenais kontroliers J.Volfs aizrādīja, ka ja Valsts kontrole vēlas izvest revīziju par 1920./1921. budžeta gadu pilnos apmēros, tad tas prasītu daudz laika un darbaspēka, un tiktu kavēta 1921./1922. budžeta gada revīzija. Tāpēc Valsts kontrole nāca pie slēdziena, ka revīzijas nav iespējams izvest 100% apmērā, bet bija jā ierobežo revīzijas zināmos procentos. Valsts kontroles padome pieņēma lēmumus: a) operatīvos izdevums pārbaudīt 45% apmērā, no tiem kases ziņā pārbaudīt 40%, bet pēc būtības 5% un administratīvos 25% apmērā, b) ienākumus pārbaudīt pēc revīzijas ceļā: 1) Valsts zemes mežus, valsts uzņēmumus – 25% apmērā; 2) Nodokļus un nodevas – 10% apmērā; 3) muitas ienākumus – 75% apmērā; 4) visus pārējos – 10% apmērā.³⁴⁹ Lielākais uzsvars tika atstāts muitas ienākumu revīzijai.

Valsts kontroles revīziju darbības pārskati par 1918./1920. un 1920./ 1921.budžeta gada laikmetiem tika sastādīts novēloti, kam par iemeslu bija kavēta norēķinu iesūtīšana kontrolei. Līdz revīzijas slēgšanai par minētajiem budžeta laikmetiem vēl nebija iesūtīti visi Apgādības un Darba ministrijas norēķini, tādēļ arī to ieņēmumi un izdevumi tobrīd vēl nebija apstiprināmi.³⁵⁰

³⁴⁷ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 98.l. (1922.g. Valsts kontroles kanceleja Nr 3. Valsts Kontroles Padomes sēžu žurnāli). 139.lpp

³⁴⁸ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 97.l. (Valsts kontroles padomes sēžu žurnāls 1921.g.), 132.lpp.

³⁴⁹ Turpat, 137.lpp.

³⁵⁰ Latvijas Republikas Valsts kontrole. *Valsts kontroles revīzijas darbības pārskats par 1918/20. un 1920/21.g.g. budžeta laikmetu.* Rīgā: Jul.Pēterona spiestuve. 1923. 3.lpp.

Valsts kontroliers 1922.gada martā, kad tika samazināti štati un darbs bija daudz konstatēja, ka Valsts kontrole nespēj tikt galā ar darbu pie pārskatiem: „*Mēs taču esam reiz kontrole par to, lai kaut ko strīdatu, norēķini jāpārbauda ir, caurskatīšana varētu būt ne tik pilnīga, bet kaut kas taču ir jādod.*”³⁵¹

1922.gada 3.marta Valsts kontroles padomes sēdes stenogrammā var redzēt tās problēmas, kuras centās noslēpt Valsts kontrole, gatavojot pārskatu. J.Volfs norāda, ka bija daudz tādu summu, kuras dokumentārā ceļā viņiem bija pārāk grūti izsekot, jo tās tikušas pa taisno nodotas no vienas valsts iestādes uz otru. Īpaši bieži to varēja novērot Iekšlietu ministrijā. Šādas summas, kurām Valsts kontrole nevēlējās izsekot, J.Volfs ieteica norādīt kā nenoskaidrojamās summas, bet uztraucās, ka tas varētu bojāt kopējo pārskata izskatu un mest ēnu uz Valsts kontroles darbību. Tāpēc J.Volfs domāja, ka labāk būtu pārskatos ielikt tekstu, jo kādi konkurētāki skaitļi varētu tikt apšaubīti. Ar to arī izskaidrojama šī kontroles pārskata atšķirība no nākamā gada pārskata, kur teksta nebija vispār. Galvenais kontroliers J.Volfs par revīziju gaitu izteicās: „*mēs visu neesam apredējuši- mēs skaitam, ka esam visu apredējuši, kaut gan tikai daļu. Piemēram, pie Apgādības ministrijas revīzijas vec. Kontroliers Lielais kngs saka, ka par l.b.g. grāmatas un dokumentus mēs dabūsim tikai pēc gada, tātad redziet attiecībā uz dažiem resoriem grafa mums būs ļoti nepilnīga.*”³⁵²

Pārskatos tika satikti kopā gan materiāli no pēcrevīziju darbiem, gan iepriekšējām revīzijām. Uz 1922.gada maija sākumu no 1920./1921.budžeta gada Satiksmes ministrijas bija pārbaudīti tikai 25% materiālu, un no tiem 2% pēcrevīzijas ceļā. Savukārt no Zemkopības ministrijas iesūtītajiem dokumentiem 270 000 000 rubļu vērtībā pārbaudīti bija tikai 27 000 000, tātad tikai 10%. Šie zemie procenti pie pārbaudēm saglabājās visās jomās, piemēram, Apsardzības ministrijā 10%, Finanšu ministrijā – 30%. Procenti šajā budžeta gadā bija daudz mazāki nekā pirmajā budžeta gadā, kur daži no resoriem tika pārbaudīti gandrīz 100%. Lai gan par 1920./1921.gadu pārbaudīto dokumentu procents bija ļoti zems, Valsts kontrole izlēma slēgt revīzijas par šo periodu.³⁵³

Šo pārskatu sagatavošana bija liels slogs Valsts kontroles ikdienas darbībai, jo pie to sastādīšanas bija nodarbināti gandrīz visi Valsts kontroles ierēdņi. Uz 1922.gada maija sākumu tika plānot, ka pie pārskata sastādīšanas būs jāstrādā vēl vismaz 2 mēneši. Tekošie ikdienas darbi ienāca no visām valsts iestādēm, bet dažās nodaļās tos veica tikai viens cilvēks, citās – neviens. Tika plānots, ka pie 1921./1922.gada un 1922./1923.budžeta gada revīzijām daļa darbinieku varēs ķerties tikai 1922.gada jūlijā. Attiecīgi, tā kā Valsts kontrole sev

³⁵¹ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 98.l. (1922.g. Valsts kontroles kanceleja Nr 3. Valsts Kontroles Padomes sēžu žurnāli), 65.lpp.

³⁵² Turpat, 18.lpp.

³⁵³ Turpat, 76.-78.lpp.

neuzlika pienākumu visus iesūtītos dokumentus pārbaudīt 100%, tad Valsts kontroles padomē tika izlemts pagarināt 1920./1921.budžeta gada pārskata sastādīšanu līdz 1922.gada 1.augustam. Savukārt, par savu darbību pārskata sagatavošanas jautājumos Valsts kontroliers izteicās: „ (...) *tad iziesim no tā, kāds mums faktiskais stāvoklis tagad ir, iesim revolūcijas ceļu, paši radīsim likumus, varbūt mums vēl paldies pateiks.*”³⁵⁴

Valsts 1918./1920.gada ieņēmumu un izdevumu pārskats tika apstiprināts no Valsts kontroles puses 1922.gada 23.decembrī.³⁵⁵

4.2.Armijas kontrole

Kara apstākļos radās nepieciešamība pēc sevišķa armijas uzraugoša aparāta, tāpēc tika nodibināts revīzijas aparāts armijai – Armijas kontrole. Šī revīzijas iestāde bija saistīta ar Valsts kontroli, un tās rīcība bija ierobežota. Tā savā darbībā pamatojās uz 1914.gada 13.augusta izdotajiem Krievijas noteikumiem par lauku kontroli, kuri paredzēja šīs kontroles aparāta padošanu armijas priekšniecībai. Armijas kontrole uzsāka savu darbību 1919.gada 14.jūlijā un pirmkārt, noorganizēja kontroles nodaļas lielākās aktīvajās vienībās, kas tobrīd bija divīzijas un lielākie pārtikas iegādāšanās punkti. Armijas kontroles uzdevums bija sekot valsts mantas un armijas līdzekļu apgrozījumiem uz vietām, veicot naudas pieprasījumu iepriekšējas revīzijas un pēcrevīzijas.³⁵⁶ Armijas kontrolei tika uzdots Virspavēlnieka štāba padoto operējošo karaspēku daļu un iestāžu, kā arī Apsardzības Ministrijas orgānu darbības revīzija.³⁵⁷

Armijas kontrolierim tika piešķirtas tiesības personīgi vai caur viņa rīcībā padotiem Armijas kontroles ierēdņiem izdarīt kara laikā visas armijas karaspēku daļu un iestāžu saimnieciskas darbības faktisko un dokumentālo revīziju. Tās darbības pamats bija Ministru kabineta 1919.gada 23.jūlija lēmums un Armijas virspavēlnieka pavēle no 1919.gada 25.jūlija Nr.12.5.³⁵⁸

Armijas kontroles vadība cerēja, ka tās kontrole tiks visdrīzākā laikā noorganizēta, kas varētu palīdzēt sekmīgi nokārtot armijas apgādes jautājumus un nostabilizēt karaspēka kara laika saimniecību. Ierēdņu nokoplektēšanas jautājumus centās atrisināt veiksmīgāk un

---

³⁵⁴ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 98.l. (1922.g. Valsts kontroles kanceleja Nr 3. Valsts Kontroles Padomes sēžu žurnāli), 76.-78.lpp.

³⁵⁵ Turpat, 215.lpp.

³⁵⁶ Strads, H. Valsts kontrole. Grām.: *Latvija desmit gadus*. Rīga. 368.lpp.

³⁵⁷ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 97.l. (Valsts kontroles padomes sēžu žurnāls 1921.g.). 27.lpp.

³⁵⁸ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 25.apr., 292.l. (Hugo Meirons), 19.lpp.

labvēlīgāk, nekā, piemēram, Valsts kontroles departamentos.³⁵⁹ Bieži jau karaspēka rindās iesauktus karavīrus pārvietoja uz Armijas kontroli. Tomēr arī ar visu to Armijas kontrolei, tāpat, kā Valsts kontroles departamentiem bija ne tikai grūtības noorganizēt savu aparātu, bet problēmas radīja arī kontroles darbam maz piemērotais personāls.³⁶⁰

Kara apstākļu dēļ tika pārvietots Vidzemes divīzijas štābs un karaspēku daļu saimniecība, kas padarīja neiespējamu minēto divīziju pārbaudīšanu no Armijas kontroles puses. Lai risinātu šo situāciju armijas kontroliers griezās 1919.gada 24.novembrī pie valsts kontroliera ar paziņojumu, ka minēto apstākļu dēļ steidzami no Armijas kontroles sastāva bija jāformē Divīziju kontrole. Par Divīzijas kontroles vadītāju (kontrolieri) armijas kontroliers lūdza iecelt kontroliera palīgu Ernestu Engeli. Minētais palīgs Armijas kontroles dienestā atradās tikai no 1919.gada 25.jūlija, tomēr bija parādījis izpratni par viņam uzdotajiem darbiem un patstāvīgi izvedis vairākas faktiskās revīzijas kara iestādēs un daļās. Pirms Latvijas valsts nodibināšanas E. Engels strādājis par kara laika ierēdni, tāpēc pārzināja kara saimniecību.³⁶¹ E. Engels par Armijas kontroles kontroliera vietas izpildītāju tika iecelts 1919.gada 25.novembrī.³⁶² Vakantas tobrīd Armijas kontrolē joprojām bija divas kontrolieru vietas (Vidzemes un Latgales divīziju kontrolēm).³⁶³

1921.gadā 1.maijā armijai pārejot uz miera laika stāvokli, darbu beidza arī Armijas kontrole, tās vietā darbu pabeigšanai atstājot Valsts kontroles Pagaidu departamentu, kurš savu darbību beidza 1921.gada 31.oktobrī.³⁶⁴

Armijas virspavēlnieka štābs ar attiecīgām iestādēm tika likvidēts 1921.gada 1.aprīlī un visas kara spēka daļas un iestādes tika nodotas Apsardzības ministrijas rīcībā. Sakarā ar to bija jāizlemj jautājums par Armijas kontroli, kura bija paredzēta pēc Valsts kontroles pagaidu noteikumu 15.panta, bet, kura pēc Armijas virspavēlnieka štāba likvidācijas nevarēja turpināt savu darbību, vismaz ne zem attiecīga nosaukuma.³⁶⁵ Jautājums par Armijas kontroles reorganizāciju tika skatīts 1921.gada 15.aprīļa Valsts kontroles padomes sēdē. Šajā sakarā radās vairākas problēmas, tostarp, kā izmaksāt algu Armijas kontrolierim par aprīļa mēnesi, ja jaunajās amatu kategorijās „Armijas kontroles” algas vairs nav minētas. Šajā jautājumā izcēlās nesaskaņas starp 3.departamenta direktoru un Armijas kontrolieri. 3.departamenta direktors F.Ozoliņš uzskatīja, ka Apsardzības ministrijas norēķinu pārbaudīšanu un līdz ar to

---

³⁵⁹ Strads, H. Valsts kontrole. Grām.: *Latvija desmit gados*. Rīga. 368.lpp.

³⁶⁰ Turpat, 368.lpp.

³⁶¹ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 706.l. (Slepeni „raksti”. 1919.g.), 7.lpp.

³⁶² Turpat, 8.lpp.

³⁶³ Turpat, 7.lpp.

³⁶⁴ Strads, H. Valsts kontrole. Grām.: *Latvija desmit gados*. Rīga. 370.lpp.

³⁶⁵ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 97.l. (Valsts kontroles padomes sēžu žurnāls 1921.g.). 25.,27.lpp.

Armijas norēķinu pārbaudīšana jānodod 2.departamentam kā tas tika paredzēts Valsts kontroles pagaidu noteikumu 18.panta 2.punktā. Savukārt armijas kontroliers H.Meirons iestājās par atsevišķa revīzijas departamenta izveidošanu priekš Apsardzības ministrijas norēķinu pārbaudīšanas, kuram tiktu uzdots arī Armijas norēķinu pārbaudīšanas nobeigšana. Šajā Valsts kontroles padomes sēdē tad arī tika izlemts Armijas kontroli likvidēt ar 1921.gada 1.maiju, bet jautājums par Apgādības ministrijas norēķinu pārbaudīšanu nākotnē tika atstāts uz nākamo Valsts kontroles padomes sēdi 1921.gada 18.aprīlī.³⁶⁶

Apsardzības ministrijas revīzijas bija ārkārtīgi svarīgas, jo pēc 1920./1921.budžeta gada projekta kara resors, skaitot kopā kārtējos un ārkārtējos izdevumus, ieņēma pirmo vietu ar summu 876 300 254 rubļu, pie apmēram 330 atsevišķu kara spēku daļām un iestādēm, kuras veda saimniecību un bija padotas Armijas kontroles pārbaudīšanai.³⁶⁷ Savukārt, pēc jaunā 1920.gada 1.aprīļa kara resora iekārtas plāna, tika plānots, ka pastāvēs, apmēram, 130 karaspēku daļas un iestādes, to starpā 11 fabrikas un darbnīcas. Tāpat arī 1921./1922. budžeta gadā, kara resora izdevumi, kurus bija jāpārbauda Valsts kontrolei, bija plānots, ka ieņems otro vietu (pēc Satiksmes ministrijas).³⁶⁸

Visā Armijas kontroles pastāvēšanas laikā tās vadītājs bija **Hugo Meirons** (dzimis 1884.gadā). Ministru kabinets H.Meironu Armijas kontroliera amatā iecēla ar 1919.gada 23.jūlija lēmumu.³⁶⁹ Par Armijas kontrolieri H.Meironu lūdza apstiprināt Ministru kabinetam 1919.gada 22.jūlijā, pamatojoties uz Latvijas armijas virspavēlnieka Dāvida Sīmansona 19.jūlija pieprasījumu iecelt Armijas kontrolieri.³⁷⁰ D.Sīmansons norādīja, ka Armijas kontroles organizēšana bija steidzami nepieciešama, tāpēc pēc iespējas ātrāk bija jāizlemj par Armijas kontroliera amatu.³⁷¹ Savukārt tā brīža valsts kontroliera vietas izpildītājs F.Ozoliņš norādīja tikai vienu kandidātu – H.Meironu.³⁷² H.Meirons atradās Armijas kontroliera amatā no 1919.gada 23.jūlija līdz 1921.gada 1.maijam, un attiecīgi no 1919.gada 1.maija līdz 1921.gada 31.decembrim viņš bija Pagaidu departamenta direktors.

H.Meirons dzimis 1884.gadā Ādažos. H. Meirons no 1903.gada līdz viņa iesaukšanai armijā, bija Vidzemes kontrolpalātas ierēdnis. H.Meirons revidēja tieši Vidzemes un Kurzemes kara iestāžu norēķinus un kara laikā izpildīja vecākā darbeža pienākumus

---

³⁶⁶ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 97.l. (Valsts kontroles padomes sēžu žurnāls 1921.g.). 26.lpp.

³⁶⁷ Turpat, 27.lpp.

³⁶⁸ Turpat, 27.lpp.

³⁶⁹ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1307.f. (Valsts kanceleja), 1.apr., 148.l. (Valsts kontroles iesniegtie likumprojekti un noteikumi par armija kontroli, štābu saraksti, valsts kontroles revīzijas reglaments, uzbūve u.c. 22.07.1919., 19.12.1919.), 4.lpp.

³⁷⁰ Turpat, 1.lpp.

³⁷¹ Turpat, 3.lpp.

³⁷² Nonācs, O., Šreiners, V. *Pēc 18.novembra: Tautas Padomes locekļu memoriāli*. 348.lpp.

43.armijas korpusa intendantūrā. Tieši pirms savas stāšanās Armijas kontroliera amatā H.Meirons bija Dienvidarmijas intendantūras sevišķu uzdevumu ierēdnis. H.Meirons, kā kara kontroles speciālists, labi pārzināja kara saimniecību un pēc savām zināšanām bija pilnīgi piemērots armijas kontroliera amatam.³⁷³

Armijas kontrolei uzsākot darbību tās dienestā, neskaitot armijas kontrolieri, bija tikai septiņi darbinieki – divi kontrolieri, trīs kontroliera palīgi, viens rēķinierēdnis un viena kancelejiste. Armijas kontrole uzsākot savu darbību atradās Nikolaja ielā 10/12 dzīvoklī nr.17.³⁷⁴ 1920.gada augustā Armijas kontroli no Armijas štāba telpām tika ieplānots pārcelt uz Valsts kontroles telpām Todlēbena bulvārī 6.³⁷⁵

Īsa informācija par „Armijas kontroles pārvaldi” sniegta enciklopēdijā „Latvijas Brīvības cīņas 1918-1920”, kur norādīts, ka Armijas kontrolē 1919.gada 2.novembrī strādāja tikai 15 cilvēki (kontrolieri un viņu palīgi). Armijas kontroles darbinieki bija ģērbti armijas kara ierēdņu formastērpā ar piespraustām nozīmi.³⁷⁶

Armijas kontroles viens no plašākajiem darbības laukiem bija kara militārajās iestādēs vajadzību, pieņemto produktu un materiālu iztērēto summu un kvalitātes pārbaudīšana. Saistībā ar armijas specifiku bieži tika veikti norēķini par pārtiku, kuras derīgumu termiņi vai pārvietošanas iespējas bija ierobežotas. Attiecīgi Armijas kontroles viens no svarīgākajiem virzieniem bija vērts uz uzrēķiniem dažādās Latvijas militārās vienībām par samaitātu produktu pieņemšanu. Bieži saņemot attiecīgus jau Valsts kontroles padomes uzrēķinus, produktu pieņēmeja iestādes iesniedza sūdzības, ka nav iespējams attaisīt visas pārtikas kastes un mucas vaļā, bet tiek apskatītas tikai dažas kastes un mucas. Tāpat arī produkti bieži maisa virspusē bija labi, bet apakšā samaitāti. Bieži šādos gadījumos militārās iestādes lūdza ņemt uzrēķinus uz valsts rēķina, kas rezultējās garā sarakstīšanās procesā starp Valsts kontroli un militārajām instancēm, kur katra puse atkārtoti centās uzspiest savu viedokli otrai.³⁷⁷

Arī Armijas kontrolē darbi aizkavējās dēļ dokumentu nepiesūtīšanas no valsts resoriem. Piemēram, Finanšu ministrija 1921.gada aprīlī bija Armijas kontrolei nosūtījusi orderus tikai par periodu līdz 1920.gada marta mēnesim un uz šo atsūtīto datu pamata Armijas kontrole nevarēja veikt faktisko kases revīziju.³⁷⁸ Arī armijas kontroliers Valsts kontroles padomes

---

³⁷³ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1307.f. (Valsts kanceleja), 1.apr., 148.l. (Valsts kontroles iesniegtie likumprojekti un noteikumi par armija kontroli, štābu saraksti, valsts kontroles revīzijas reglaments, uzbūve u.c. 22.07.1919., 19.12.1919.), 1.lpp.

³⁷⁴ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 25.apr., 292.l. (Hugo Meirons), 18.lpp.

³⁷⁵ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 10.l. (Valsts kontroles budžeta projekts 1920/21.), 31.lpp.

³⁷⁶ Red. Pērkone, I. *Latvijas Brīvības cīņas 1918-1920: Enciklopēdija*. Rīga: Preses nams, 1999. 60.lpp.

³⁷⁷ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 96.l. (Valsts kontroles Padomes sēžu protokoli 1920.g.15.jan.-1920.g.31.dec.), 25.lpp.

³⁷⁸ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 97.l. (Valsts kontroles padomes sēžu žurnāls 1921.g.). 27.lpp.

sēdē 1920.gada augustā sūdzējās par Valsts kases iestādēm, kredītu izlietošanas un pārskatu ar dokumentu iesūtīšanas nokārtošanas dēļ, jo norēķinu un dokumentu iesūtīšana uz 1920.gada augustu kavējās par gandrīz gadu un bija piesūtīti vēl ļoti nepilnīgi norēķini. Šāda dokumentu iesūtīšana paralizēja kontroles dokumentālās pēcrevīzijas darbību.³⁷⁹

Armijas kontrole veicot karaspēku daļu un iestāžu faktiskās revīzijas pārbaudīja: kases un naudas grāmatas, uzturvielu krājumus, grāmatas un norēķinu dokumentus, cilvēku apģērbu un veļas kravas, kas bija izdalītas, zirgu un kustāmo mantu skaitu, salīdzinot ar grāmatām, sarakstiem un dokumentiem, ieroču skaitu un grāmatas, medicīnas un veterināro inventāru, apkurināšanas un apgaismošanas norēķinus un materiālu krājumus, dārzniecības un fabrikas mašīnas, darba rīku un dažādu apstādījumu un jēlvielu krājumus. Izvedot tik vispusīgas revīzijas bija vajadzīgs ļoti daudz laika un liels cilvēku skaits, un ar tā brīža Armijas kontroles faktisko kontrolieru un viņu palīgu skaitu nevarēja faktisko revīziju izvest pietiekoši labā līmenī, kā tas būtu valsts interešu labā vēlams. Tāpat faktiska kontrole notiek arī, kad Armijas kontroles priekšstāvji piedalījās dažādās kara resora komisijās, kā piemēram, būvju un remonta darbu izvešanā, materiālu un mantu pieņemšanā, nolietotu valsts priekšmetu konstatēšanā, taksācijās, torgos un līdzīgās komisijās.³⁸⁰

Sevišķi daudz laika Armijas kontrolei bija jāpatērē naudas norēķinu revīzijām, jo to prasīja algas norēķinu revīzija. Armijas kontroliers norādīja, ka 1920.gadā bija ap 60 000 armijas cilvēku, kur katram atsevišķi tika izvesta algas un dažādu piemaksu kontrole. Tāpat armijā bija novērojamas ļoti biežas cilvēku resursu pārmaiņas, pārcelšanu un reorganizāciju ietvaros.³⁸¹

Armijas kontrole, piemēram, 1920./1921.budžeta gada periodā bija³⁸²:

- 1) Iepriekšējā revīzijā pārbaudījusi 12 376 maksāšanas orderus ar dokumentiem;
- 2) Devusi atsauksmes par dažādiem iegādājumiem 274 gadījumos;
- 3) Izvedusi faktiskās pēkšņās revīzijas 60 gadījumos;
- 4) Ņēmusi dalību 2100 dažādās komisijās, pie tam šie dati attiecās vienīgi uz Armijas kontroles centrālo orgānu;
- 5) Kancelejā centrālā orgānā atzīmēti par 1920./1921.budžeta gadu pavisam 28 264 ienākošo un 17 437 izejošu rakstu.

³⁷⁹ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 96.l. (Valsts kontroles Padomes sēžu protokoli 1920.g.15.jan.-1920.g.31.dec.), 22.lpp.

³⁸⁰ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 97.l. (Valsts kontroles padomes sēžu žurnāls 1921.g.). 27.lpp.

³⁸¹ Turpat, 27.lpp.

³⁸² Turpat, 28.lpp.

Tāpat uz Armijas kontroles reorganizācijas laiku Pēcrevīzijas nodaļas strādāja pie 1919./1920.budžeta gadu norēķinu pabeigšanas. Savukārt 1920.gadā vēl tika veikta viena daļa no 1920./1921.budžeta gada norēķinu pārbaudīšanas.³⁸³

Armijas kontroles darbības plāns vēl pirms reorganizācijas saistībā ar miera laiku iestāšanos par turpmākajiem darbiem paredzēja: a) Iepriekšējo revīziju un b) Faktisko revīziju – turpināt pēc iespējas iepriekšējos apmēros, c) Pēcrevīzijas nodaļās – revidēt visus 1920./1921. budžeta gada naudas norēķinus un materiālos norēķinus, kā arī pēc iespējas izvest dokumentālo revīziju par 1921./1922. budžeta gadu. Tāpat tika plānots darbs pie gada pārskatiem par 1918./1920. un 1920./1921. budžeta periodiem.

H.Meirons uzskatīja, ka Valsts kontroles departamenti jau pirms reorganizācijas bija krietni plaši un viņu vadītājiem nebūtu faktiski iespējams vadīt apgādības nozari, tādēļ H.Meirons iesniedza Valsts kontroles padomes Armijas kontroles reorganizācijas plānu³⁸⁴:

- 1) Armijas kontrole taptu pārdēvēta par Valsts kontroles 4.departamentu un izvestu apsardzības resora revīziju un pabeigtu armijas norēķinu revīziju par laika periodu no 1918.gada līdz 1921.gada 1.aprīlim,
- 2) Divīzijas kontroles pārdēvētu par „Valsts kontroles 4. departamenta priekšstāvjiem pie attiecīgām divīzijām,”
- 3) Armijas kontroles darbinieki, kuri uz virspavēlnieka pavēli 1919.gada nr.12 skaitījās par mobilizētiem un ieskaitītiem armijas sarakstos – būtu demobilizējami jeb atlaižami no kara dienesta, saskaņā ar attiecīgiem kara resora rīkojumiem.

Interesanti, ka H.Meirons bija aplūkojis arī situāciju Igaunijā, kura sava plašuma un finansiālo līdzekļu ziņā bija ļoti līdzīga Latvijai, un, kuras armija jau 1920.gadā pārgāja miera stāvoklī. Arī Igaunijā kara resora revīzija tika nodalīta atsevišķā departamentā (Igaunijā kopumā bija 4 departamenti).³⁸⁵

Pēc garām un vispusējām sarunām valsts kontroliera, departamentu direktoru un armijas kontroliera starpā 1921.gada 22.aprīlī Valsts kontroles padomes sēdē tika nolemts par labu Armijas kontroles likvidēšanai skaitot ar 1921.gada 1.maiju pārdēvējot viņu par Pagaidu departamentu, kuram tika uzdots armijas norēķinu pārbaudīšanu pabeigt līdz 1921.gada 31.decembrim, un tam paralēli pārbaudīt Apsardzības ministrijas tekošā budžeta norēķinus. Kad Pagaidu departaments beidza darbību, Apgādības ministrijas kontrole pārgāja 2.

³⁸³ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 97.l. (Valsts kontroles padomes sēžu žurnāls 1921.g.), 28.lpp.

³⁸⁴ Turpat, 28.lpp.

³⁸⁵ Turpat, 28.lpp.

departamenta pārzināšanā. Par šo gala variantu padomes sēdē nobalsoja ar 3 balsīm, 2 – atturoties.³⁸⁶

Lielas summas tika uzrēķinātas Apsardzības ministrijai tieši pēc Armijas kontroles un Pagaidu departamenta darbības izbeigšanas. Latvijas valsts sākumā Apsardzības ministrija izpildīja arī finansēšanas iestādes funkcijas, apgādājot karaspēka daļas un iestādes ar vajadzīgiem naudas līdzekļiem.³⁸⁷ Valsts kontrolei no Apgādības ministrijas tika iesūtītas grāmatas un dokumenti par izdevumiem sākot ar 1919.gada 5.aprīli, bet no 1918.gada 18.novembra līdz 1919.gada aprīlim ne grāmatas, ne dokumenti netika iesūtīti.

Neiesūtīto dokumentu iztrūkums izveidoja summu 1 211 482 rubļi un 28 kapeikas Latvijas valūtā un 100 000 rubļu domes naudā. Pēc ievāktajām ziņā bija redzams, ka dokumenti un grāmatas daudzos gadījumos bija Liepājas apvērsuma laikā atņemti un vairs nebija atgūstami. Uz kontroles pieprasījumu, bijušais Armijas virspavēlnieka štābs 1920.gada 24.janvarī iesūtīja norakstu no bijušā apsardzības ministra Jāņa Zālīša ziņojuma ministru prezidentam par to, ka Liepājas vācu un Baltijas landesvēra kareivji 1919.gada 16.aprīlī J.Zālīšam prom esot paņēmuši no viņa dzīvokļa Liepājā, bez viņa privātām mantām, arī divos vākos Apsardzības ministrijas izdevumu dokumentus par laiku no 1919.gada 3.janāra līdz marta vidum par apmēram pusotru miljonu rubļu.³⁸⁸ Neskatoties uz to 1922.gadā 2.departamenta kolēģija atzina Apsardzības ministrijas valsts tapšanas laikā izdotos izdevumus minētās summas apmērā par apstiprināmiem, bet tā kā šādu summu varēja skatīt tikai Valsts kontroles padome, tad tā tika nodota padomei, kura izlēma šo summu atzīt par neattaisnotiem izdevumiem un uzrēķinu apstiprināt.³⁸⁹

4.3.Latvijas Valsts kontroles pagaidu noteikumu trūkumi un jaunais Latvijas Valsts kontroles likums

Jau drīz pēc 1919.gada Valsts kontroles pagaidu likuma izdošanas parādījās pirmie likuma trūkumi. Beidzoties karadarbībai Latvijas teritorijā Valsts kontrole pievērsām aparāta iekšējai uzlabošanai. Ikdienas darbi Valsts kontroli noveda pie secinājumiem, ka ierpriekšējās, faktiskās un pēcrevīzijas veikšana no vienas un tās pašas nodaļas nav efektīva, jo trūka saimniecisko, tehnisko un juridisko nozaru speciālisti. Par Valsts Kontroles reorganizēšanu

---

³⁸⁶ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 97.l. (Valsts kontroles padomes sēžu žurnāls 1921.g.), 29.lpp.

³⁸⁷ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 98.l. (1922.g. Valsts kontroles kanceleja Nr 3. Valsts Kontroles Padomes sēžu žurnāli). 31.lpp

³⁸⁸ Turpat, 31.lpp

³⁸⁹ Turpat, 24.lpp

īpaši iestājās valsts kontroliers Ernests Ozoliņš, kurš šajā amatā bija stājies 1921.gada 17.jūnijā. Valsts kontroliera maiņa notika saistībā ar valdības koalīcijas veidošanu.³⁹⁰

Sākotnēji tika pārņemta arī Krievijas kontroles struktūra, kura bija vērsta uz daudziem departamentiem un decentralizāciju. Tomēr darba procesā atklājās, ka Latvijas apstākļiem vairāk piemērota būtu struktūras centralizācija un lielāka veikto darbību saskaņošana.

Valsts kontroliers jau 1921.gada 12.aprīlī rakstīja Ministru prezidentam, ka: „*Tagadējā valsts kontroles konstitūcija, kas ļoti cieši piesienas Krievijas paraugam, bez šaubām izpildījusi savu vietu pārejas laikmetā, bet divgadējā prakse pierādījusi, ka turpmākam laikam vēlama Kontroles reforma viņas pamatos.*”³⁹¹

Darbā H.Strads sniedz savu viedokli, ka: „*kaut gan Krievijas valsts kontroles iekārta, pieskaņota šīs valsts vēsturiskām un politiskām īpatnībām, nebija piemērota Latvijas demokrātiskai iekārtai.*”³⁹² Pie līdzīgiem secinājumiem tikai dažus gadus pēc Latvijas Valsts kontroles izveidošanas nonāks arī pati Valsts kontrole.

Pirms Valsts kontrole uzsāka reorganizāciju Valsts kontroles kolēģijas loceklis G.Feigmanis izpētīja Anglijas finanšu sistēmu un izveidoja apskatu iepazīstinot ar Anglijas finanšu iestāžu organizāciju, budžeta sastādīšanu, budžeta iedalījumu, budžeta apspriešanas kārtību, pagaidu kredītiem, papildu budžetu, budžeta komiteju, budžeta izpildīšanu, atbildīgajiem finanšu ierēdņiem, budžeta noslēgšanu, rezerves fondiem, valsts kontroli, jaunākajiem grozījumiem īsumā, revīzijas ziņojumu slēgšanu.³⁹³ Lai gan pamatvilcienos finanšu sistēmas visās valstīs tajos laikos bija līdzīgas: visur līdzekļu ievākšana un viņu izlietošana notika saskaņā ar valsts likumdevēja varas dotiem norādījumiem, tomēr katrā valstī atrodamas savas īpatnības, kuras balstījās vēsturiskos vai saimnieciskos apstākļos vai kādās ģeogrāfiskās īpatnībās.

Lai izprastu kādas valsts finanšu sistēmas uzbūvi, viņas darbību un šīs darbības kontrolēšanu, jāiepazīstas pirmkārt ar tās valsts administratīvo uzbūvi, atsevišķu iestāžu sadarbību un otrkārt ar esošiem noteikumiem attiecībā uz valsts līdzekļu ievākšanu, to izlietošanu un norēķināšanos par izlietotām naudas summām un citām vērtībām.

Plānojot Valsts kontroles reorganizācijas darbus 1921.gada decembrī tika nolemts veikt papildus izpēti darbus par Valsts kontroles iekārtām Eiropā, tāpēc tika iepilnots valsts kontroliera E.Ozoliņa un departamenta galvenā kontroliera J.Volfā komandējums uz Vāciju

---

³⁹⁰ Strads, H. Valsts kontrole. Grām.: *Latvija desmit gados*. Rīga. 370.-371.lpp.

³⁹¹ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 657.l. (Sarakste ar Ministru kabinetu, ministru prezidentu, darba ministriju u.c. par valsts kontroles reformas nepieciešamību, valsts ierēdņu stāvokļa uzlabošanu, algu palielināšanu un citiem jautājumiem (1920.g.20.feb.-1921.g. 29.dec.)), 4.lpp.

³⁹² Strads, H. Valsts kontrole, Grām.: *Latvija desmit gados*. Rīga. 366.lpp.

³⁹³ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 796.l. (1922.g. Valsts kontroles kanceleja. Nr.15. Valsts kontroles reorganizācija un štatu samazināšana.), 1.lpp.

un Lietuvu. Komandējuma divu nedēļu laikā, no 1922.gada 24.jūlija, tika plānots iepazīties ar abu valstu kontroles iekārtām un iegādāties Valsts kontroles vajadzībām speciāla satura literatūru.³⁹⁴

Valsts kontroliers E.Ozoliņš norāda, ka agrākā iekārta nedeva iespēju savienot valsts saimniecības darbus kopējā plūsmā. Kontroles elementi darbojušies atsevišķi, izkaisīti pa dažādiem departamentiem, kas kavējis plūstošu revīzijas paņēmieni radīšanu. Īpaši tas minams par faktisko revīziju un iepriekšējo revīziju, kur darbinieku trūkums sevišķi atsaucies uz darba panākumiem un liedza efektīvi izmantot nedaudzos kontroles rīcībā esošos spēkus ar speciālām zināšanām.³⁹⁵

2.departamenta galvenais kontroliers J.Volfs norādīja, ka pagaidu izstrādātie statūti par Valsts kontroli nenoteica sīkumos iekšējās Valsts kontroles revīzijas darbību, tāpēc Valsts kontrolei bija radusies nepieciešamība veikt vismaz papildinājumus statūtos. Tā kā visplašākie materiāli bija pieejami par Krievijas likumiem, tad sākotnēji tika izskatītas to pielāgošanas iespējas Latvijas apstākļiem. No sākuma bija nepieciešama revīzijas reglamenta sastādīšana. Valsts kontroles padomes sēdē 1922.gada 23.decembrī revīzijas reglamenta sastādīšana tika uzticēta 1.departamenta galvenajam kontrolierim F.Ozoliņam un 2.departamenta galvenajam kontrolierim J.Volfam un Tieslietu ministrijas priekšstāvim F.Konradi, kā materiālus izmantojot Krievijas un Eiropas valstu revīzijas reglamentus.³⁹⁶

Gan pagaidu noteikumos, gan revīzija reglamentā bija daudz nepilnību. Joprojām negrozīts palika valsts kontroliera stāvoklis Ministru kabinetā. Tāpat ar likumu stingri nebija ierobežotas un izteiktas Valsts kontroles padomju un departamentu kolēģiju tiesības un funkcijas. Šajā sakarā joprojām pagaidu likumos nebija skaidri noteikta uzrēķinu lietu vešanas kārtība, pārsūdzības un uzrēķinu piedzišanas kārtība. Daudz trūkumu un neaplūkoti jautājumi bija novērojami arī revīzijas reglamentam.³⁹⁷ H.Strads uzskata, ka tieši likumu defekti un ar tiem saistītie trūkumi kontroles uzbūvē bijuši tik nopietni, ka jau drīz pēc to izdošanas izvirzījies jautājums par Valsts kontroles radikālu reorganizēšanu un arī revīzijas reglamenta pārstrādāšanu.³⁹⁸

---

³⁹⁴ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 25.apr., 500.l. (Jānis Volfs), 29.-30.,32.lpp.

³⁹⁵ Valsts kontrole, *Valdības Vēstnesis*, Nr.261, 17.novembrī, 1921. 9.lpp.

³⁹⁶ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 98.l. (1922.g. Valsts kontroles kanceleja Nr 3. Valsts Kontroles Padomes sēžu žurnāli). 215.lpp.

³⁹⁷ Strads, H. Valsts kontrole, Grām.: *Latvija desmit gados*. Rīga. 367.lpp.

³⁹⁸ Turpat, 367.lpp.

Pirmo reizi jautājums par Valsts kontroles reorganizāciju tika skatīts 1921.gada 19.oktobra Valsts kontroles padomes sēdē.³⁹⁹ Tomēr šim jautājumam tika veltītas arī visas decembra Valsts kontroles padomes sēdes.⁴⁰⁰

1921.gada novembrī Valsts kontroles iekārtas darbībā tika veiktas ievērojamas pārmaiņas. Līdz tam Valsts kontroles iekārta bija līdzīga agrākai Krievijas. Tajā bija 4 departamenti, kuros katrā no tiem apvienojās visi revīzijas darbības veidi un starp tiem tika sadalītas visas valsts iestādes revīzijām. 1921.gada 1.novembrī šī iekārta tika mainīta. Saskaņā ar lēmumu par departamentu iedalījumu mēru vairs nenoteica valsts iestādes, bet gan pašas revīzijas. Tika izdalītas iepriekšējā, faktiskā un pēcrevīzija atsevišķās vienībās. Pirmajā departamentā apvienojās iepriekšējā un faktiskā revīzija un otrajā- pēcrevīzija. Tomēr pat apvienotas zem viena departamenta gan iepriekšējās revīzijas, gan faktiskās revīzijas darbības bija patstāvīgas.⁴⁰¹ Jau 1921. gada beigās Valsts kontrole stājās pie jauna likuma izstrādāšanas. Likuma pamatā tika likts Valsts kontroles neatkarības princips un tiesu princips pie lietu izspriešanas.⁴⁰²

Valsts kontroles Pagaidu noteikumos gan tika atzīmēts Valsts kontroles iestādes neatkarības princips un arī kontrolierus no amata var atcelt tikai ar tiesas lēmumu, tomēr valsts kontroliers Ministru kabinetā atrodas kā politiska persona, tāpēc Valsts kontroles neatkarības idejā novērojami daudzi trūkumi. Arī Satversmes likuma 85.pants no jauna uzsver Valsts kontroles iestādes idejisko neatkarību, lai gan joprojām reāla neatkarība tai netiek dota.

Valsts kontrolieris E.Ozoliņš norādījis uz iemeslu kāpēc valsts kontrolei būtu nepieciešama lielāka neatkarība - valsts kontroliers savā darbā iemanto daudz nelabvēļus, kuri var mēģināt ar viņu „izrēķināties”, kā piemēru minot jaunas vēlēšanas.⁴⁰³

Vācu zinātnieks Foke sacījis, ka tikai ja revīzijas iestāde rada cieņu ar savu stāvokli un neatkarību un ja tās locekli ir neatkarīgi, tad revidējamās iestādes raugas uz kontroli ar cieņu un revīzijas iestāde spēj pienācīgi izpildīt savus uzdevumus, bet pretējā gadījumā tās darbība ir mazvērtīga.⁴⁰⁴

Kā svarīgu uzsvaru E.Ozoliņš norāda, ka jaunajā likuma projektā par Valsts kontroli paredzēta tās pārveidošana pēc tiesas iestādes parauga, piešķirot tai lielāku stāvokli un kontrolierus pielīdzinot tiesnešiem. Tāpat kontrolierim būtu jāpiešķir pastāvīgas izmeklēšanas

---

³⁹⁹ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 7.l. (Valsts kontroles iekšējie rīkojumi un sarakstīšanās), 37.lpp.

⁴⁰⁰ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 97.l. (Valsts kontroles padomes sēžu žurnāls 1921.g.). 149.-152.lpp.

⁴⁰¹ Strads, H. Valsts kontrole. Grām.: *Latvija desmit gados*. Rīga. 371.lpp.

⁴⁰² Turpat, 371.,373.lpp.

⁴⁰³ Valsts kontrole, *Valdības Vēstnesis*, Nr.261, 17.novembrī, 1921. 9.lpp.

⁴⁰⁴ Turpat, 9.lpp.

tiesības.⁴⁰⁵ Tieši faktiskās revīzijas panākumi būtu lielāki, ja paplašinātu Valsts kontroles tiesības, izdarīt pastāvīgu izmeklēšanu.⁴⁰⁶

Valsts kontrolē un valsts iestādēs valdīja uzskatu atšķirības par faktiskās kontroles uzdevumiem. Liela daļa valsts resoru labprātāk vēlējās Valsts kontroli redzēt kā palīgorgānu pie valsts resoriem, kas garantētu valsts resora un to darbinieku paveikto un zināmā mērā uzņemtos atbildību par valsts resoru darbībām.⁴⁰⁷ Tomēr šāda Valsts kontroles darbība nesaskanētu ar Valsts kontroles ideju, pēc kuras revīzijas darbam jābūt pilnīgi neatkarīgam, no resoru darbības neiespaidotam, ar tās vienīgo mērķi – raudzīties, lai valsts resora darbība saskanētu ar valsts interesēm. Valsts kontroles pamatus veidojot tā nemitīgi cīnījās pret ideju, kur atbildība par valsts resoru operācijām tiktu uzlikta Valsts kontrolei, nemitīgi atgādinot, ka: „*revīzijas darbu nekādā ziņā nedrīkst pārvest par segu priekš resoru darbības, atsvabinot pēdējo no atbildības.*”⁴⁰⁸

Valsts iestādēm bija katrai sava vīzija par Valsts kontroles jauno likumprojektu un liela daļa atsaucās uz ikdienas novērojumiem. Dzelzceļu virsvalde Valsts kontrolei pārmeta tieši formālismu un produktīva darbība traucējošu nelietderīgu sarakstīšanos un laika patēriņu.⁴⁰⁹ Dzelzceļu virsvalde Satversmes sapulce ziņoja tieši par Valsts kontroli, kā lielāko traucēkli tās darbībai: „*Visredzamāko vietu starp šiem resoriem ieņem Valsts Kontrole, kurai revīzijas ziņā padoti dzelzceļi un tāpēc pēdējiem jāizpilda visas kontroles prasības, kuras bieži vien nav dibinātas, bet vairāk sausa formālisma un sīka pedantisma diktētas.*”⁴¹⁰

Tāpēc kopumā Dzelzceļu virsvalde Satversmes sapulci aicināja pilnībā izmantīt Valsts kontroles darbību, kas attiecīgi tālāk mainītu arī abu resoru sadarbību. Dzelzceļu virsvalde aicināja: 1) atcelt iepriekšējo revīziju par visiem maksājumiem, 2) pārcelt pēcrevīziju uz Dzelzceļu Virsvaldei, lai izbeigtu lieku sarakstīšanos un darbinieku staigāšanu uz kontroli un pa pilsētu, lai ievāktu dažādas izziņas, 3) likvidēt Valsts kontroles uzrēķinus: a) par algām par laika periodu līdz 1920.gada 1.aprīlim, b) par tarifa pārvalžu lietām par laika periodu līdz 1920.gada 1.jūlijam, 4) turpmāk nesūtīt Dzelzceļu virsvaldei uzrēķinus, kuru likvidēšana izsauc tikai izdevumus, kas vairākas reizes pārsniedz uzrēķinu summas un, lai iesūtāmie uzrēķini nebūtu mazāki par 100 rubļiem, 5) atļaut Dzelzceļu virsvaldei izdarīt pārvadāšanas dokumentu revīziju pēc virsvaldes ieskatiem un 6) Vispārīgi samazināt formalitātes, pievēršot

---

⁴⁰⁵ Valsts kontrole, *Valdības Vēstnesis*, Nr.261, 17.novembrī, 1921. 9.lpp.

⁴⁰⁶ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 796.l. (Valsts kontroles kanceleja Nr.15, 1922.g. Valsts Kontroles reorganizācija un štatu samazināšana), 43.lpp.

⁴⁰⁷ Turpat, 41.lpp.

⁴⁰⁸ Turpat, 41.lpp.

⁴⁰⁹ Turpat, 46.lpp.

⁴¹⁰ Turpat, 46.lpp.

galveno vērību lietas būtībai un faktiskai kontrolei, bet ne papīru kontrolei un noteikumiem.⁴¹¹ Šīs visas prasības un vēl vairākus sīkākus precizējumus Satiksmes ministrijas Dzelzceļu galvenais direktors 1922.gada 29.martā piesūtīja Valsts kancelejai, ko Valsts kancelejas direktors D.Rudzītis 1922.gada 31.martā pēc piederības pārsūtīja Valsts kontrolierim. Šī situācija saasinājās pat salīdzinoši lielā konfliktā starp abiem resoriem, kurš tika risināts 1922.gada 11.-15.marta pārrunās, pēc kurām Satiksmes ministrs un Dzelzceļu Galvenais direktors un Finanšu direktors 1922.gada 8.aprīlī piesūtīja Valsts kontrolierim kārtību pie kādas turpmāk jāpieturas Valsts kontrolei uzrēķinu uzlikšanai dokumentu pēcrevīzijā.⁴¹²

Lai apskatītu Valsts kontroles reorganizācijas jautājumu no 1922.gada 11.-15.martam sanāca Latvijas Satversmes sapulces Finanšu un budžeta komisija, kurā savu viedokli bez valsts kontroliera E.Ozoliņa izteica arī Jezups Trasuns, Andrejs Bērziņš, Jānis Taube, Kārlis Benze un Ansis Buševics. Valsts kontroliers E.Ozoliņš aizsāka norādīt, ka lielais formālisms novērojams tādēļ, ka atbildīgie ierēdņi grib izvairīties no atbildības, ar ko izskaidrojams arī lielais dažādo komisiju skaits. Tāpat viņš aizrādīja, ka būtu jāpatur visi trīs revīzijas veidi un lai gan reorganizācijai bija jānotiek, tomēr to nevarēja izvest pārāk strauji.⁴¹³ Tobrīd jau bija izstrādāts likumprojekts par Valsts kontroli, un mēneša laikā to plānoja iesniegt Satversmes sapulcei.

Tomēr Finanšu budžeta komisijā tika nolemts ieviest vairākas izmaiņas jau tūlīt. Neskatoties uz Dzelzceļu virsvaldes pūliņiem, komisija nolēma, ka iepriekšējā revīzija bija jāpatur, lai gan tika samazināti tās apmēri. Par kontroles uzbūves pamatu turpmāk bija jābūt faktiskai revīzijai, kas bija jāveic pastāvīgi un sistemātiski, tāpat arī tika nolemts, ka pēcrevīzija turpmāk izdarāma izlases veidā atkarībā no norēķinu svarīguma. Komisija savāktos materiālus par nepareizībām dažādu valsts resoru darbībā nolēma nosūtīt kā materiālus Satversmes sapulces Lūgumu un sūdzību komisijai. Kopumā tika izlemts, ka Valsts kontroles reorganizācija bija nepieciešama un valdībai bija jāiesniedz Satversmes sapulcei viena mēneša laikā noteikumi par Valsts kontroles iekārtu.⁴¹⁴

Iekšlietu ministrijas Karagūstekņu un bēgļu nodaļa norādīja, ka Valsts kontroles darbība trīs tās pastāvēšanas gados bijusi saimnieciski neracionāla un organizatoriski nesaskaņota, kā dēļ bēgļu iestādēm bija jāstrādā vairāk.⁴¹⁵ Valsts statistikas pārvalde 24.februārī 1922.gadā ziņoja, ka sadarbojoties ar Valsts kontroli, tai nekādas grūtības nav bijušas un tai nav nekādi

---

⁴¹¹ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 796.l. (Valsts kontroles kanceleja Nr.15, 1922.g. Valsts Kontroles reorganizācija un štatu samazināšana), 49.lpp.

⁴¹² Turpat, 54.lpp.

⁴¹³ Turpat, 57.lpp.

⁴¹⁴ Turpat, 57.lpp.

⁴¹⁵ Turpat, 96.lpp.

iebildumi par Valsts kontroles turpmāku darbību kā līdz tam.⁴¹⁶ 1922.gada 4.martā Vidzemes divīzijas komandieris, par Valsts kontroles darbību viņa nozarē pats izteicies, ka pie demokrātiskas valsts iekārtas nekādi noziegumi nepaliktu neatklāti un kontroles darbība karaspēka daļās un divīzijās miera laikos bija pilnīgi nevajadzīga.⁴¹⁷

Jaunais Valsts kontroles likums tika izstrādāts saskaņā ar valsts Satversmes likumiem un Eiropas kontroles iestāžu praksi.⁴¹⁸ Pēc jaunā likumprojekta Valsts kontrole bija paredzēta kā pilnīgi neatkarīga no valsts izpildu varas. Valsts kontrolierim Ministru kabinetā vairs nebūtu lemšanas tiesības. Viņu ievēlētu Saeima uz pieciem gadiem, savukārt Valsts kontroles padomes locekļus ievēlētu uz 7 gadiem un departamentu kolēģijas locekļus un revidentus uz divpadsmit gadiem. Valsts kontroles ievēlētie darbinieku būtu atceļami tikai ar tiesas spriedumu.

Ar šādu Valsts kontroles iekārtu valsts kontrolieris E.Ozoliņš norādīja, ka kontrole Latvijā tuvinās Rietumu valstīm, kurās Valsts kontrolei ir tiesu iestāžu kompetences. E.Ozoliņš uzvēra: „*Valsts kontrole, pēc maniem ieskatiem, nedrīkst kalpot politisku partiju mērķiem, jo tas kavētu valsts saimniecības nostiprināšanos*”.⁴¹⁹ Tāpēc arī jaunajā Valsts kontroles likumā valsts kontroliera darbības laiks tika noteikts pieci gadi, kas attiecīgi nesakrīta ar parlamenta darbības trīs gadiem.

Jāuzsver jaunā Valsts kontroles likuma 2.pantu, kas deva Valsts kontrolei tiesības uzraudzīt, lai valsts līdzekļi tiktu izlietoti lietderīgi, jo līdz tam veco Krievijas likumu dēļ Valsts kontrolei bija jāpieturas pie formālām darbībām, atstājot novārtā lietderības pārbaudes.⁴²⁰

Jaunais Valsts kontroles likums arī cīnījās ar Valsts resoru novēloto norēķinu iesūtīšanu Valsts kontrolei. Lai to novērstu jaunais kontroles likums, atsaucoties uz Rietumu valstu praksi, paredzēja sodus valsts resoriem un atsevišķām personām par norēķinu laikā neiesūtīšanu līdz 100 latiem. Šos sodus varēja uzlikt departamentu kolēģijas, savukārt tos varēja pārsūdzēt Valsts kontroles padomē.⁴²¹

Jaunā likumprojekta 5.pants paredzēja dot tiesības valsts kontrolierim un departamenta priekšsēdētājam pilnvarot personas valsts iestāžu ierēdņu nopratināšanai.⁴²² Līdz tam to varēja izdarīt tikai ar kriminālpolicijas atbalstu, kas traucēja lietu steidzamu izmeklēšanu.

---

⁴¹⁶ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 796.l. (Valsts kontroles kanceleja Nr.15, 1922.g. Valsts Kontroles reorganizācija un štatu samazināšana), 81.lpp.

⁴¹⁷ Turpat, 87.lpp.

⁴¹⁸ Likumprojekts par valsts kontroli, *Darba Balss*, Nr. 266, 25.novembrī, 1922. 1.lpp.

⁴¹⁹ Turpat, 1.lpp.

⁴²⁰ Turpat, 1.lpp.

⁴²¹ Turpat, 1.lpp.

⁴²² Turpat, 1.lpp.

Likumprojekta 8.pants paredzēja ieinteresēto valsts resoru un personu uzaicināšanu uz departamentu kolēģiju sēdēm, kas varētu ienest lielāku skaidrību lietu izmeklēšanā un novērst pārpratumus.⁴²³

Jaunajā Valsts kontroles likumprojektā tika paredzēts saglabāt 1921.gada 1.novembra reorganizācijas pamatprincipus. Likumprojektā tika paredzēts saglabāt visu trīs veidu revīzijas, īpaši vēl nesakārtoto saimniecības apstākļu dēļ.

Jaunajā Valsts kontroles likumā tika paredzēta arī jauna kontroles iekārta. Ievēlēti tiktu valsts kontrolieri, kontroles padome, divas vēlētas departamentu kolēģijas un revidenti. Tika paredzēts, ka Valsts kontroles instances iedalītos: rīcības sēdēs un kontroles tiesas sēdēs. Pirmajā tiktu izšķirti administratīvas dabas jautājumi, bet otrās jautājumi par uzrēķiniem iestādēm un amatpersonām. Kontroles tiesas sēdēs dalību ņemtu divi tiesneši, tiesu palātas loceklis un šīs sēdes vadītu tiesu palātas loceklis. Padomes tiesas sēdes spriedumu varēja pārsūdzēt Senāta administratīvajā departamentā.⁴²⁴

Laikraksts „Darba Balss” 1922.gada 11.aprīlī sekoja līdzī Valsts kontroles reorganizēšanas gaitām ziņojot, ka valsts kontrole tuvākajā laikā plāno iesniegt Satversmes sapulcei kontroles reorganizēšanas projektu, kurš jau otrajā lasījumā pieņemts valsts kontroles padomē un trešajā lasījumā paredzami tikai nelieli labojumi.⁴²⁵

Jaunais Latvijas Valsts kontroles likumprojekts caur Ministru kabinetu tika iesniegts Saeimā jau 1922.gada 24.novembrī.⁴²⁶ Jauno likumu par Valsts kontroli publicēja 1923.gada 2.augustā, un tas stājās spēkā dažas dienas vēlāk – 16.augustā, ar ko noslēdzās garais Latvijas Valsts kontroles reorganizācijas posms. Saeimas 1923.gada 13.novembra sēdē par jauno valsts kontrolieri izvēlējās Robertu Ivanovu.⁴²⁷

---

⁴²³ Likumprojekts par valsts kontroli, *Darba Balss*, Nr. 266, 25.novembrī, 1922. 1.lpp.

⁴²⁴ Turpat, 1922. 1.lpp.

⁴²⁵ Kontroles reorganizēšana, *Darba Balss*, Nr.83, 11.aprīlī, 1922. 1.lpp.

⁴²⁶ Likumprojekts par valsts kontroli, *Darba Balss*, Nr. 266, 25.novembrī, 1922. 1.lpp.

⁴²⁷ Strads, H. Valsts kontrole. Grām.: *Latvija desmit gados*. Rīga. 371.,373.lpp.

SECINĀJUMI

Latvijas Valsts kontroles iestādes izveides priekšnoteikumi pirms Latvijas valsts proklamēšanas 1918.gada 18.novembrī un pirmajos tās pastāvēšanas gados (1918-1923) bija cieši saistīti ar Krievijas impērijas Valsts kontroles instanču veidošanos Latvijas valsts teritorijā un tās likumiem, kuri daļēji turpināja regulēt arī Latvijas Valsts kontroles darbību. Šie izveides priekšnoteikumi attiecās lielākoties uz Krievijas Valsts kontroles iestāžu darbiniekiem, kuri pēc Latvijas valsts proklamēšanas stājās Latvijas Valsts kontroles dienestā un, ar savu pieredzi, no Krievijas Valsts kontroles iestādēm Latvijas teritorijā, sniedza zināšanu pamatu uz kā veidot Latvijas Valsts kontroli.

Latvijas Valsts kontrole par saviem priekštečiem Latvijas teritorijā uzskatīja divas Krievijas impērijas kontroles vietējās revīzijas iestādes – Vidzemes kontroles palātu un Rīgas – Orlas dzelzceļu kontroli, no kurām tika pārņemti to darbību pamatprincipi. Pavisam neliela nozīme Latvijas Valsts kontroles izveidē tika piešķirta Kurzemes kroņa palātai, jo tā vēsturiskās piederības ziņā nebija tik tuva Krievijas kontroles nostādēm. Lielākā daļa no Krievijas kontroles vietējo iestāžu arhīviem tika evakuēti sākoties Pirmajam pasaules karam uz Igauniju, Krieviju un Vāciju, kas daļēji pēc kara neļāva Latvijas Valsts kontroli veidoties uz tiešiem Krievijas kontroles iestāžu pamatiem, bet tikai pārņemot lielāko daļu darbības pamatprincipus un struktūru.

Latvijas Valsts kontrole pēc revīzijas veidiem no 1918.gada līdz 1923.gadam saglabāja visus trīs revīzijas veidus (iepriekšējā revīzijas, faktiskā revīzija un pēcrevīzija), kas veicināja spēcīga revīzijas aparāta izveidi Latvijas teritorijā.

Valsts kontroles institūcijas izveidošanas darbi Latvijā bija pakļauti vispārējai politiskajai situācijai valstī. Lielā mērā Latvijas Valsts kontroles iekārtas organizēšanu, kura sākās 1918.gada 2.decembrī, pārtrauca lielnieku iebrukums Rīgā 1919.gada sākumā, kad Valsts kontrole gandrīz pilnībā pārtrauca savu darbību un to atjaunoja tikai 1919.gada jūlijā. Militārās situācijas dēļ Valsts kontrole 1919.gada oktobrī tika evakuēta uz Cēsīm. Kontroles darbību turpināja ierobežot karadarbība Latvijā. Pilnībā Latvijas Valsts kontrole atjaunoja savu darbību 1919.gada novembrī.

Tomēr karš nebija vienīgais apstāklis, kurš kavēja Valsts kontroles darbību, lielu neizpratni radīja naudas izteikšana, likumu dažādā tulkošana, nezināšana vai to neesamība, kā arī nepārtrauktā cīņa ar inflāciju, kuras rezultātā bija jāpārskata darbinieku algas un dažādu noslēgto līgumu summas. Īpaši lielas problēmas Valsts kontroles darbībā sagādāja kara laikā no valsts iestādēm aizvestie vai pazudušie dokumenti par finanšu norēķinu attaisnošanu, kas apgrūtināja un pat padarīja neiespējamu daļu no valsts iestāžu darbības revīzijām. Periodā no

1918.gada līdz 1923.gadam var izkristalizēt divus virzienus, uz kuriem strādāja Valsts kontroles institūcija pēc kara posmā, kas izrietēja no minētajiem valsts apstākļiem - 1) kara laikā rekvizēto mantu atmaksas lietu izskatīšana un 2) valsts noslēgto līgumu summu caurskatīšana pieaugošās dārdzības dēļ.

Latvijas Valsts kontroles darbības pamatprincipus, struktūru un likumus uz, kuru pamata tā darbojās izstrādāja pati kontrole, un savās darbībās tā bija salīdzinoši neatkarīga, par ko liecina nelielā iesaiste no ārpus kontroles likuma un struktūras izveides laikā, kad Valsts kontroles izstrādātais un izlemtais tika nekavējoties pieņemts no Pagaidu valdības puses un netika veiktas nekādas nozīmīgas kontroles izstrādāto likumu korekcijas no citu iestāžu vai valdības puses. Valsts kontrole sastādīja pagaidu likumu, kurš noteica tās darbību, tā pati izlēma, kuras un kad, kā arī kādā apmērā valsts iestādes tiks pārbaudītas.

Latvijas Valsts kontroles struktūras izveide, nepārtrauktu struktūras uzlabošanai veltītu reorganizāciju ietvaros, ļāva iestādei aplūkotajā laika posmā centralizēt savu darbību un nostiprināt tās darbības pamatus, kā arī izdot pirmo ilgtermiņam domāto Valsts kontroles likumu. Sākotnēji par Latvijas Valsts kontrolei vēsturiskās apziņas dēļ tuvāko kontroles struktūru tika ņemta Krievijas Valsts kontrole. Tomēr jau pirmajā Valsts kontroles pagaidu likuma darbības gadā tika novērotas pirmās nesakritības, kuras neļāva Latvijas Valsts kontrolei ieviest Krievijas Valsts kontroles struktūru Latvijā, tāpēc tika veiktas vairākas reorganizācijas, no kurām svarīgākās bija Armijas kontroles likvidēšana un 1921.gada novembra reorganizācija pēc revīzijas veidiem. Armijas kontroles likvidēšana kā salīdzinoši pastāvīgas Valsts kontroles atzars veicināja galēju aiziešanu no Krievijas Valsts kontroles struktūras, un lielāko daļu Armijas kontroles pienākumu pārņēma Valsts kontroles departamenti. Tomēr, saglabājās priekšstāvju nozīmēšana uz objektiem. Savukārt 1921.gada novembra reforma pilnībā mainīja Valsts kontroles departamentu sadalījumu, pārejot no 4.departamentiem uz 2.departamentiem (iepriekšējā revīzija un pēcrevīzija), kas ļāva kontrolei pievērsties efektīvākai revīziju izvešanai, nedublējot darbības iestādes ietvaros, bet pakārtojot iepriekšējās pārbaudes pēcrevīziju. Tāpat no 1921.gada beigām Valsts kontrole sāka pakāpeniski sašaurināt savas iepriekšējās revīzijas darbus, un uzsvars pamazām pārgāja uz pēcrevīziju. Faktiski iepriekšējās revīzijas bija nozīmīgas lielākoties līdz 1921.gadam, jo plašākas pēcrevīzijas vēl nebija iespējams Valsts kontrolei izvest pilnos apmēros līdz nenostabilizējās iekšpolitiskā situācija un saimniecība valstī.

Valsts kontroles svarīgākais uzdevums aplūkotajā laika periodā bija nodrošināt valsts finanšu un mantas pareizu izlietošanu un saskaņību ar likumu. Tomēr bez augstākās revīzijas iestādes pienākumiem Valsts kontrole strādāja arī pie likumprojektu izstrādāšanas, valsts kontrolē piedalījās Ministru kabineta sēdēs kā pilntiesīgs tās loceklis, tika sagatavotas

atsauksmes par valstī aktuāliem notikumiem un likumprojektiem, un ņemta daļība lielā daļā komisiju, kuras skatīja valsts saimnieciskai darbībai svarīgus jautājumus. Aplūkotajā Valsts kontroles darbības periodā iestāde deva lielu ieguldījumu valsts iestāžu darbības uzlabošanā un sagatavoja plašus pārskatus par to darbību un to budžetu izpildi, kā arī sagatavoja divus Valsts kontroles revīzijas darbības pārskatus, kuri sniedz plašu statistisku pārskatu par valsts iestāžu izdevumu, ienākumu un mantas apgrozījumu un lielākajām darbības problēmām. No Valsts kontroles tika sagaidīts, lai tā atklātu un novērstu visas valsts iestāžu nepilnības un krāpniecības.

Saistībā ar Valsts kontroles darbības specifiku, iestādei bieži bija saspīlētas attiecības ar citām valsts iestādēm, īpaši, Satikmes ministrijas Dzelzceļu virsvaldi. Valsts iestādes pārmeta Valsts kontrolei, ka tās veiktās revīzijas kavē valsts iestāžu darbu, un vēlējās, lai Valsts kontrole funkcijas vairāk tiktu pakārtotas valsts resoru vajadzībām. Strīdus valsts iestāžu starpā radīja dažāda likumu interpretācija.

Ņemot vērā, ka Latvijas Valsts kontroles norēķinus pārbaudīja Valsts kontroles Norēķinu revīzijas komisija, kura sastāvēja tikai no valsts kontroles darbiniekiem, tad praktiski, tā bija ļoti neatkarīga savā darbībā, kas radīja situāciju, kur Valsts kontroles iekšējās problēmas netika pienācīgi aplūkotas un tās kļūdas tika atrisinātas iekšēji intitūcijas līmenī, un salīdzinot ar citu valsts iestāžu darbību pret savām kļūdām instance izturējās daudz iejūtīgāk.

Liela nozīme Valsts kontroles attīstībā bija trīs iestādes vadītājiem – E.fon.Rozenbergam, P.Mincam un E.Ozoliņam, kuru aktīvā darbība ne tikai izveidoja Latvijas revīzijas iestādi, bet uzlaboja Latvijas valsts saimniecību un valsts iestāžu darbību kopumā. Tāpat aplūkotajā laika periodā Valsts kontrolē izveidojās spēcīgs darbinieku kolektīvs, īpaši, pēc 1922.gada marta lielās štatu samazināšanas, kad Valsts kontrolē tika atstāti spējīgākie darbinieki, lai gan pirmajos kontroles darbības gados joprojām trūka ierēdņi ar specifiskām zināšanām.

Kopumā Latvijas Valsts kontrole pirmajos tās pastāvēšanas gados piedzīvoja biežas struktūālās reorganizācijas, tā cīnījās ar Brīvības cīņu atstātajām sekām valsts saimniecībā, pastāvīgi uzlabojot valsts iestāžu darbību un grāmatvedību un pildīja valsts iestāžu palīgfunkciju, kura koriģēja un uzlaboja Latvijas valsts saimniecību, atklādama svarīgākos trūkumus finanšu un materiālajā saimniecībā visās valsts iestādēs.

Laika posmu no 1918.gada līdz 1923.gadam var vērtēt kā Latvijas Valsts kontroles izveidošanās periodu, kura laikā tā nostabilizēja savus darbības pamatus un kļuva par pilnīgu augtāko Latvijas Valsts revīzijas iestādi. Savukārt šīs tēmas ietvaros plašāka pētniecība būtu nepieciešama par atsevišķiem Latvijas Valsts kontroles darbības aspektiem, īpaši par Armijas kontroli, kura bija unikāla parādība Valsts kontroles iestādes vēsturē.

IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

Nepublicētie avoti

Latvijas Valsts vēstures arhīvs

1. Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1307.f.(Valsts kanceleja), 1.apr. , 148.l. (Valsts kontroles iesniegtie likumprojekti un noteikumi par armija kontroli, štābu saraksti, valsts kontroles revīzijas reglaments, uzbūve u.c. 22.07.1919., 19.12.1919.), 1.,3.-4.,6.-8.,17.,113.lpp.
2. Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 25.apr., 350.l. (Jēkabs Pīlers personāllieta), 1.,9.lpp.
3. Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 1018.l. (Ārlietu ministrijas sīka sarakstīšanās.), 4.-6.,8.-11.,14.-15.lpp.
4. Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 98.l. (Valsts kontroles Padomes sēžu protokoli 1922.g.), 6.,17.-21.,23.-24.,31.,37.,44.,55.,61.,65.,69.,76.-78.,139.,154.,192.,206.,214.-215.lpp.
5. Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 657.l. (Sarakste ar Ministru kabinetu, ministru prezidentu, darba ministriju u.c. par valsts kontroles reformas nepieciešamību, valsts ierēdņu stāvokļa uzlabošanu, algu palielināšanu un citiem jautājumiem (1920.g.20.feb.-1921.g. 29.dec.)), 4.,16.-17., 21.-22.,43.-45.,48.,53.,55.-58., 63.-64.,73.,76.,80.,82.,85.-87.,89.,93.lpp.
6. Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 7.l. (Valsts kontroles darbinieku sapulces protokols (1921.g.8. jan.-1921.g. 13.dec.)), 5.,8.,10.-11.,15.,19.,22.,26.-27.,32.,37.lpp.
7. Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 95.l. (Valsts kontroles padomes sēžu žurnāls 1919.g.). 1.-2.,8.lpp.
8. Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 97.l. (Valsts kontroles padomes sēžu žurnāls 1921.g.). 4.-7.,17.,23.,25.-29.,58.-60, 73.,78.,80.,82.,113.,115.,117.-118.,121.,132.,134.,137.,142., 149.-152.lpp.
9. Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 96.l. (Valsts kontroles Padomes sēžu protokoli 1920.g.15.jan.-1920.g.31.dec.). 4.-8., 11.,14.-15.,18.-19.,22.,24.-25.,27.-28.,33.lpp.
10. Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 802.l. (Valsts kontroles rīkojumi un projekti), 24.-25.lpp.

11. Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 25.apr., 128.l (Ritas Gefkenas personāllieta), 19.lpp.
12. Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 25.apr., 114.l (Artūra Frozes personāllieta), 15.,18.lpp.
13. Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 25.apr., 113.l (Leona Freimaņa personāllieta), 5.lpp.
14. Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 723.l. (Iekšlietu ministrija. Pagaidu Valdības lēmumi.), 1.-2.lpp.
15. Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 706.l. (Slepeni „raksti”. 1919.g.), 1.-3.,7.-9.lpp.
16. Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 422.l. (Pārskati par iepriekšējās revīzijas darbību. 1922.g.), 1.-4.,10.-12.,14.lpp.
17. Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 1.l. (Valsts kontroles rīkojumi par iepriekšējai revīzijai pakļautiem un no tās atbrīvotiem dokumentiem, pārskatiem, darījumiem u.c. 1922.g. 27. Marts – 1932.g. 22.februāris), 1.lpp.
18. Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 25.apr., 163.l. (Viļa Holcmaņa personāllieta), 1.lpp.
19. Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 99.l. (Valsts Kontroles Padomes sēžu žurnāli 1923.g.). 187.lpp.
20. Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 25.apr., 292.l. (Hugo Meirons), 4.,18.-19.lpp.
21. Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 25.apr., 112.l (Alfreda Franceviča personāllieta), 10.lpp.
22. Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 25.apr., 112.l. (Alfreds Francevičs personāllieta), 10.lpp.
23. Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 15.apr., 151.l. (Valsts Papīru drukātava, Valsts kontroles priekšstāvju ziņojumi un budžets), 4.lpp.
24. Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 25.apr., 110.l. (Jānis Fernests personāllieta), 16.lpp.
25. Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 25.apr., 84.l. (Pēteris Dindons personāllieta), 2.lpp.
26. Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 796.l. (Valsts kontroles kanceleja Nr.15, 1922.g. Valsts Kontroles reorganizācija un štatu samazināšana), 1.,32.-37.,39.-43.,46.,49.-50.,52.,54.,57.,81.,87.,96.lpp.

27. Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 268.l.
(Kolēģijas sēžu protokoli 1921/1922.g.), 1.lpp.
28. Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 25.apr., 2.l. (Alfrēda Abika personāllieta), 9.lpp.
29. Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 311.l. (Valsts kontroles kolēģiju sēžu protokoli 1920.g. Nr.5.), 2.lpp.
30. Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 2.l. (1923.g. Valsts kontroles kanceleja Nr.28. Valsts kontroliera rīkojumi), 1.,5.-7.lpp.
31. Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 9.l. (Valsts kontroles kredīti 1918/20 b.g.), 1.-2.,4.,10.-12.,25.-26.,47.,49.-50.,65.,67.-68.,95.,99.lpp.
32. Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 36.apr., 192.l. (Valsts kontroles II.dep. VI. Sekcijas Ziņojumi kolēģijai par Ārlietu ministrijas 1918/20 b.g. ieņēmumu un izdevumu revīzijas slēgšanu), 1.lpp.
33. Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 10.l. (Valsts kontroles budžeta projekts 1920/21.), 31.lpp.
34. Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 25.apr., 500.l. (Jānis Vofs), 29.-30.,32.lpp.
35. Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 21.apr., 74.l. (Sarakste ar Valsts kontroli par sprāgstvielu ievēšanu no ārzemēm un to izlietošanu lauku saimniecībā (1922.g.), 11.lpp.
36. Latvijas Valsts vēstures arhīvs,1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 247.l.
(revidentu ziņojums Valsts kontrolierim par Latvijas pārstāvniecību ārzemēs revīziju 1923.g.), 1.,3.-8.lpp.

Latvijas Republikas Valsts kontroles arhīvs

1. *Valsts kontroles arhīvs Nr.3319*. Pielikumi 1.nodaļai „Valsts kontrole pirmās brīvvalsts laikā”: 1.1.Valsts kontroles pirmsākumi, 1918.-1923.gads. Pielikums Nr.6.
Pieejams: Latvijas Valsts kontroles Informācijas un tehnoloģiju daļā.
2. *Valsts kontroles arhīvs Nr.3364*. Latvijas Republikas Valsts kontrole (1918.-2003.gads).
4.lpp.
Pieejams: Latvijas Valsts kontroles Informācijas un tehnoloģiju daļā.

Publicētie avoti

1. Latvijas Republikas Valsts kontrole. *Valsts kontroles revīzijas darbības pārskats par 1918/20. un 1920/21.g.g. budžeta laikmetu*. Rīgā: Jul.Pētersona spiestuve. 1923. 3.lpp.
2. *Latvijas tautas padome: sesiju stenogrammas*. 1920. 15.,19.lpp.
3. Sast. Ekmane, B., Krūmiņa, L. u.c. *1918. -1920.gads Latvijas Republikas Pagaidu valdības sēžu protokolos, notikumos, atmiņās: Veltījums Latvijas Republikas pasludināšanas 95.gadadienai*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013. 34.,93.,138.,158.,166.,292.,362.,364.,380.,408.,410.,416.,422.,490., 492.-494.,522.,558.,632.,676.,686.lpp

Prese

1. Cenas Rīgas tirgos, *Latvijas Grāmatrūpnieks*, Nr.8, 19.aprīlī, 1920. 4.lpp.
2. Ierēdņu skaita samazināšana, *Darba Balss*, Nr.83, 11.aprīlī, 1922. 1.lpp.
3. Kasparsons, R. Kavēkļi, *Svari*, Nr.14, 24.martā, 1922. 106.lpp.
4. Kasparsons, R. Šļura, *Svari*, Nr.2, 12.janvārī, 1923. 11.lpp.
5. Kontroles reorganizēšana, *Darba Balss*, Nr.83, 11.aprīlī, 1922. 1.lpp.
6. Likumprojekts par valsts kontroli, *Darba Balss*, Nr. 266, 25.novembrī, 1922. 1.lpp.
7. P.Brunnera lieta tiesu palātā, *Latvijas Vēstnesis*, Nr.203, 8.septembrī, 1921. 1.lpp.
8. P.Brunnera un O.Grīnberga otrā lieta Latvijas tiesu palātā, *Sociāldemokrāts*, Nr.275, 3.decembrī, 1921.3.lpp.
9. Satversmes Sapulce, *Latvijas Sargs*, Nr.80, 7.aprīlī, 1922. 1.lpp.
10. Satversmes Sapulces komisijās, *Jaunākās ziņas*, Nr.79, 6.aprīlī, 1922. 5.lpp.
11. Valsts kontrole, *Valdības Vēstnesis*, Nr.261, 17.novembrī, 1921. 9.-10.lpp.
12. Valsts kontroliera rīkojums Nr.1., *Pagaidu Valdības Vēstnesis*, Nr.3, 24.decembrī, 1918. 2.lpp.
13. Valsts kontroliera rīkojums Nr.2, *Pagaidu Valdības Vēstnesis*, Nr.4, 28.decembrī, 1918. 2.lpp.
14. Valsts kontroliera rīkojums Nr.2., *Baltijas Ziņas*, Nr.28, 27.jūnijā, 1919. 2.lpp.
15. Vietējās ziņas, *Jaunākās ziņas*, Nr.73, 30.martā, 1922. 3.lpp.

Literatūra

1. Aizsilnieks, A. *Latvijas saimniecības vēsture: 1914-1945*. Stokholma: Daugava, 1968. 169.,171.,175.lpp.
2. Dišlers, K. *Latvijas Valsts varas orgāni un viņu funkcijas*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004. 152.lpp.
3. Jēkabsons, Ē. Vorvika Grīna vadītās Amerikas Savienoto Valstu misijas darbība Latvijā 1919.gada aprīlī – maijā: Liepājas posms. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2012, Nr.2, 50.lpp.
4. *Latvijas Republikas Valsts kontroles Vēstis: Jubilejas izlaidums*, 1998. 21.-22.lpp.
5. Nonācs, O., Šreiners, V. *Pēc 18.novembra: Tautas Padomes locekļu memuāri*. Rīga: Valters & Rapa, 1933. 132.,334.,348.lpp.
6. Sast. Bērziņa, L. *LU profesori Roberts Akmentiņš (1880-1954) un Pauls Mincs (1868-1941)*. Rīga: Latvijas Universitāte, 1992. 17.lpp.
7. Strads, H. Valsts kontrole, Grām.: *Latvija desmit gados*. Rīga. 366.-373.lpp.

Uzziņu literatūra

1. Kroders, P. *Latvijas darbinieku galerija, 1918-1928*. Rīga: Grāmatu draugs, 1929. 66.-67.lpp.
2. Red. Pērkone, I. *Latvijas Brīvības cīņas 1918-1920: Enciklopēdija*. Rīga: Preses nams, 1999. 60.lpp.
3. Sast. Jēkabsons, Ē., Ščerbinskis, V. *Latvijas ārlietu dienesta darbinieki, 1918-1991: Biogrāfiskā vārdnīca*. Rīga: Zinātne, 2003. 255.-256.lpp.

Noslēguma darbi

1. Dalderis, T. *Valsts kontrole: diplomdarbs*. Rīga, 1940. 12., 86.,102.-104.,114.lpp.
2. Gailis, Z. *Latvijas Dzelzceļu virsvaldes darbības pamatvirzieni 1919.-1921: Maģistra darbs*. Rīga: LU VFF Vēstures nodaļa, 2014. 99.lpp.
3. Podniece, S. *Latvijas Republikas Valsts kontroles funkcijas un to novērtējums: Bakalaura darbs*. Rīga: LU JF Valsts tiesību zinātņu katedra, 2013. 10.lpp.

Interneta resursi

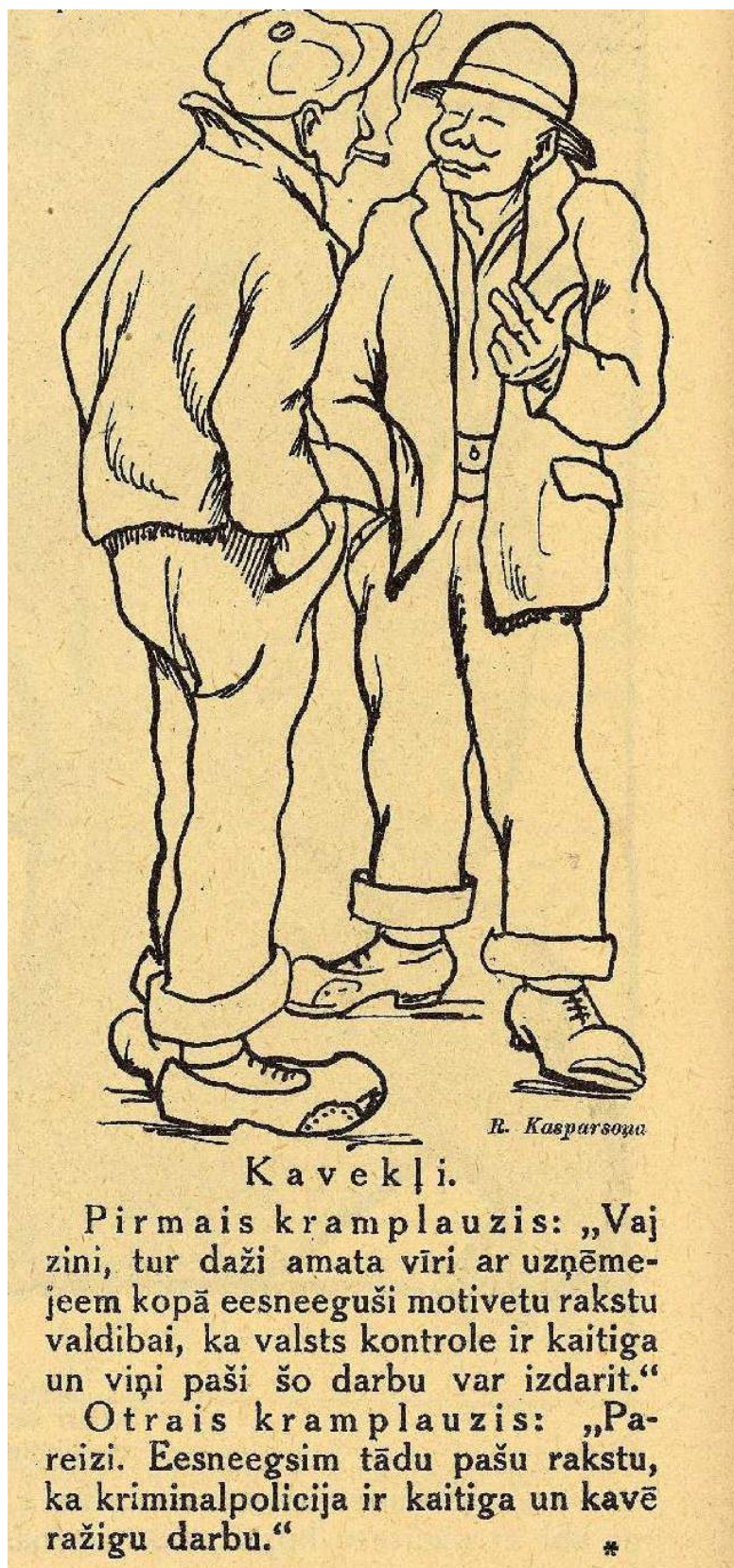
1. Garda, M. Valsts kontrole — šodien un pirms 75 gadiem, *Latvijas Vēstnesis*, 12.augustā, 1998.
Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/32436> [aplūkots 13.03.2016.]
2. Latvijas Republikas Valsts kontroles oficiālā mājas lapa. *Latvijas Republikas Valsts kontroles vēsture*.
Pieejams: <http://www.lrvk.gov.lv/uploads/2015/08/latvijas-republikas-valsts-kontroles-vesture.pdf> [aplūkots 13.03.2016.]
3. Krievijas Federācijas Revīzijas kameras oficiālā mājas lapa. Андреевым, А. Г., Никольским, Д. В. *Финансовое управление и организация государственного финансового контроля в Российской Империи в XIX – начале XX в.*
Pieejams: <http://www.ach.gov.ru/about/history/in-xix-beginning-of-xx-century/financial-management-and-organization-of-the-state-financial-control-in-the-russian-empire-in-the-xi> [aplūkots 16.04.2016]
4. Krievijas Federācijas Revīzijas kameras oficiālā mājas lapa. Андреевым, А. Г., Никольским, Д. В. *Закон о Государственном контроле от 28 апреля 1892 г.*
Pieejams: <http://www.ach.gov.ru/about/history/in-xix-beginning-of-xx-century/the-law-on-state-control-of-april-28-1892> [aplūkots 16.04.2016]

PIELIKUMS

Reinholda Kasparsona karikatūra „Šļura“⁴²⁸

⁴²⁸ Kasparsons, R. Šļura, *Svari*, Nr.2, 12.janvārī, 1923. 11.lpp.

Kavēkļi.

Pirmais kramplauzis: „Vaj zini, tur daži amata vīri ar uzņēmējiem kopā eesneeguši motivetu rakstu valdībai, ka valsts kontrole ir kaitīga un viņi paši šo darbu var izdarīt.“

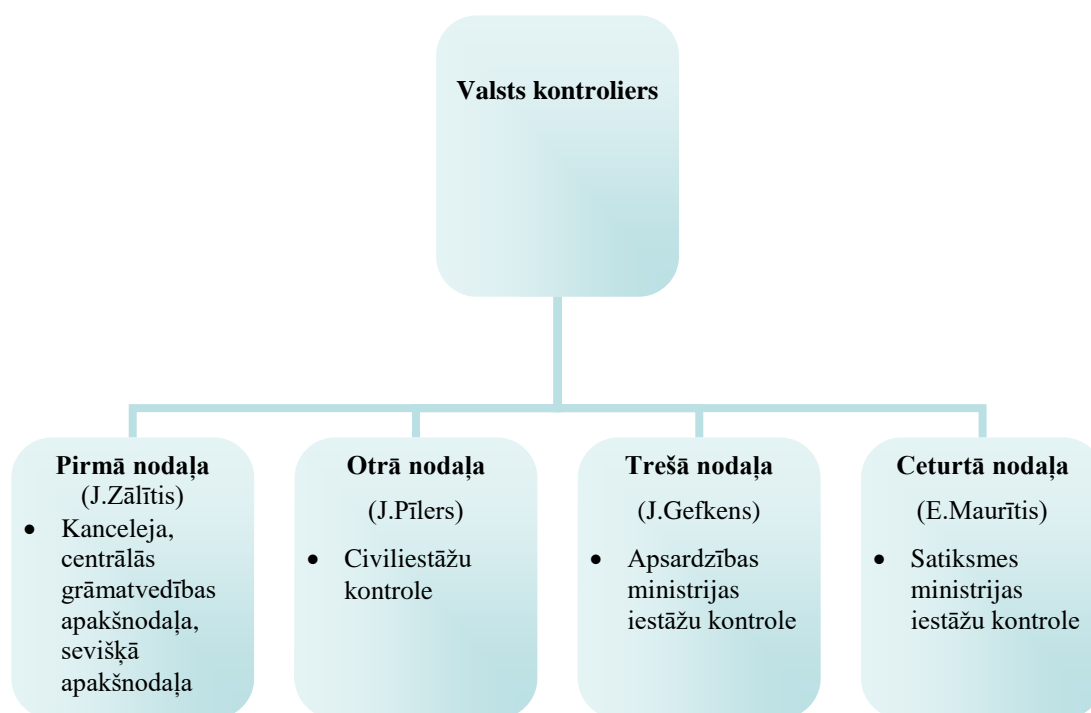
Otrais kramplauzis: „Pareizi. Eesneegsim tādu pašu rakstu, ka kriminalpolicija ir kaitīga un kavē ražīgu darbu.“

*

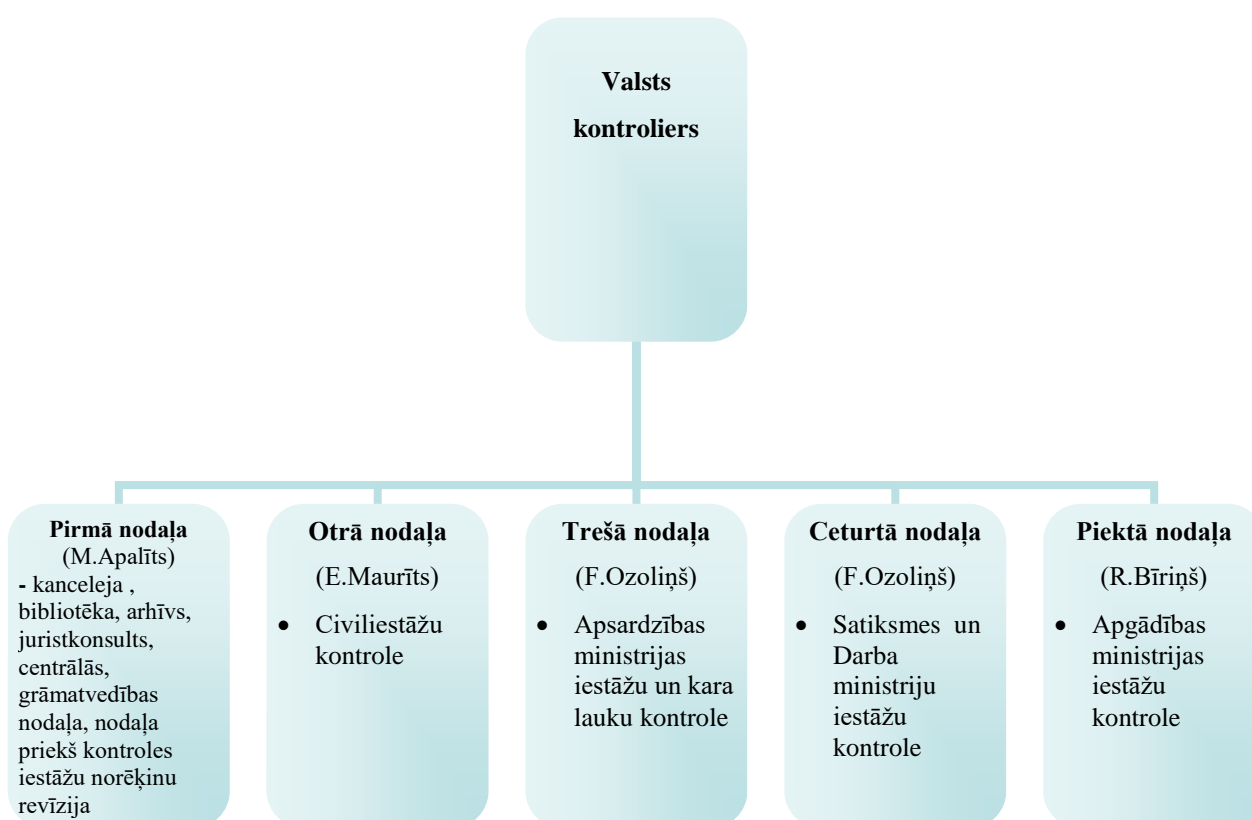
Reinholda Kasparsona karikatūra „Kavēkļi”⁴²⁹

⁴²⁹ Kasparsons, R. Kavēkļi, *Svari*, Nr.14, 24.martā, 1922. 106.lpp.

Latvijas Valsts kontroles struktūra 1918.gada decembrī⁴³⁰

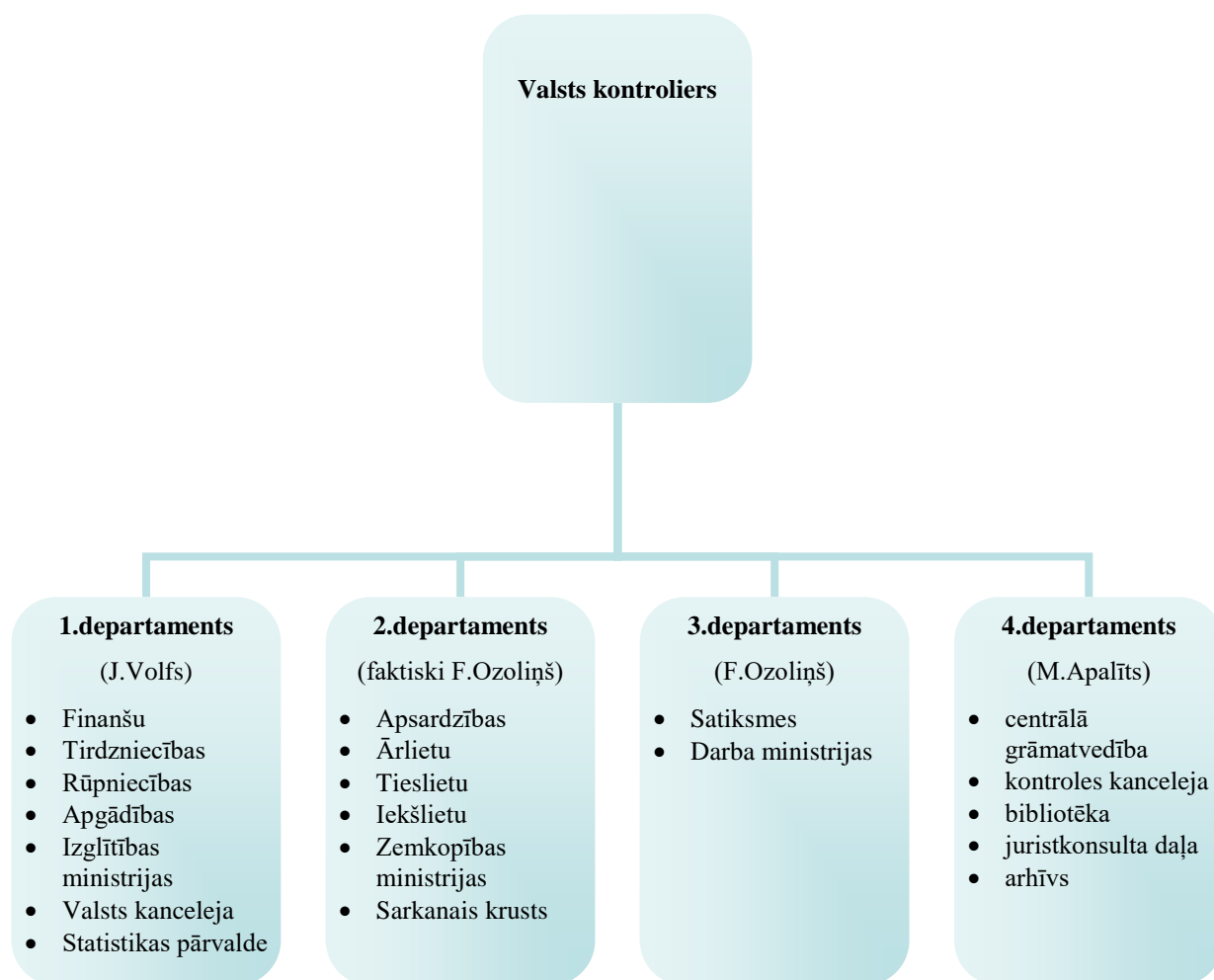

Latvijas Valsts kontroles pagaidu struktūra 1919.gada jūnijā

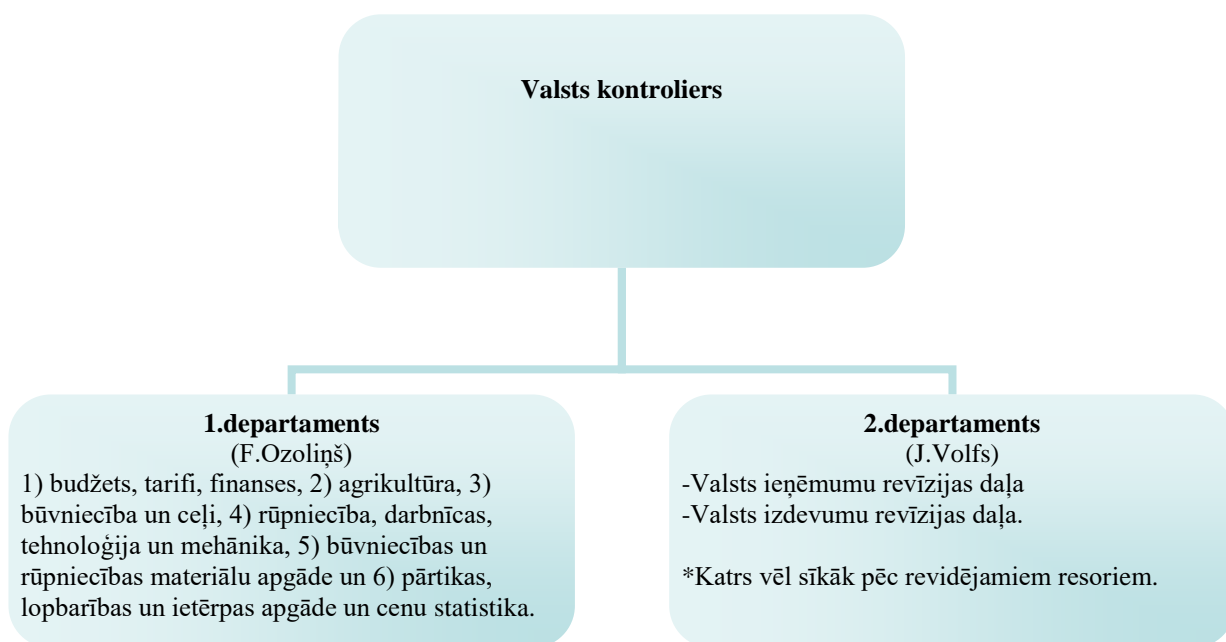

⁴³⁰ Valsts kontroliera rīkojums Nr.1., *Pagaidu Valdības Vēstnesis*, Nr.3, 24.decembrī, 1918. 2.lpp.

Latvijas Valsts kontroles pagaidu struktūra 1919.gada novembrī

Latvijas Valsts kontroles pagaidu struktūra 1921.gada novembrī

Latvijas Armijas kontroliera H.Meirona zīmogs⁴³¹

---

⁴³¹ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f.(Latvijas Valsts kontrole), 25.apr., 292.1 (Hugo Meirons personāllieta), 4.lpp.

Valsts kontrolierim

9

Ministru Presidentam,
kopija visam Ministrijam

Stahvoklis frontē tāds, ka tuhlin jāstahjas
pee ewakuejamo mantu lahdexhanaš wa-
gonoš. Wagoni atrodas Rīgas I. Pehz
šomz greztees pee stanzijas komendanta

Armijas Wirpawellenus General Amorsons
Armijas štāba Preeschmeekš
Pulkwedis-Leitnants: Kalmunz

19. oktobri 1919g. Operatīvās Dalis, Preeschmeekš
Kapitans: Baehz

1919

Valsts kontrolierim atsūtītā pavēle par ewakuācijas uzsākšanu⁴³²

⁴³² Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1312.f. (Latvijas Valsts kontrole), 20.apr., 706.l. (Slepeni „raksti”. 1919.g.), 9.lpp.

Saraksts ar Valsts kontroles darbiniekiem, kuriem piešķirts Triju Zvaigžņu ordenis par darbu Latvijas Valsts kontrolē no 1918.gada līdz 1923.gadam.⁴³³

Vārds, Uzvārds	Triju Zvaigžņu ordeņa šķira
Jānis Kaminskis	2.šķira
Jānis Volfs	3.šķira
Otto Gertners	3.šķira
Bernhards Krūka	3.šķira
Gustavs Feigmanis	3.šķira
Kārlis Piegāze	3.šķira
Roberts Lielais	4.šķira
Roberts Bīriņš	4.šķira
Jānis Gefkens	4.šķira
Teodors Krišjānis	4.šķira
Kārlis Pauže	4.šķira
Ernests Gužāns	4.šķira
Kārlis Čanka	4.šķira
Pēteris Kasparsons	4.šķira
Mārtiņš Maike	4.šķira
Pēteris Bērziņš	4.šķira
Jānis Celms	4.šķira
Jānis Nāburgs	4.šķira
Oļģerts Vesers	4.šķira
Jānis Klintiņš	4.šķira
Roberts Kundziņš	5.šķira

⁴³³ *Latvijas Republikas Valsts kontroles Vēstis: Jubilejas izlaidums, 1998. 21.-22.lpp.*

